

Raport de țară

Analiza relației dintre dezvoltarea capitalului
uman și echitate în Republica Moldova

EXPERT-GRUP

2010

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE	4
INTRODUCERE.....	7
CAPITOLUL 1. STAREA CAPITALULUI UMAN ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	9
1.1. DEZVOLTAREA CAPITALULUI UMAN ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	9
1.2. CAPITALUL UMAN PE PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ.....	11
1.3. FLUXURILE MIGRAȚIONISTE INTERNAȚIONALE.....	17
CONSTATĂRI PRINCIPALE ASUPRA STĂRII CAPITALULUI UMAN ÎN MOLDOVA	21
CAPITOLUL 2. FORMAREA CAPITALULUI UMAN PENTRU VIITOR: ACCESUL TINERILOR LA EDUCAȚIE ȘI INSTRUIRE.....	22
2.1. ACCESUL LA EDUCAȚIE	22
2.2. MOTIVAȚII PENTRU EDUCAȚIE	27
2.3. INFRASTRUCTURA EDUCAȚIONALĂ	30
2.4. INVESTIȚIILE ÎN EDUCAȚIE.....	35
CONSTATĂRI PRINCIPALE ASUPRA FORMARII CAPITALULUI UMAN ÎN SECTORUL EDUCAȚIONAL.....	39
CAPITOLUL 3. FORMAREA CAPITALULUI UMAN PENTRU PREZENT: EDUCAȚIA ȘI INSTRUIREA ADULȚILOR	41
3.1. INSTRUIREA ADULȚILOR.....	41
3.2. ÎMPlicAREA SECTORULUI PRIVAT ÎN PROCESUL DE FORMARE A ABILITĂȚILOR	43
3.3. ÎMPlicAREA AUTORITĂȚILOR ÎN INSTRUIREA ADULȚILOR	46
CONSTATĂRI PRINCIPALE ASUPRA INSTRUIRII ADULȚILOR.....	49
CONCLUZII GENERALE	50
REFERINȚE.....	52

Lista figurilor

FIGURA 1. RATA DE ALFABETIZARE A TINERILOR ȘI A POPULAȚIEI ADULTE ÎN MOLDOVA ȘI ALTE STATE DIN REGIUNE, 2008 (%)	9
FIGURA 2. EVOLUȚIA RATEI DE ALFABETIZARE, PE GENURI (%).....	10
FIGURA 3. EVOLUȚIA RATEI DE ALFABETIZARE ÎN MEDIUL RURAL ȘI URBAN (%)	10
FIGURA 4. NIVELUL STUDIILOR OBTINUTE DE POPULAȚIA DE PESTE 25 DE ANI (%)	10
FIGURA 5. NIVELUL STUDIILOR OBTINUTE DE POPULAȚIE, PE GRUPE DE VÂRSTĂ, 2008 (%).....	10
FIGURA 6. NIVELUL STUDIILOR OBTINUTE PE MEDIUL RURAL ȘI URBAN, 2008 (%)	11
FIGURA 7. NIVELUL STUDIILOR OBTINUTE DE BĂRBAȚI ȘI FEMEI, 2008 (%)	11
FIGURA 8. STRUCTURA POPULAȚIEI OCUPATE, PE NIVELE DE STUDII (%)	13
FIGURA 9. RAPORTUL DINTRE NIVELUL MEDIUL AL STUDIILOR ȘI SALARIUL MEDIU PE ECONOMIE, 2008.....	16
FIGURA 10. RATA DE RENTABILITATE A UNUI AN DE STUDII (%)	16
FIGURA 11. MIGRAȚIA TOTALĂ, PE SEXE (FEMEI) ȘI STATUTUL CIVIL (CĂSĂTORIȚI – FEMEI ȘI BĂRBAȚI), 1999–2008 (MII PERSOANE).....	17
FIGURA 12. VENITURI SALARIALE ANUALE BRUTE, (EUR), 2002-2007.....	18
FIGURA 13. NIVELUL EDUCAȚIONAL AL EMIGRANȚILOR, 2000 ȘI 2008.	18
FIGURA 14. RATA BRUTĂ DE ÎNMATRICULARE, PE NIVELE DE STUDIU (%)	22
FIGURA 15. INDICELE DE PARITATE A GENURILOR LA ÎNMATRICULARE, 2007.....	22
FIGURA 16. RATA DE ABSOLVIRE ȘI RATA DE REPETIȚIE (%).....	23
FIGURA 17. MOTIVE PENTRU NEÎNMATRICULAREA ÎN EDUCAȚIA OBLIGATORIE DE BAZĂ ÎN ZONELE RURALE (%)	23
FIGURA 18. RATA ÎNMATRICULĂRII POPULAȚIEI CU VÂRSTA CUPRINSĂ ÎNTRE 16-18 ANI, PE CHINTILE DE VENIT (%).....	24
FIGURA 19. RATA DE ABANDON ȘCOLAR TIMPURIU, 2008 (%)	24
FIGURA 20. NOTELE MEDII LA EXAMENUL DE BACALAUREAT ÎN 2008 (NOTA MAXIMĂ ESTE 10)	25
FIGURA 21. ÎNMATRICULAREA ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PROFESIONAL CA % DIN ÎNMATRICULAREA TOTALĂ ÎN ISCED 3, 2007	26
FIGURA 22. RATA BRUTĂ DE ÎNMATRICULARE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎN UNELE STATE DIN REGIUNE (%)	26
FIGURA 23. RATA OCUPĂRII ȘI ȘOMAJULUI, PE NIVELE DE STUDII OBTINUTE, 2008 (%).....	27
FIGURA 24. DISTRIBUȚIA POPULAȚIEI OCUPATE PE CHINTILE DE SALARIU ȘI NIVELE DE STUDII, 2008	27
FIGURA 25. DISTRIBUȚIA POPULAȚIEI PE CHINTILE DE CONSUM ȘI NIVELUL EDUCAȚIEI, 2008.....	27
FIGURA 26. RATA SĂRĂCIEI, PE NIVELUL STUDIILOR CAPULUI GOSPODĂRIEI, 2008 (%)	28
FIGURA 27. DISTRIBUȚIA RĂSPUNSURILOR LA ÎNTREBAREA „DE CE V-AȚI OPRIT LA ACEST NIVEL DE STUDII ȘI NU AȚI CONTINUAT CU URMĂTORUL NIVEL?”	28
FIGURA 28. DISTRIBUȚIA RĂSPUNSURILOR LA ÎNTREBAREA “SUNTEȚI DE ACORD CĂ CALITATEA STUDIILOR SECUNDARE ESTE ÎNALTĂ”, PE GRUPURI DE VÂRSTĂ (PERSOANE)	30
FIGURA 29. SALARIILE CADRELOR DIDACTICE, PE NIVELELE TREPTTELOR EDUCAȚIONALE, % DIN NIVELUL MEDIU PE ECONOMIE, 2008.....	32
FIGURA 30. PONDEREA PROFESORILOR ÎN STUDIILE PRIMARE ȘI SECUNDAR GENERALE, PE ANI DE EXPERIENȚĂ (%)	32
FIGURA 31. PONDEREA ELEVILOR CE STUDIAZĂ ENGLEZA CA LIMBĂ STRĂINĂ, PE NIVELUL STUDIILOR ȘI MEDIUL DE REȘEDINȚĂ, 2007 (%)	33
FIGURA 32. MOTIVE PENTRU A NU ALEGE ACEEAȘI INSTITUȚIE DE ÎNVĂȚĂMÂNT	33
FIGURA 33. EVALUAREA UTILITĂȚII ACTIVITĂȚILOR EXTRAȘCOLARE	35
FIGURA 34. CHELTUIELI PUBLICE PENTRU EDUCAȚIE CA PONDERE ÎN PIB ȘI ÎN CHELTUIELI PUBLICE TOTALE	36
FIGURA 35. CHELTUIELI ANUALE PER STUDENT LA NIVEL NAȚIONAL, 2008, (MDL)	36
FIGURA 36. PONDEREA MIJLOACELOR SPECIALE ÎN TOTAL FINANȚARE A EDUCAȚIEI, PE NIVELE DE STUDII, 2008 (%)	36
FIGURA 37. COTA STUDENȚILOR CE PLĂTESC TAXE DE STUDII, PE NIVELE DE STUDII (%)	36
FIGURA 38. RĂSPUNSURILE LA ÎNTREBAREA „SUNTEȚI DE ACORD CU AFIRMAȚIA CĂ COPII DIN FAMILII SĂRACE SUNT DEZAVANTAJAȚI PENTRU CĂ NU ÎȘI PERMIT CHELTUIELI SUPLIMENTARE PENTRU EDUCAȚIE”	38
FIGURA 39. CHELTUIELILE PENTRU INSTRUIREA PROFESIONALĂ, PE TIPUL DE PROPRIETATE, 1998-2008 (PREȚURILE ANULUI 1998).....	43
FIGURA 40. CHELTUIELILE DESTINATE INSTRUIRII, PE SECTOR DE ACTIVITATE, 2000.....	44
FIGURA 41. CHELTUIELILE DESTINATE INSTRUIRII, PE SECTOR DE ACTIVITATE, 2008.....	44

Lista tabelelor

TABELUL 1. NUMĂRUL PERSOANELOR CU EDUCAȚIE INFERIOARĂ, PE GRUPE DE VÂRSTĂ, SEX ȘI MEDIU DE REȘEDINȚĂ, 2008 (mii).....	11
TABELUL 2. RATA DE OCUPARE A POPULAȚIEI CU VÂRSTA DE 15 ANI ȘI MAI MULT ÎN MOLDOVA (%).....	12
TABELUL 3. DIMENSIUNEA ȘI STRUCTURA POPULAȚIEI INACTIVE ÎN MOLDOVA.....	13
TABELUL 4. RATELE ȘOMAJULUI ÎN MOLDOVA (%)	14
TABELUL 5. REGRESIA LOGARITMULUI SALARIULUI ORAR CU NIVELUL DE EDUCAȚIE (PE ANI DE EXPERIENȚĂ, SECTORUL DE ACTIVITATE ECONOMICĂ ȘI PROPRIETATE)	16
TABELUL 6. RATELE DE EMIGRARE DIN MOLDOVA, PE MEDII DE REȘEDINȚĂ, 2001-2008, %	19
TABELUL 7. RATA BRUTĂ DE ÎNMATRICULARE, PE NIVELUL DE STUDIU, REȘEDINȚĂ ȘI GEN (%).....	23
TABELUL 8. PERFORMANȚELE ELEVILOR ÎN MATEMATICĂ, ȘTIINȚE ȘI CITIRE, ANUL 2006	29
TABELUL 9. NUMĂRUL ELEVILOR, CADRELOR DIDACTICE ȘI INSTITUȚIILOR EDUCAȚIONALE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR ȘI GENERAL SECUNDAR	31
TABELUL 10. MĂRIMEA MEDIE A CLASELOR ȘI RATA ELEVI PER CADRU DIDACTIC	31
TABELUL 11. CHELTUIELI MEDII PE STUDENT, PE TREPTE DE ÎNVĂȚĂMÂNT (MDL).....	35
TABELUL 12. STRUCTURA CHELTUIELILOR PENTRU EDUCAȚIE, PE TREPTE DE ÎNVĂȚĂMÂNT, 2008, (%).....	37
TABELUL 13. PONDEREA STUDENȚILOR CE BENEFICIAZĂ DE CĂMINE, PE TREPTE DE ÎNVĂȚĂMÂNT (%)	38

Cuvânt înainte

Acest raport este rezultatul proiectului de Analiză a Dezvoltării Capitalului Uman (DCU) inițiat și finanțat de Fundația Europeană pentru Instruire (eng. European Training Foundation - ETF). Acest proiect are drept scop să promoveze politici bazate pe date pentru dezvoltarea capitalului uman și să ofere oportunitatea de a trage concluzii relevante din aceste date.

Principalul obiectiv al lucrării efectuate a fost de a elabora un cadru analitic pentru DCU, care să permită analiza și interpretarea tendințelor, oportunităților și provocărilor în dezvoltarea capitalului uman la nivel de țară. Pentru a crea acest cadru, echipa de experți ai ETF au definit domeniul de cercetare și au identificat întrebări consistente pentru procesul de cercetare, adică au elaborat un design metodologic adecvat.

În scopul analizei, capitalul uman (CU) a fost definit ca: „setul de deprinderi și competențe necesar pentru ocuparea lucrativă a forței de muncă și care contribuie la dezvoltarea socio-economică a țării”. Educația, instruirea și alte forme de învățare – în special cele care se produc în contextul pieței de muncă – sunt instrumentele principale prin care se dezvoltă capitalul uman și anume acestea au servit ca bază pentru măsurare. Astfel, scopul tematic al proiectului a acoperit educația, învățarea, deprinderile acumulate și aplicarea acestora pe piața muncii. Sănătatea și nutriția, considerate în cadrul unor abordări mai largi ca fiind factori importanți ai capitalului uman, nu a fost luată în considerație în cadrul acestei analize.

Definiția aleasă a permis să capturăm dimensiunile legate de învățarea continuă prin înlăturarea limitărilor de vârstă și astfel, să explorăm dincolo de frontierele impuse de „nivelul de educație” ca unic indicator al capitalului uman pentru o anumită țară.

Un al doilea aspect important ține de abordarea inovațională a echității ca subiect central al analizei. Din această perspectivă, studiul a explorat următoarele: se dezvoltă oare capitalul uman într-o manieră echitabilă; sunt oare oamenii în stare să valorifice oportunitățile pentru aprofundarea cunoștințelor și extinderea competențelor lor; și dacă aceste oportunități sunt la nivelul așteptărilor în ceea ce privește calitatea. Astfel, definiția utilizată a echității acoperă trei dimensiuni esențiale: acces echitabil, oportunitatea de a alege și calitatea oportunităților educaționale. Deși asocierea dintre echitate și educația nu este ceva cu totul nou, literatura contemporană conține puține analize a dezvoltării continue a capitalului uman și utilizării acestuia pe piața muncii din această perspectivă a echității.

De ce este importantă echitatea? Nu este nici un dubiu că calitatea competențelor și ocuparea sunt factori importanți pentru încurajarea inovației economice și competitivității, pentru o creștere economică incluzivă și o dezvoltare durabilă. Deși studiile existente nu atestă nici o legătură cauzală între capitalul uman și performanța economică la macro-nivel (măsurată prin intermediul unor asemenea variabile ca nivelul educației formale și rata de creștere a PIB), există probe empirice că dezvoltarea socială și economică este joasă acolo unde capitalul uman, inclusiv educația, este puțin dezvoltat. Astfel, impactul negativ al capitalului uman sub-utilizat dovedește o dată în plus necesitatea unui acces just, deschis și variat la oportunitățile de dezvoltare a capitalului uman.

Deși există o relația evidentă între cunoștințe, deprinderi, productivitate, competitivitate și creștere durabilă, dinamica și structura acestei relații sunt complexe, departe de a fi deterministe și foarte dificil de măsurat. Această complexitate a impus adoptarea - în cadrul proiectului – a unei metodologii mixte, bazate pe analize cantitative și evaluări calitative. Analiza Dezvoltării Capitalului Uman a utilizat cercetările relevante care au fost făcute în acest domeniu și subliniază necesitatea acumulării probelor empirice suplimentare care să servească discuțiilor.

Cadrul analitic a fost finalizat ca urmare a unui proiect pilot a ETF implementat în țările partenere Republica Moldova și Tadjikistan - în 2009. Datele și informațiile utilizate au provenit din cele mai actualizate surse statistice, precum și din interviurile și ședințele organizate în cadrul unor grupuri-țintă. Noi apreciem înalt ambele rapoarte de țară pentru bogăția informației oferite și analiza de calitate. Acestea reprezintă a sursă bună de referință pentru decidenții de politică, cercetători, practicieni și toți cei care sunt interesați de politicile și conexiunile dintre educație și piața muncii.

Mulțumiri

EXPERT-GRUP a fost angajat de ETF pentru a efectuat analiza de țară în Moldova. Ana Popa, Alex Oprunenco, Adrian Lupusor și Valeriu Prohntichi sunt autorii acestui raport și sunt singurii responsabili de conținutul acestuia. Succesul acestui proiect poate fi atribuit în mod sigur profesionalismului acestei echipe care a contribuit cu o înaltă valoare adăugată la produsul final.

Vice-ministrul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Sergiu Sainciuc, a susținut de la bun început acest proiect. Împreună cu vice-ministrul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Vadim Pistrinciuc și vice-ministrul Economie, Sergiu Ciobanu, ei au oferit comentarii valoroase. Membrii Comisiei Parlamentare de specialitate au oferit sugestii foarte utile înainte de finalizarea studiului.

În cadrul vizitelor și interviurilor pe teren în mediul urban și rural, o serie de autorități publice locale au fost disponibile să ofere interviuri, iar cetățenii și instituțiile locale au răspuns la întrebări și au participat la ședințele grupurilor-țintă pentru a discuta rezultatele preliminare.

Acest raport se bazează pe cadrul analitic și metodologia oferită de ETF și care au beneficiat de sfaturile prețioase ale echipei ETF pe întreaga durată de implementare. În particular: Franca Crestani, Anastasia Fetsi, Jens Johansen, Manuela Prina, Siria Taurelli și Manfred Wallenborn au oferit expertiza lor vizavi de învățarea continuă, piața muncii, mobilitate, capitalul uman și dezvoltarea acestuia, echitate și acces. În același timp, ei au asigurat aplicarea relevantă a acestei expertize în contextul și instituțiile locale din Tadjikistan și Republica Moldova. Doriană Monteleone a îmbunătățit în mod dramatic calitatea instrumentelor pentru analiza și procesarea datelor. Extindem mulțumirile noastre și către Cristiana Burzio și Nadezda Solodjankina pentru asistența lor profesională și contribuția la succesul proiectului.

Feedbackul din partea colegilor de la Comisia Europeană, de la experții internaționali și organizațiile partenere ne-a oferit curajul și motivația necesară. Comentariile asupra metodologiei și sugestiile pentru îmbunătățire au fost oferite de o serie de colegi din cadrul ETF, prin intermediul lecturilor de verificare, discuții și schimb de impresii, atât formal, cât și informal.

Siria Taurelli

ETF HCD Reviews Team Leader

March 2010

Project

Introducere

Situația actuală a dezvoltării capitalului uman în Republica Moldova a fost determinată în principal de evoluțiile economice din perioada de tranziție. Astfel de factori ca schimbarea structurii economiei, liberalizarea ofertei de servicii educaționale și migrația populației au afectat în multe modalități tendințele de dezvoltare a capitalului uman. Alături de unele tendințe pozitive, cum ar fi rata generală de cuprindere mai înaltă și accentuarea înclinației de a investi în educație, au fost observate și unele tendințe negative. Creșterea economică centrată pe zonele urbane a rezultat în accentuarea discrepanțelor dintre oportunitățile educaționale pentru populația urbană și rurală. În același timp, resursele cheltuite pentru educație, echivalente cu 8.2% din PIB – mult mai înalte decât media regională - sunt utilizate ineficient, afectând astfel calitatea educației. În consecință, absolvenții întâmpină dificultăți în găsirea unui loc de muncă, întrucât nu dispun de abilitățile solicitate de piața forței de muncă și nu sunt capabili să facă față schimbărilor economice și tehnologice; cu alte cuvinte utilizarea ineficientă a fondurilor rezultă într-o discrepanță evidentă dintre oferta educațională și cerințele pieței muncii.

Scopul acestui raport, elaborat la comanda Fundației Europene pentru Instruire, a fost identificarea principalelor tendințe în dezvoltarea capitalului uman în Moldova pe parcursul ultimelor două decenii, utilizând atât indicatorii calitativi, cât și cantitativi. Acesta a fost, de asemenea, elaborat pentru a identifica inegalitățile existente între diferite grupuri de populație în ceea ce privește accesul la studii, oportunitățile educaționale și calitatea studiilor obținute. Întrucât învățarea continuă este un element important și indispensabil în zilele noastre în unele domenii din cauza dezvoltării tehnologice rapide, dar și în contextul modificării structurii economice, studiul evaluează și instruirea adulților, rolul și contribuția acestora la dezvoltarea capitalului uman în Republica Moldova.

Raportul utilizează marea majoritate a datelor statistice disponibile colectate de Biroul Național de Statistică (BNS), precum și datele administrative raportate de Ministerul Educației și Ministerul Finanțelor. Adicional, EXPERT-GRUP a efectuat două sondaje de opinie pentru a completa datele existente cu informație calitativă, care lipsește la moment în sursele de date oficiale. Astfel, EXPERT-GRUP a efectuat Sondajul privind Instruirea Inițială (SII) pe un eșantion de 140 respondenți (cu vârsta cuprinsă între 15 și 45 ani). Deși SII nu este un sondaj reprezentativ, fiind aplicat doar în două unități administrativ-teritoriale (capitala Chișinău și raionul Anenii Noi), aceasta furnizează date utile cu privire la calitatea educației, diferențele dintre regiunile urbane și rurale, percepțiile generale ale populației cu privire la studii, disponibilitatea de a investi în educație și alte informații ce nu erau disponibile în alte surse.

Un alt sondaj - Sondajul privind Instruirea Adulților (SIA) – a fost aplicat pe 24 de companii, 6 reprezentanți ai factorilor de decizie și 2 furnizori de servicii de instruire și a avut ca scop colectarea informației cu privire la implicarea statului și a sectorului privat în instruirea adulților. Sondajul identifică principalele domenii de instruire, diferențele dintre nivelul de instruire al forței de muncă din diferite sectoare și necesitatea instruirii suplimentare în zonele rurale vizavi de cele urbane, precum și între diferite sectoare economice.

Complementar, EXPERT-GRUP a organizat două focus-grupuri în localitățile menționate, pentru a discuta concluziile studiului cu principalii factori de decizie (decidenți de politică, cadre didactice, părinți, angajatori și angajați). Focus-grupurile au fost foarte utile nu doar pentru validarea rezultatelor sondajului, ci și pentru identificarea așteptărilor generale ale populației cu privire la dezvoltarea capitalului uman și discutarea potențialelor opțiuni de politici pentru a îmbunătăți capitalul uman într-o perspectivă de termen scurt și lung.

Raportul este structurat în trei capitole:

- **Capitolul 1. Starea capitalului uman în Republica Moldova.** Prezentul capitol analizează evoluția capitalului uman pe parcursul perioadei de tranziție prin prisma ratei de alfabetizare și nivelului de educare al populației. Ambii indicatori s-au îmbunătățit pe parcursul perioadei, dar

o analiza detaliată a identificat unele grupuri dezavantajate. Legătura dintre educație și piața forței de muncă și evoluția acestora din perspectiva corespunderii cererii și ofertei este un alt aspect important la care se referă capitolul. Ultimul aspect abordat de prezentul capitol este fenomenul migraționist, prin prisma dezvoltării capitalului uman în Moldova.

- **Capitolul 2. Formarea capitalului uman pentru viitor: accesul tinerilor la studii și instruire.** Acest capitol se referă la un aspect important cum este accesul și oportunitățile de instruire. Capitolul evaluează tendințele în nivelul de studii al populației și identifică principalele motivații pentru studii, cum ar fi oportunități mai bune pentru a găsi un serviciu, salarii mai înalte, dar și factorii descurajanți, cum sunt micșorarea calității și costurile înalte ale educației. Capitolul analizează, de asemenea, modul de finanțare a sistemului educațional și rolul fondurilor nebugetare în acest proces, implicațiile acestora asupra calității educației și barierele pe care le generează pentru accesul la educație a studenților din diferite categorii sociale.
- **Capitolul 3. Formarea capitalului uman pentru prezent: educația și instruirea adulților.** Capitolul analizează un aspect esențial al dezvoltării capitalului uman – instruirea adulților. Rolul sectorului privat și a celui public este abordat aici, alături de evaluarea adaptării acestora la modificarea structurii economiei și micșorării nivelului de pregătire a proaspeților absolvenți. Este studiată, de asemenea, opinia populației (respondenții sondajului) cu privire la necesitatea și intențiile de investire în instruire suplimentară.

Raportul se încheie cu principalele concluzii vizavi de dezvoltarea capitalului uman și echitate - reprezentată de acces, opțiuni și calitate - pe parcursul perioadei de tranziție.

Capitolul 1. Starea capitalului uman în Republica Moldova

1.1. Dezvoltarea capitalului uman în Republica Moldova

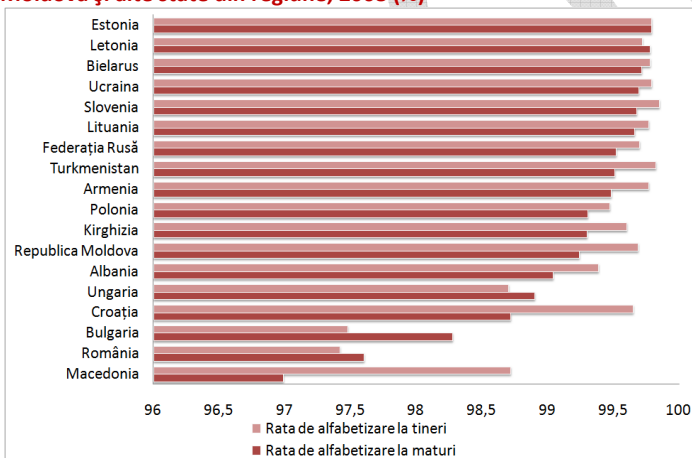
Dezvoltarea capitalului uman în Republica Moldova a fost destul de contradictorie în ultimii ani: cu tendințe pozitive în ceea ce privește accesul la educație și tendințe negative în privința calității studiilor și performanței capitalului uman. Principalele cauze ce explică aceste evoluții sunt calitatea joasă a studiilor și incapacitatea sistemului educațional de a răspunde cerințelor pieței muncii.

Alfabetizarea

Rata de alfabetizare a crescut în Republica Moldova de la 97.9% în 1999 la 98.9% în 2008¹. Însă aceasta a fost rezultatul unor schimbări demografice ce nu au legătură directă cu accesul la educația primară. A fost observată o descreștere continuă a cotei populației fără studii în total populație peste 65 ani, de la 14.66% în 1999 până la 5.72% în 2008, în timp ce același indicator pentru populația cu vârsta cuprinsă între 25-64 ani a scăzut cu doar 0.1 p.p., de la 0.42% la 0.32%. Prin urmare, majorarea ratei de alfabetizare este rezultatul reducerii numerice a populației născute înaintea perioadei sovietice, când educația primară nu era obligatorie și foarte mulți copii nu obțineau nici măcar studii primare.

Aceasta explică și disparitatea existentă între rata de alfabetizare a tinerilor și adulților (99.24% și respectiv 96.99%)². Ambele rate de alfabetizare, a adulților și tinerilor, sunt mai înalte în Moldova decât media regională (Figura 1). Astfel, rata de alfabetizare a tinerilor este cu 0.35 p.p. mai înaltă (96.99% comparativ cu 99.24%), în timp ce rata de alfabetizare a adulților este cu 0.12 p.p. mai mare (99.24% comparativ cu 99.12 p.p.). Însă marea majoritate a statelor devansate de Moldova au comunități numeroase de romi, a căror integrare în sistemul educațional este peste tot foarte dificilă. Rata de alfabetizare a adulților și tinerilor în Moldova este mai mică în comparație cu statele ce nu au minorități semnificative de romi. Acest lucru dezvăluie dificultățile întâmpinate de unele categorii ale populației în obținerea educației de bază (păturile sărace ale populației ce trăiesc în principal în mediul rural).

Figura 1. Rata de alfabetizare a tinerilor și a populației adulte în Moldova și alte state din regiune, 2008 (%)

Sursa: baza de date UNESCO

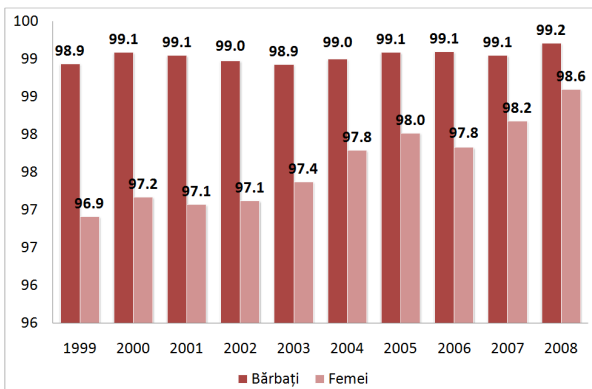
Diferențele existente între ratele de înmatriculare a femeilor și bărbaților în perioada pre-sovietică (rezultat al valorilor familiale conservative), precum și între populația urbană și rurală au încă un impact (marginal) asupra discrepanțelor din ratele de alfabetizare (vezi Figura 2 și Figura 3). Cel mai remarcabil decalaj în rata de alfabetizare după reședință este înregistrată pentru grupul de vârstă 25-34 ani, unde cota populației fără studii este 0.22% pentru mediul urban și 0.7% pentru cel rural. Datele

¹ Biroul Național de Statistică. Indicatorul se calculează ca ponderea populației ce deține cel puțin studii primare în total populație peste 20 ani.

² Baza de date UNESCO, 2007.

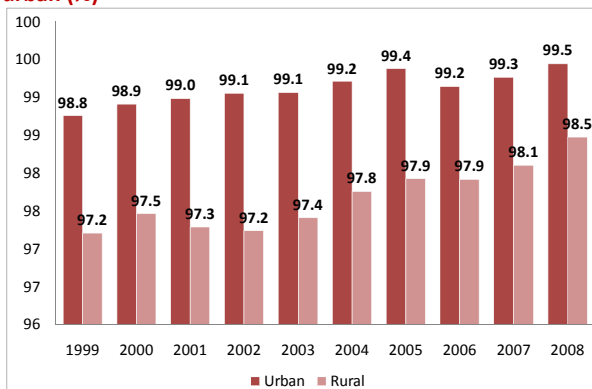
ilustrează disparitățile curente de venituri dintre mediul urban și rural, dar și deficiențele legate de accesul copiilor cu dezabilități la educație în perioada sovietică.

Figura 2. Evoluția ratei de alfabetizare, pe genuri (%)

Sursa: BNS

Figura 3. Evoluția ratei de alfabetizare în mediul rural și urban (%)

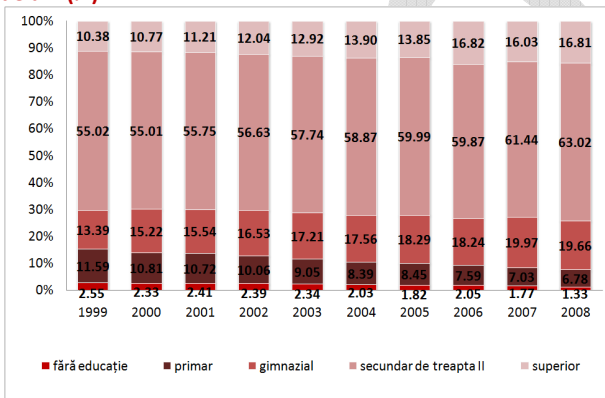

Sursa: BNS

Nivelul de educație al populației

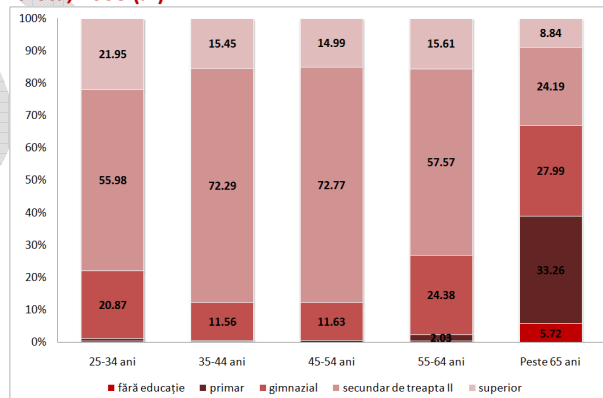
Tranziția economică a avut un impact semnificativ asupra educației populației. Astfel, pe parcursul tranziției timpurii, rata de înmatriculare în învățământul facultativ a urmat un trend descrescător, întrucât economia era în recesiune, iar sărăcia creștea. În contextul revenirii economice care a început în 2000, studiile facultative au devenit mult mai accesibile pentru populație. Cota populației cu studii liceale sau în colegii a crescut (Figura 4), întrucât înclinația de a investi mai multe resurse private în educație s-a accentuat.

Figura 4. Nivelul studiilor obținute de populația de peste 25 de ani (%)

Sursa: BNS

Figura 5. Nivelul studiilor obținute de populație, pe grupe de vârstă, 2008 (%)

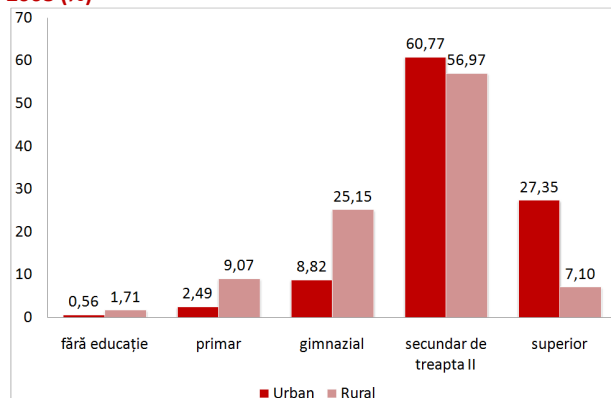
Sursa: BNS

Analiza educației obținute pe grupuri de vârstă ne poate ajuta să explicăm creșterea cotei populației cu studii gimnaziale (Figura 5). Criza de la începutul perioadei de tranziție a limitat veniturile și posibilitățile financiare ale populației de a continua studiile la nivele superioare. Acest grup se află acum în categoria de vârstă 25-34 ani. Un alt decalaj semnificativ a fost remarcat între mediul urban și rural (Figura 6 și Tabelul 1).

Femeile au, în general, un profil educațional ceva mai puțin avansat decât bărbații (Figura 7 și Tabelul 1). Aceste discrepanțe se manifestă în grupul de vârstă 55-64 ani și în special pentru vârsta de 65+ ani. Pentru grupurile mai tinere diferențele de gen în obținerea studiilor facultative se inversează, dar și sunt mai puțin semnificative. De fapt, cel mai tânăr grup de vârstă (25-34 ani) manifestă cele mai slabe decalaje. Ponderea mică a femeilor ce obțin studii secundare sau absolvesc colegii este explicată de profilul de specializare oferit de instituțiile acestui nivel de studii, în special de către școlile profesionale,

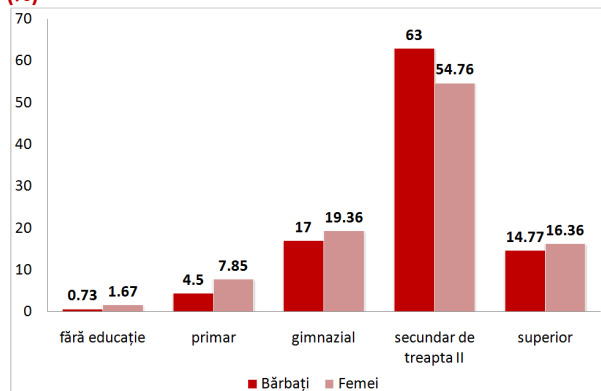
care sunt văzute în mod tradițional ca fiind mult mai potrivite pentru bărbați. În prezent, femeile în Moldova sunt mult mai înclinate decât bărbații să participe în educația superioară.

Figura 6. Nivelul studiilor obținute pe mediul rural și urban, 2008 (%)

Sursa: BNS

Figura 7. Nivelul studiilor obținute de bărbați și femei, 2008 (%)

Sursa: BNS

Tabelul 1. Numărul persoanelor cu educație inferioară, pe grupe de vârstă, sex și mediu de reședință, 2008 (mii)

Grupul de vârstă	Nivelul studiilor obținute	Total	Urban	Rural	Bărbați	Femei
25-34	Fără studii	2.3	0.5	1.8	1.7	0.6
	Studii primare (ISCED 1)	3.5	0.7	2.8	1.9	1.6
	Studii gimnaziale (ISCED 2)	101	15.9	85.1	53.5	47.5
35-44	Fără studii	1.5	0.4	1.1	0.6	0.9
	Studii primare (ISCED 1)	1.9	0.2	1.7	1.4	0.6
	Studii gimnaziale (ISCED 2)	57.9	10.4	47.5	29.6	28.2
45-54	Fără studii	0.8	0	0.8	0.6	0.2
	Studii primare (ISCED 1)	2.5	0.2	2.3	1.5	1.1
	Studii gimnaziale (ISCED 2)	65.2	12.1	53.1	29.1	36.1
55-64	Fără studii	1.4	0.3	1.1	0.5	0.9
	Studii primare (ISCED 1)	6.9	1.9	5	1.6	5.3
	Studii gimnaziale (ISCED 2)	82.9	18.6	64.3	27.5	55.4
Peste 65	Fără studii	21.9	4.2	17.7	4.3	17.7
	Studii primare (ISCED 1)	128.1	20.8	107.3	40.9	87.1
	Studii gimnaziale (ISCED 2)	107.6	27.3	80.3	38.9	68.8

Sursa: BNS

1.2. Capitalul uman pe piața forței de muncă

Angajarea

În pofida creșterii ponderii populației aflate la vârsta aptă de muncă în total populație, rata de ocupare s-a diminuat constant pe parcursul ultimilor ani. Mai mult decât atât, în Moldova, rata de ocupare este una dintre cele mai mici din regiune, fiind determinată de o serie de probleme economice structurale și de fenomenul emigraționist.

Rata de ocupare pentru femei a scăzut în egală măsură cu cea de ocupare a bărbaților. Însă rata de ocupare a bărbaților a fost tradițional mai mare decât cea a femeilor (45.2% și respectiv 40.1% în 2008). Acest lucru arată, într-o oarecare măsură, existența unor forme de discriminare latentă a femeilor în privința accesului la piața forței de muncă. Mulți angajatori sunt sceptici în privința angajării femeilor tinere, acordând preferință bărbaților pentru a evita astfel costurile directe și indirecte legate de concediul de maternitate. Astfel, decalajul între ratele de ocupare este mai mare în grupul de vârstă 15-24 ani, pentru care, conform datelor statistice, concediul de maternitate este mai probabil. Suplimentar,

rata de ocupare în grupul de vârstă 55-64 ani, este mai mare pentru bărbați decât pentru femei, reflectând diferențele din vârsta de pensionare, 57.5 versus 62.5 ani, pentru femei și, respectiv, bărbați.

Profilul de ocupare rural-urban a suferit câteva modificări structurale. Înainte de 2002 rata de ocupare era mai înaltă în mediul rural, din 2003 însă tendințele s-au inversat. Această evoluție a fost influențată în principal de înrăutățirea constantă a situației economice în mediul rural, unde majoritatea slujbelor sunt oferite de sectorul agricol și sunt deci remunerate prost. Sectorul agricol este, de asemenea, extrem de vulnerabil la schimbările climaterice și capriciile piețelor externe din cauza concentrării geografice exagerate a exporturilor moldovenești de produse agricole. Astfel, embargoul comercial impus de Rusia pentru produsele vegetale și alcool în 2006 a cauzat un declin acut al ocupării în mediul rural. Decalajul dintre ocuparea în mediul rural și urban s-a adâncit, astfel, și mai mult.

Pe parcursul perioadei analizate (1999-2008), rata de ocupare s-a diminuat cu intensități diferite pentru toate grupurile de vârstă, cu o singură excepție: grupului cu vârstă cuprins între 55-64 ani. Pe parcursul perioadei 1999-2002 rata de ocupare în acest grup a crescut, întrucât și vârsta de pensionare a crescut, iar cei care ar fi trebuit să se pensioneze în perioada 2003 – 2008 au decis probabil să amâne pensionarea din cauza pensiilor mici. Iar declinul sesizabil al ratei de ocupare a categoriei tinere a populației (15-24 ani) este explicat de accentuarea înclinației de continuare a studiilor la nivelul post-secundar sau superior (Tabelul 2).

Tabelul 2. Rata de ocupare a populației cu vârsta de 15 ani și mai mult în Moldova (%)

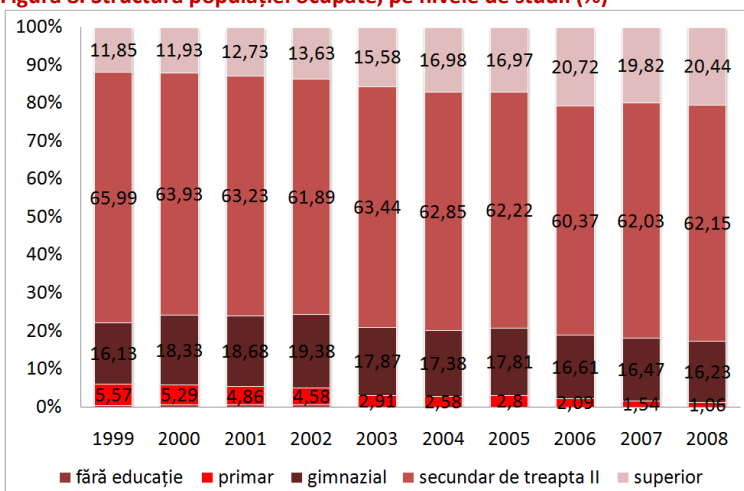
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Total	54.5	54.8	53.7	53.3	47.5	45.7	45.4	42.9	42.5	42.5
După sex										
Bărbați	57.6	57.7	56.2	55.1	49.3	46.6	46.0	45.5	44.8	45.2
Femei	51.8	52.2	51.4	51.7	46.0	44.9	44.8	40.5	40.5	40.1
După mediul de reședință										
Urban	48.3	48.6	48.2	49.4	48.1	46.5	46.6	45.2	43.8	44.5
Rural	59.2	59.4	57.7	56.2	47.1	45.0	44.5	41.2	41.6	41.0
După vârstă										
15-24 ani	32.7	30.4	27.6	26.6	20.1	18.0	17.7	18.9	17.6	18.5
25-34 ani	65.1	62.7	58.8	60.4	49.8	46.9	45.7	44.1	45.6	52.5
35-44 ani	77.3	77.8	78.3	76.6	74.5	72.4	69.8	64.2	65.0	61.6
45-54 ani	79.4	82.2	82.8	77.6	75.4	71.4	72.5	70.1	66.9	63.3
55-64 ani	44.4	46.6	46.9	52.4	46.8	51.5	54.3	49.9	51.5	49.8
65+ ani	20.9	22.2	21.2	22.9	15.8	15.8	16.9	12.7	12.2	10.6

Sursa: BNS

Predilecția tinerilor pentru studiile superioare a condiționat micșorarea ponderii angajaților cu studii post-secundare non-universitare și a majorat numărul celor ce dețin studii universitare (Figura 8).

Pe parcursul ultimilor ani neparticiparea economică a devenit un aspect important, cota populației economic inactive crescând de la 38.7% în 1999 până la 55.7% în 2008. Aceasta a fost determinat în principal de tendințele demografice, în particular de accelerarea îmbătrânirii populației. Intensificarea predilecției pentru studiile superioare a determinat creșterea numărului de studenți, care, împreună cu numărul pensionarilor aflat în creștere, a contribuit în mare măsură la majorarea ratei de neparticipare a populației Moldovei (Tabelul 3). Pe de altă parte, emigrația a contribuit la micșorarea numărului populației aflate la vârsta aptă de muncă, în timp ce salariile de rezervare a membrilor familiilor emigranților au crescut. Fenomenul emigraționist, a cauzat de asemenea un aparent „paradox” – micșorarea simultană a ratei de ocupare și a ratei șomajului. În realitate, insuficiența oportunităților de angajare în interiorul țării a fost compensată de posibilitatea obținerii unui serviciu peste hotare. Fluxul cetățenilor moldoveni ce lucrează peste hotare a anihilat presiunea exercitată asupra pieței interne a muncii și a contribuit la menținerea ratei șomajului la cele mai joase nivele în regiune.

Figura 8. Structura populației ocupate, pe nivele de studii (%)

Sursa: BNS

Tabelul 3. Dimensiunea și structura populației inactive în Moldova

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Total (mii)	1208	1381	1450	1484	1575	1618	1639
După statut (% din total)							
Elevi sau studenți	26.6	26.2	25.8	25.7	25.7	22.9	22.8
Pensionari	37.9	36.2	34.5	33.1	33.1	33.2	33.5
Ocupați în gospodăria casnică	8.2	7.0	7.3	7.2	7.2	7.0	7.1
Emigranți	19.1	21.1	24.0	26.6	19.7	20.7	19
Descurajați	6.2	5.5	5.7	4.8	3.7	1.6	1.1
Alții	2.0	4.0	2.7	2.6	10.6	14.6	17.7
După sex (% din total)							
Bărbați	43.9	44.3	45.2	45.8	43.4	44.8	44.7
Femei	56.1	55.7	54.8	54.2	56.6	55.2	55.3

Sursa: NBS

Șomajul

Tabelul 4 arată că rata șomajului în Moldova s-a micșorat de la un nivel relativ înalt în 1999 (11.1%) până la cel mai mic din regiune (4.0%) în 2008. Ratele șomajului atât de mici nu reflectă însă schimbări calitative pozitive în economia Moldovei, întrucât s-au înregistrat pe fundalul declinului ratei de ocupare. După cum am explicat mai sus, aceste tendințe paralele sunt determinate de emigrare care a micșorat presiunile de pe piața internă a forței de muncă. În acest sens, diminuarea ratei șomajului a fost mai degrabă cauzată de tendințele economice pozitive din alte state, și nu de creșterea economiei moldovenești în perioada anilor 2000-2008.

În mod tradițional, rata șomajului în mediul urban este mult mai înaltă comparativ cu mediul rural (5.5% comparativ cu 2.7% în 2008), fiind o consecință a ponderii mari a populație antrenate în munci agricole sezoniere, care nici nu caută măcar un alt loc de muncă temporar pe parcursul perioadei non-agricole, deoarece un asemenea serviciu, pur și simplu, nu există în mediul rural, iar mobilitatea forței de muncă este constrânsă de costurile de transport mari și de infrastructura rutieră proastă.

În contrast cu țările europene, rata șomajului în rândurile bărbaților în Moldova este în mod tradițional mai înaltă decât cea a femeilor, întrucât ultimele sunt mai înclinate decât bărbații să fie inactive din

punct de vedere economic (vezi Tabelul 4). În plus, criza din perioada tranziției timpurii a dus la un declin pronunțat în sectoarele ce angajau tradițional bărbați (industria și agricultura). Deși în 2008 decalajul dintre rata șomajului pe sexe era destul de semnificativ (4.6% pentru bărbați și 3.4% pentru femei), acesta este acum mai scăzut decât anterior (în 2004 constituia 10.0% pentru bărbați și 6.3% pentru femei). Această tendință a fost determinată de creșterea puternică a sectorului construcțiilor, care angajează în mod normal mai mulți bărbați decât femei.

La fel ca și în alte state din regiune, în Moldova rata șomajului în rândul tinerilor este mai mare comparativ cu alte grupuri de vârstă (11.2% pentru grupul de vârstă 15-24 ani, anul 2008). Explicația tradițională este că angajatorii evită să angajeze tineri fără experiență de muncă. Prin urmare, rata șomajului în rândul populației mai înaintată în vârstă, ce pare să aibă o experiență de muncă mai vastă, este mult mai scăzută. Mai mult decât atât, majoritatea companiilor ce au participat la sondaj au susținut că tinerii angajați duc de obicei lipsă de abilități tehnice necesare pentru începerea muncii. Ca rezultat, acest lucru are un impact negativ sever asupra productivității și calității produsului final. În corespundere cu rezultatele SII, 21.1% dintre respondenți au menționat că printre abilitățile de care duc lipsă la locul de muncă se numără abilitățile tehnice, iar 16.7% - cunoașterea tehnologiilor. Respondenți au mai menționat că printre cele mai importante abilități solicitate de angajator sunt cele tehnice (82.2%), precum și utilizarea tehnologiilor (68.9%).

Tabelul 4. Ratele șomajului în Moldova (%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Total	11.1	8.5	7.3	6.8	7.9	8.1	7.3	7.4	5.1	4.0
După sex										
Bărbați	13.3	9.7	8.7	8.1	9.6	10.0	8.7	8.9	6.3	4.6
Femei	8.9	7.2	5.9	5.5	6.4	6.3	6.0	5.7	3.9	3.4
După mediul de reședință										
Urban	19.1	15.7	13.8	12.1	12.2	11.9	11.2	9.2	6.9	5.5
Rural	5.4	3.4	2.7	3.0	4.5	5.0	4.0	5.8	3.6	2.7
După vârstă										
15-24 ani	22.3	15.8	16.3	15.2	18.1	19.7	18.7	17.1	14.4	11.2
25-34 ani	12.4	9.8	8.2	7.3	9.0	9.2	7.8	8.6	5.8	4.4
35-44 ani	9.7	8.2	6.6	6.4	7.6	7.4	7.0	6.1	4.2	2.9
45-54 ani	8.6	7.1	5.5	5.2	6.0	6.4	5.6	5.6	3.4	3.1
55-64 ani	3.8	2.6	2.5	2.0	3.0	3.1	3.4	3.4	2.7	2.3
După studii										
Primare (ISCED 1)	1.4	0.8	1.6	2.5	4.3	3.3	3.0	3.1	6.2	0.0
Gimnaziale (ISCED 2)	10.9	7.3	7.1	5.9	8.0	8.5	7.6	9.9	6.4	3.7
Secundare superioare și post-secundare (ISCED 3 și 4)	14.5	10.8	8.9	8.3	9.6	9.9	8.9	8.6	5.2	3.9
Universitare (ISCED 5 și 6)	9.7	7.8	6.2	6.4	6.2	6.0	5.3	5.1	5.1	4.6

Sursa: BNS

În 2007 a fost înregistrată o scădere bruscă a ratei șomajului pentru cei ce dețin studii gimnaziale și superioare sau post-secundare (de la 9.9% și respectiv 8.6% în 2006 până la 3.7% și corespunzător 3.9% în 2008). Micșorarea a fost determinată de accentuarea dorinței populației de a investi în nivele de studii mai înalte, din cauza așteptărilor de a obține un serviciu mai bun. În același timp, numărul angajaților cu studii universitare a crescut cu 3.4%, în timp ce numărul angajaților cu nivele educaționale inferioare s-a micșorat sau a rămas relativ constant, ceea ce înseamnă că persoanele cu studii universitare sunt mai puțin expuse riscului de șomaj. Această situație nu derivă însă din cererea mare a sectorului real pentru muncitori cu studii superioare, ci sugerează mai curând că mulți angajați cu nivele superioare de studii execută, cel puțin în primii ani de carieră, sarcini ce pot fi executate ușor de angajați cu calificare mai joasă.

Calitatea mediului de muncă

Analiza ponderii angajaților dornici să-și schimbe fie serviciul, fie unele aspecte ce țin de actualul loc de muncă, este relevantă pentru o mai bună înțelegere a evoluției calității ocupării. Astfel, în 2008, numărul angajaților ce vroiau să schimbe ceva la serviciul lor curent era de 24.1%, față de 23% în 2007. În marea majoritate a cazurilor, problema este legată direct de insatisfacția salariaților cu remunerarea muncii. Astfel, 62.4% au menționat că ar preferă să fie mai bine remunerați pentru orele lucrate (60.7% în 2007), iar peste 15.0% ar vrea să lucreze mai multe ore, cu o majorare corespunzătoare a venitului total (14.5% în 2007). Tendințele date reflectă acutizarea problemei salariilor mici pe piața forței de muncă în Moldova, precum și extinderea fenomenului de subocupare. Cei mai nemulțumiți de remunerarea obținută sunt cei ce dețin studii universitare (75.7%), lucru care dezvăluie că absolvenții universităților execută sarcini ce pot fi îndeplinite cu ușurință de angajații cu specializare mai joasă și, prin urmare, sunt remunerați destul de rău. Cel mai puțin îngrijorați în privința remunerării orare sunt persoanele cu studii primare.

Un alt aspect al calității este corespondența domeniului de specializare cu cel de activitate. Cei mai mulți angajați a căror domeniu de activitate nu corespunde cu profilul educațional sunt lucrătorii administrativi (36.5%), precum și cei angajați în sectorul serviciilor, întreținerea gospodăriilor casnice, comerț sau alte activități similare. Aceștia sunt urmați de șefii administrațiilor publice locale sau a altor unități socio-economice (23%), muncitori necalificați (21.6%) și calificați (21.5%). Nivelul studiilor majorității angajaților este mai înalt decât nivelul activităților profesionale pe care le execută (66.2%)³. Pe de o parte, acest lucru este explicat de lipsa specializării distincte în cadrul studiilor vocaționale (în special pentru activități relaționate comerțului și serviciilor). Pe de altă parte, motivul ar putea fi și calitatea joasă a studiilor obținute în universități. Însă este interesat că în cazul șefilor de administrație publică locală și alte unități socio-economice, nivelul profilului educațional este adeseori mai mic decât aparent ar implica poziția deținută.

Conform SII, cea mai mare pondere a angajaților în domenii ce nu corespund specializării obținute (61.1%) aparțin celui mai tânăr grup de vârstă (15-24 ani). O explicație posibilă este că o parte importantă din acești oameni sunt antrenați în activități cu normă redusă și/sau servicii temporare pe parcursul perioadei de studii. O altă posibilă explicație sunt dificultățile cu care se confruntă tinerii specialiști la intrarea pe piața forței de muncă.

Același sondaj ilustrează că, calitatea angajării bărbaților este mai scăzută decât cea a femeilor (45.5% dintre bărbați și 41.7% dintre femeile angajate nu activează în domeniul lor de studii). Acest lucru este explicat de faptul că bărbații sunt mai mult implicați în activități agricole sau alte activități ce necesită muncă fizică intensă, unde specializarea angajaților este, de obicei, diferită de domeniul lor de studiu. În plus, necesitatea de a întreține familia îi face pe mulți bărbații să renunțe la servicii cu remunerare mică, dar care eventual sunt în corespundere cu domeniul lor de formare profesională, și îi forțează să caute salarii mai mari în alte sfere de activitate economică. Acest lucru este mai specific zonelor rurale, unde ponderea angajaților a căror domeniu de studii nu corespunde cu activitatea profesională este relativ mare (59.4% comparativ cu 40% în capitală). Decalajul angajării în mediul rural vizavi de cel urban este explicat de diversificarea economică a comunităților, localitățile rurale fiind economic nediversificate și bazându-se în principal pe activități agricole. Sondajul arată, de asemenea, corelația pozitivă existentă între nivelul studiilor și calitatea ocupării. Astfel, cea mai mică pondere a celor ce sunt angajați în domenii ce nu corespund specializării sunt cei ce dețin studii universitare (26.3%).

Conform SII, doar 63.7% dintre respondenții angajați au menționat că abilitățile pe care le dețin sunt pe deplin utilizate la locul curent de muncă, în timp ce abilitățile a 31.9% sunt utilizate parțial și pentru 4.4% - nu sunt utilizate de loc. Cea mai mare parte a angajaților a căror abilități nu sunt utilizate de loc (11.5%) sunt cei cu studii colegiale, în timp ce cota celor cu studii universitare reprezintă doar 2.6%. Aceste date sugerează din nou că un nivel de studii mai înalt asigură un nivel al calității angajării mai mare.

Sondajul aruncă lumină asupra cauzelor pentru care angajații a căror abilități nu sunt utilizate pe deplin la actualul loc de muncă nu își schimbă serviciul. În pofida numărului mic de observații, este clar că principala cauză pentru cei din mediul rural este lipsa locurilor de muncă disponibile pe piața forței de

³ „Forța de muncă în Republica Moldova. Ocuparea și șomajul”, BNS, 2009.

muncă (11 respondenți din 12 eligibili). În același timp, 9 respondenți din 19 eligibili în capitală au menționat că își pot îmbunătăți abilitățile la locul curent de muncă. Pe de altă parte, angajații din mediul rural sunt mult mai constrânși de lipsa oportunităților de angajare și sunt mult mai expuși riscului de șomaj..

Rentabilitatea educației

Salariul mediu lunar al unui angajat în Moldova în anul 2009 a fost 2747.6 MDL (177 EURO), cel mai mic nivel din Europa. Aceasta este rezultatul trăgănării procesului de reforme economice, dar reflectă și cota mare a economiei informale ce distorsionează statistica oficială a salariilor. Cele mai mari salarii sunt câștigate de angajații sectoarelor: financiar (215.3% din media pe țară), energie electrică și termică, gaze și apă (170.6% din medie), industria extractivă (147.8% din medie). Angajații din sectoarele cu o rată înaltă de creștere anterioară crizei (construcțiile; transportul și comunicațiile) au obținut salarii relativ înalte în comparație cu media națională (137.1% și respectiv 139.7%). În același timp, cele mai mici salarii sunt înregistrate în piscicultură (54.1% din medie), agricultură, economia vânatului și silvicultură (58.7%), precum și în unele sectoare publice: educație (66.0%), sănătate și protecție socială (89.6%) și alte servicii publice, sociale și personale (79.6%).

Conform unor analize asupra rentabilității studiilor în Moldova⁴, în 2006, alte condiții fiind egale, un an de educație suplimentară majora venitul cu 9.5% - o rată relativ înaltă comparativ cu alte state din regiune. Raportul menționează de asemenea că rentabilitatea este mai mare pentru un nivel suplimentar al studiilor complete dacă ne uităm după sectoare de activitate economică, proprietate sau ani de experiență (Tabelul 5 și Figura 9). Figura 10 arată că din 2004 rata de rentabilitate a studiilor a început să crească, ceea ce sugerează că lipsa capitalului uman a început să fie o constrângere majoră pentru creșterea economică în Moldova.

Tabelul 5. Regresia logaritmului salariului orar cu nivelul de educație (pe ani de experiență, sectorul de activitate economică și proprietate)

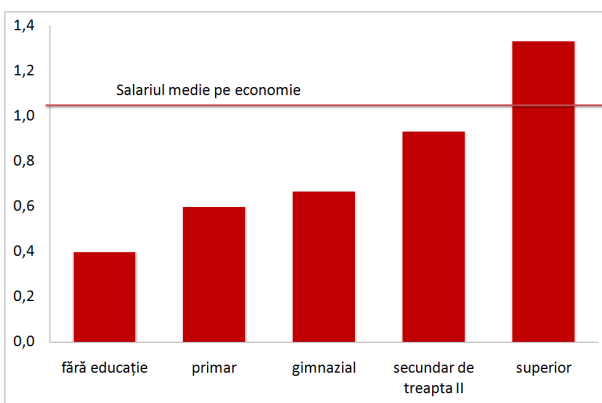
Variabila	Valoarea
Învățământ superior	March (6.64)***
Studii vocaționale	0.487 (3.09)***
Studii medii complete	0.318 (2.01)*
Studii medii incomplete	0.081 (0.47)
Observații	10433
R ²	0.212

Notă: în paranteze este indicată valoarea criteriului statistic t; * - semnificativ la nivel de 10%; *** - semnificativ la nivel de 1%

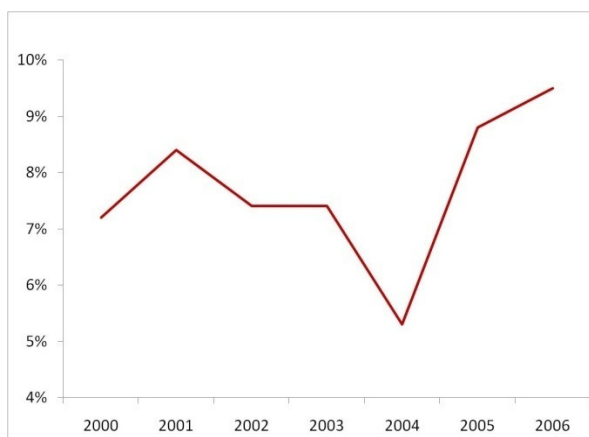
Sursa: V. Bozu, D. Caragia și I. Gotisan, *Analiza Constrângerilor, Raport Final, Millennium Challenge Corporation Moldova, 2007*

Figura 9. Raportul dintre nivelul mediului al studiilor și salariul mediu pe economie, 2008 **Figura 10. Rata de rentabilitate a unui an de studii (%)**

⁴ „Analiza constrângerilor. Raport final”, V. Bozu, D. Caragia și I. Gotisan, Millennium Challenge Corporation Moldova, 2007.

Sursa: BNS

Sursa: „Analiza constrângerilor. Raport final”, V. Bozu, D. Caragia și I. Gotisan, Millennium Challenge Corporation Moldova, 2007

Deși nu există date disponibile cu privire la veniturile medii lunare în mediul rural și urban, este clar că în mediul rural salariile sunt mult mai mici. Acest lucru este arătat de faptul că cele mai mici remunerări sunt obținute în agricultură, economia vânatului, silvicultură și piscicultură, activități ce angajează preponderent populația din mediul rural.

În ceea ce privește decalajul de gen, trebuie să menționăm că salariile femeilor constituie 73.3% din salariul mediu obținut de bărbați. Cele mai mari diferențe au fost remarcate în industrie - 69.5%, agricultură - 83.3%, construcții - 82.1%, 70.0%, educație - 80.2%, sănătate și asistență socială - 80.9%. O posibilă explicație e că de obicei bărbații ocupă poziții mai înalte și, respectiv, sunt mai bine plătiți.

1.3. Fluxurile migraționiste internaționale

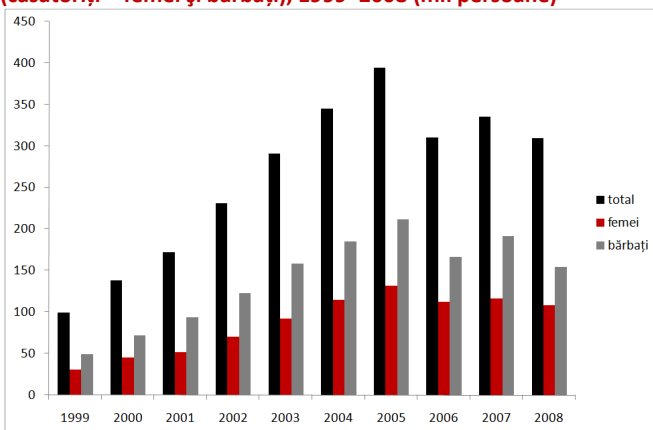
Pe parcursul ultimului deceniu, emigrarea în scop de muncă a fost o caracteristică permanentă a procesului de dezvoltare în Moldova. Chiar dacă criza financiară globală continuă să aducă pagube economiei mondiale, iar perspectivele emigranților sunt încă sumbre, este rezonabil să ne așteptăm că această particularitate a vieții din Moldova – emigrația - va continua să influențeze prezentul și viitorul țării. Întrucât există deja un număr mare de cercetări a fenomenului migraționist, vom încerca în continuare să evidențiem doar principalele tendințe.

Avântul fenomenului emigraționist în Moldova a început la sfârșitul anilor 1990, fiind o consecință nefastă a recesiunii economice prelungite, combinată cu efectele dezastruoase ale crizei financiare din Rusia, și care a rezultat în contractarea și mai puternică a economiei, reducerea veniturilor și închiderea locurilor de muncă. Este ușor de înțeles de ce opțiunea emigrării a fost considerată cea mai rezonabilă cale de evadare din sărăcie și asigurare a unui trai decent pentru multe gospodării moldovenești. Astfel, la primele etape, migrația era condiționată în special de factorii de respingere, legați de lipsa oportunităților economice și răspândirea largă a fenomenului sărăciei. Trebuie să menționăm, de asemenea, că, cu ceva timp înaintea primului val de migrare în masă de la finele anilor 90, Moldova s-a confruntat cu „exodul de inteligență” din sectorul de cercetare-dezvoltare. Această evoluție a fost cauzată în principal de reducerea dramatică a cheltuielilor publice destinate acestui sector pe fondul unei recesiuni economice severe și generalizate. Unul dintre Rapoartele Naționale de Dezvoltare Umană timpurii menționează că în primii ani de la obținerea independenței, Academia de Științe a Moldovei a pierdut peste 760 de cercetători asociați și 100 de doctori în științe⁵. Dacă luăm în calcul și aceste exemple mai timpurii, devine clar că impactul migrației asupra dezvoltării capitalului uman este unul cu mult mai puternic.

Figura 11. Migrația totală, pe sexe (femei) și statutul civil

⁵ „Raportul național de dezvoltare umană 1995, PNUD.

(căsătorii – femei și bărbați), 1999–2008 (mii persoane)

Sursa: BNS

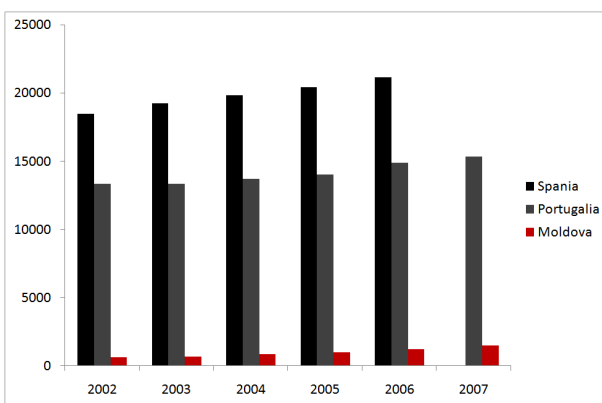
Deși există diferite estimări privind dimensiunile migrației, este cert că aceasta s-a întezit începând cu 1999, atingând apogeul în 2006-2007⁶ (Figura 11). Per ansamblu, conform estimărilor oficiale⁷, stocul emigranților a crescut mai bine de trei ori în această perioadă, atingând cifra de circa 340 mii în 2007, ceea ce reprezintă 16% din populația în vârstă aptă de muncă. Însă a fost estimat, de asemenea, că în 2008, fluxurile migraționiste s-au stabilizat, numărul emigranților scăzând cu aproape 8%. Această micșorare însă se datorează în principal campaniilor de legalizare, ce au facilitat întoarcerea periodică a emigranților acasă pentru vizite de scurtă durată. Acest lucru a fost mai mult decât evident în trimestrul doi 2008 când sondajul în cadrul Anchetei Forței de Muncă a fost efectuat în perioada Paștelui, mulți emigranți fiind acasă pentru sărbători. Atunci numărul emigranților era cu 26.5% mai mic față de anul precedent. Prima jumătate a anului 2009 a susținut parțial această ipoteză. În primul trimestru, numărul emigranților a scăzut cu 14%, față de anul precedent, revenind surprinzător în cel de-al doilea trimestru: +16.8%, față de anul precedent. Creșterea a avut loc însă de la o bază joasă de comparație, întrucât în trimestrul doi al anului 2008 numărul emigranților a scăzut dramatic. În linii generale, majoritatea emigranților sunt tineri cu vârste cuprinse între 20 și 49 ani, iar femeile reprezintă peste o treime din stocul emigranților. Numărul persoanelor celibatate și căsătorite este practic egal, accentuând astfel stresul enorm pe care îl creează emigrația pentru familii, în special pentru copii. Astfel, nu este surprinzător că subiectele familiale sunt cel mai frecvent menționate de emigranți ca motiv pentru reîntoarcere acasă. Situația creată arată că capitalul uman în Moldova este utilizat frecvent peste hotare și este „nedorit” în economia autohtonă întrucât populația aflată la cea mai productivă vârstă din punct de vedere economic este forțată să plece în căutarea unui serviciu decent în afara țării.

După cum putem remarca, stocul emigranților a continuat să crească chiar și pe fundalul relansării creșterii economice (2000-2007). Există o serie de factori ce stau în spatele acestei evoluții surprinzătoare. În primul rând, întotdeauna există un decalaj între înregistrarea creșterii economice și perceperea efectelor acesteia de către populația ordinară. În al doilea rând, deși creșterea economică a fost destul de puternică, aceasta nu s-a bazat pe crearea noilor locuri de muncă. Creșterea economică a oferit foarte puține locuri de muncă sau chiar le-a lichidat în unele sectoare (sectorul agricol este destul de reprezentativ în acest sens). În al treilea rând, creșterea economică a fost bazată în mare măsură pe consumul intern, care la rândul său a fost alimentat de remitențele trimise acasă de emigranții moldoveni. Și, în cele din urmă, diferențele dintre salariile oferite în Moldova și statele de destinație rămân semnificative, iar acest lucru a majorat rolul factorilor de atracție ce se află în spatele deciziilor de migrație din Moldova (Figura 12).

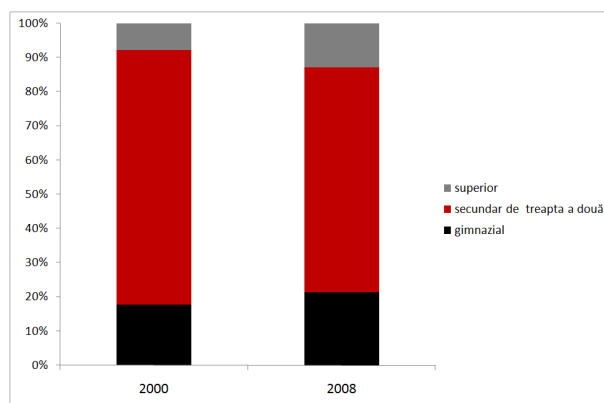
Figura 12. Venituri salariale anuale brute, (EUR), 2002-2007. Figura 13. Nivelul educațional al emigranților, 2000 și 2008.

⁶ Metodologia BNS a fost schimbată după 2005, deci datele pentru 2006-2007 nu sunt comparabile. Însă datele din sondajele efectuate de IOM-Moldova arată că emigrarea a atins maximum în 2007.

⁷ Datele de la Biroul Național de Statistică, „Ancheta anuală a forței de muncă 1999-2008 (3 trimestre)”, confirmate și de studiul realizat de Mathias Luecke, Toman Omar Mahmoud, Andreas Steinmayr, Labour Migration and Remittances in Moldova: Is the Boom Over?, OIM, 2009.

Sursa: Eurostat, BNS, calculele autorilor

Sursa: BNS

Aceste evoluții au dus la schimbări în profilul emigrantului. Dacă la etapele timpurii, emigranții erau în special persoane cu studii inferioare, în ultimii ani, se atestă o tendință ușoară de creștere a ponderii emigranților cu studii înalte în rândul emigranților sau potențialilor emigranți (Figura 13). În același timp, datele din sondajul de opinie arată că emigranții nu consideră în mod necesar că nivele mai înalte de studii facilitează emigrația.

După cum arată Tabelul 6 marea majoritate a emigranților provin din mediul rural, ceea ce nu este deloc surprinzător dacă ținem cont de oportunitățile economice limitate și de sărăcia din mediul respectiv. Trebuie însă să menționăm că în ultimii ani ponderea emigranților urbani în total a început să crească, o evoluție ce poate fi atribuită și intensificării rolului factorilor migraționiști de respingere.

Tabelul 6. Ratele de emigrare din Moldova, pe medii de reședință, 2001-2008, %.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Urban	4.6	5.3	6.0	7.2	7.6	6.3	7.0	6.6
Rural	4.8	7.1	9.4	11.2	13.3	10.3	11.1	10.1

Data: BNS, LFS data.

Din păcate nu există date oficiale disponibile pentru a evalua abilitățile emigranților. Pentru a ne face o impresie avem la dispoziție rezultatele unor sondaje de opinie, deși acestea nu sunt actualizate⁸. Pentru a nu repeta ceea ce a fost deja scris în rapoartele precedente, credem că este rezonabil să subliniem principalele constatări legate de abilitățile emigranților:

- Emigranții nu au iluzii că-și vor putea utiliza abilitățile profesionale peste hotare, astfel, marea majoritate a acestora, inclusiv cei cu calificare înaltă, sfârșesc prin a presta niște servicii de calificare foarte joasă;
- Potențialii emigranți acordă foarte puțină atenție, sau chiar de loc, instruirii înainte de plecare, ignorând astfel oportunitățile potențiale de obținere a unui serviciu mai bine plătit ca rezultat al instruirii. Emigranții tineri ce provin din mediul urban par să fie mai deschiși către asemenea oportunități, dar chiar și în cazul lor instruirea este compusă în principal din cursuri de limbi străine.
- Dezechilibrul dintre abilitățile emigranților și slujbele pe care le obțin peste hotare s-ar putea accentua întrucât cota emigranților cu studii înalte a crescut.

În linii mari, migrația continuă să exercite o influență negativă asupra dezvoltării capitalului uman în Moldova. Aceasta poate fi explicată prin următoarele:

- Marea majoritate a emigranților sunt tineri sau aflați la vârstă aptă de muncă;
- Ponderea emigranților bine instruiți este în creștere;

⁸ „Analiza pieței muncii. Moldova: raport de țară”, ETF, 2009 și „Contribuția dezvoltării resurselor umane la politicile migraționiste în Moldova”, ETF, 2008.

- Modelul moldovenesc de creștere economică nu este favorabil creării noilor locuri de muncă astfel, multe persoane sunt forțate să migreze pentru a-și putea asigura venituri decente;
- Emigranții sunt angajați în servicii ce necesită abilități limitate, pierzând astfel deprinderile obținute acasă.

În plus, emigrația are un impact negativ asupra structurii familiale și sociale, întrucât mulți copii rămân fără grija părintească, ceea ce poate reduce performanțele educaționale, în special la etape de studii timpurii. În acest sens, deși părinții emigranți tind să cheltuiască mai mult pentru educația copiilor, aceasta nu conduce în mod necesar la majorarea calității studiilor.

Au existat supoziții că, într-o perspectivă de scurtă durată, impactul emigrației asupra capitalului uman este negativ, iar pe termen lung, este posibil ca emigranții reîntorși vor contribui cu noile abilități căpătate și spirit antreprenorial. Din păcate, aceste ipoteze nu au trecut până în prezent testul realității.

Ținând cont de faptul că oportunitățile de angajare rămân limitate pe fundalul excesului de forță de muncă, acompaniat de majorarea șomajului tinerilor și dezechilibrul persistent dintre necesitățile pieței de muncă și rezultatele sistemului educațional, fenomenul emigraționist pare să rămână inevitabil pentru următorii ani. Guvernul ar trebui deci să abordeze corespunzător acest subiect și să încerce facilitarea migrației legale în scopuri de muncă. Pe termen lung, scopul Guvernului ar trebui în mod cert să urmărească revitalizarea economiei interne pentru a se asigura că creșterea economică este asociată cu crearea noilor locuri de muncă plătite decent. Altfel, de investițiile făcute de autoritățile moldovenești în educația și dezvoltarea capitalului uman vor beneficia mai mult țările de destinație ale emigranților.

Din păcate, eforturile consistente în acest sens au lipsit. La moment, Moldova are doar 6 acorduri de reglementare a migrației în scopuri de muncă cu Federația Rusă, Ucraina, Belarus, Azerbaidjan, Italia și Portugalia, lipsind acorduri cu alte state de destinație cum sunt Spania, Grecia sau Franța. Mai mult decât atât, Moldova nu are nici un acord cu România, care este atât țară de destinație, cât și de tranzit pentru emigranții moldoveni.

O altă prioritate importantă este recunoașterea diplomelor emise în Moldova de către țările de destinație ale emigranților. Conform Organizației Internaționale pentru Migrație, aspectul dat este dezbătut pe larg și abordat frecvent de reprezentanții diasporei moldovenești peste hotare. Din păcate însă, puține lucruri practice s-au făcut în această privință până acum. Vestea bună este că acest domeniu aparent va fi inclus în curând în programul de asistență al Uniunii Europene pentru Moldova.

Progresele limitate în implementarea Parteneriatului de Mobilitate dintre Moldova și Uniunea Europeană⁹ din 2008 este de asemenea un semn important în acest sens. Făcând abstracție de instabilitatea politică din 2009, progresul în dezvoltarea acestei inițiative a fost împiedicat într-o oarecare măsură de ezitarea autorităților de a facilita migrația regulată, din moment ce poziția oficială a acestora era că în Moldova există suficiente locuri de muncă bine plătite disponibile, ceea ce nu era adevărat, nici chiar înainte de începerea crizei financiare. Succesul implementării acestei strategii poate fi oricum subminat de lipsa coordonării adecvate dintre statele respective-membre ale UE și autoritățile Moldovei, ce aparent sunt interesate mai curând de consolidarea propriilor capacități tehnice și instituționale decât de demontarea barierelor formale pentru facilitarea migrației ciclice. Ar fi păcat, pentru că migrația legală nu înseamnă doar că emigranții moldoveni sunt tratați corespunzător și protejați, dar și asigurați cu venituri mai înalte, întrucât emigrația legală în scopul muncii va însemna mai multe joburi relevante pentru abilitățile și profilul educațional al emigranților.

⁹ Această inițiativă reprezintă o platformă pentru a accelera elaborarea unor politici regionale pentru emigrarea forței de muncă, deoarece presupune un cadru durabil de cooperare cu 16 membri ai UE. aceasta include de asemenea o serie de inițiative menite să consolideze capacitățile instituționale, să promoveze migrațiunea circulară legală și să creeze oportunități favorabile pentru investirea remitențelor și reintegrarea emigranților care revin acasă.

Constatări principale asupra stării capitalului uman în Moldova

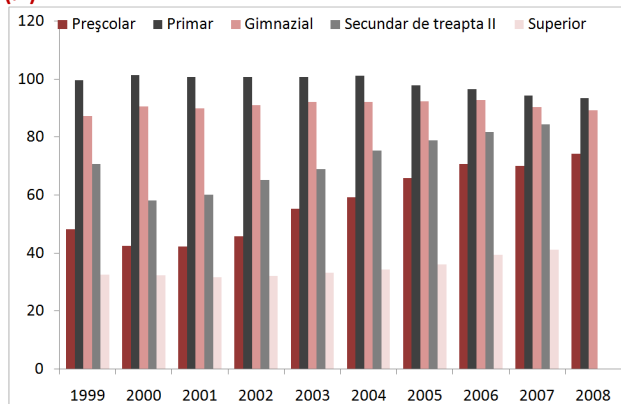
- Moldova a moștenit din perioada sovietică un capital uman destul de avansat. Cu toate acestea, țara nu a fost capabilă să-l utilizeze eficient, acest capital suferind o lovitură puternică ca rezultat al colapsului economic de la începutul tranziției, sărăciei și exodului de creieri.
- În ultimul deceniu profilul educațional general al populației s-a îmbunătățit într-o oarecare măsură, după cum sugerează majorarea ponderii populației cu studii liceale, medii și post-secundare.
- Distorsiunea profilului educațional al celor cu vârsta cuprinsă între 25-34 – cu o pondere mai înaltă a celor cu studii universitare, dar și a acelor cu studii gimnaziale – este o mărturie a creșterii inegalităților în ceea ce privește accesul la educație. Cei mai afectați în această cohortă de vârstă sunt bărbații din mediul rural.
- În pofida tendințelor pozitive în profilul educațional al populației, după cum sugerează declinul ratei de ocupare în ultimul deceniu, acest capital uman nu și-a găsit utilizare pe piața autohtonă a forței de muncă. Întrucât rata de ocupare a femeilor a fost constant și semnificativ mai mică decât cea a bărbaților, rezultă că persistă o discriminare latentă ce rezultă în oportunități de angajare inegale, precum și în pierderea capitalului uman feminin, acesta fiind la fel de valoros ca și cel masculin (mai mult decât atât, femeile din Moldova sunt mai predispuse să obțină studii superioare comparativ cu bărbații).
- O primă îngrijorare pentru autoritățile Moldovei trebuie să fie epuizarea capitalului uman în zonele rurale, unde rata de ocupare a scăzut înspăimântător de mult, de la 59.2% în 1999 la 41.0% în 2008. Această involuție este rezultatul productivității agricole joase și lipsei oportunităților economice alternative.
- Ca rezultat al micșorării constante a ratei ocupării în mediul rural, decalajul dintre mediul urban și rural s-a extins semnificativ. Acesta a fost cauzat de înrăutățirea condițiilor economice în mediul rural precum și de dependența economică a acestuia de starea sectorului agricol.
- Calitatea ocupării în Moldova este foarte joasă, translându-se într-un mediu precar pentru valorificarea și dezvoltarea ulterioară a capitalului uman. Salariile oficiale sunt cele mai joase din Europa și nu par să răsplătească investițiile private făcute în studii, dar în același timp ele reflectă destul de fidel nivelul scăzut de productivitate a muncii.
- Cea mai scăzută calitate a ocupării a fost înregistrată în mediul rural, și aceasta din cauza ponderii mari a agriculturii în economia locală și diversificării reduse a activităților economice la nivel local.
- Studiul a arătat că există o corelație pozitivă între nivelul studiilor și calitatea angajării. Astfel, angajații cu studii universitare reprezintă cea mai mică proporție din respondenții ce au menționat că specializarea lor nu coincide cu actualul loc de muncă (26.3%), precum și cea mai mică cotă a acelor ale căror abilități nu sunt utilizate de loc la serviciu (2.6%).
- Cele mai mari salarii sunt câștigate de angajații sectoarelor ce s-au bucurat de cea mai puternică creștere economică (construcții, transporturi și comunicații, activități financiare, energie), în timp ce cele mai mici aparțin sectorului public.
- Majorarea ratei de neparticipare a populației Moldovei este o mărturie a fenomenului continuu de îmbătrânire a populației, emigrării și accentuării predilecției pentru a investi în educație, ceea ce afectează negativ ratele ocupării.
- Emigrația a oferit capitalului uman posibilitate să se manifeste cel puțin peste hotare, dacă nu în Moldova. La fazele timpurii, fenomenul emigraționist s-a manifestat ca exod de creieri, foarte multe persoane cu calificare superioară părăsind Moldova în căutarea unei vieți mai bune. Ulterior, tabloul a devenit mai complex. Deși sunt evidente efectele economice pozitive, emigrația continuă să epuizeze resursele umane din Moldova, deoarece în marea lor parte emigranții sunt tineri, au un profil educațional mai avansat, dar execută servicii de calificare foarte redusă peste hotare, pierzând astfel abilitățile câpătate în Moldova.

Capitolul 2. Formarea capitalului uman pentru viitor: accesul tinerilor la educație și instruire

2.1. Accesul la educație

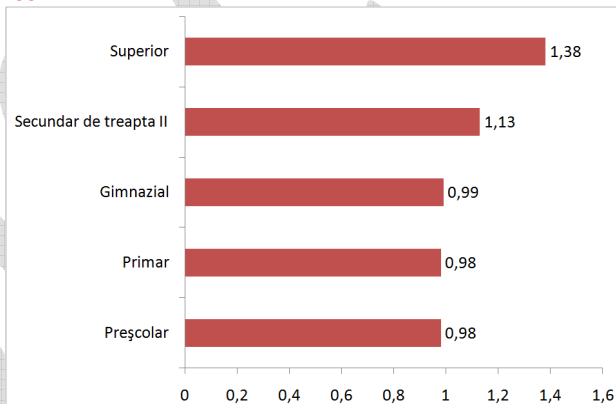
Republica Moldova a intrat în perioada de tranziție cu rate relativ înalte de înmatriculare în învățământul primar și gimnazial, datorate obligativității acestor nivele în perioada sovietică. Întrucât aceste etape au rămas obligatorii și după obținerea independenței, rata de înmatriculare în învățământul de bază este încă destul de înaltă, deși mai recent s-a făcut remarcată o tendință de micșorare. În același timp, înmatricularea în nivelele de studii facultative a evoluat mai semnificativ. Rata de înmatriculare s-a micșorat în perioada tranziției timpurii din cauza declinului economic, acutizării sărăciei și incapacității gospodăriilor casnice de a suporta cheltuieli suplimentare. Astfel, în 2000 rata de înmatriculare în învățământul liceal a scăzut până la 60%, tendința negativă ranversând odată cu începutul recuperării economice în 2000-2001 și atingând 84% în 2007 (Figura 14). Aceleași tendințe au fost urmate și de rata înmatriculării în educația universitară, care a crescut cu 10 p.p. începând cu 2001, atingând 41.2% în prezent.

Figura 14. Rata brută de înmatriculare, pe nivele de studiu (%)

Notă: Datele pentru 2008 sunt de la BNS
Sursa: bază de date UNESCO

Figura 15. Indicele de paritate a genurilor la înmatriculare, 2007

Sursa: baza de date UNESCO

Diferențele de înmatriculare între diferite grupuri sociale

În pofida stipulărilor din Legea învățământului¹⁰ privind înmatricularea obligatorie în învățământul primar și secundar inferior, nu toți copii beneficiază de educația de bază. Opinia multor respondenți ai SII cu privire la accesul la studii nu este tocmai optimistă. Doar 16% dintre respondenți sunt complet de acord că există mecanisme care să asigure accesul tuturor la studii, iar 36% sunt doar parțial de acord cu această afirmație, în timp ce 48% mai curând nu sunt de acord. Cu alte cuvinte, există foarte puțină încredere publică în capacitatea statului de a garanta accesul tuturor la educație.

Ratele de înmatriculare semnificativ mai mici în mediul rural comparativ cu cel urban reflectă diferențele dintre veniturile populației din aceste două grupuri, dar și lipsa școlilor sau distanța considerabilă până la școală în unele localități rurale. Munca executată de copii în gospodării reprezintă o altă barieră semnificativă în calea înmatriculării în sistemul educațional (Tabelul 7). În același timp, diferențele de gen în rata înmatriculării în educația de bază nu sunt semnificative (Figura 15), accesul universal și egal la studii fiind garantat de stat. Acest lucru este de altfel confirmat și de rezultatele SII, unde 87.8% dintre respondenți nu sunt de acord cu afirmația conform căreia accesul fetelor la studii este limitat.

În același timp, oportunitățile copiilor cu necesități speciale (copii cu dezabilități) sunt limitate, acest lucru fiind confirmat atât de SII, cât și de focus-grupuri. Din 14861 copii cu dezabilități doar 3792 sunt

¹⁰ Legea învățământului nr. 457 din 21.07.1995

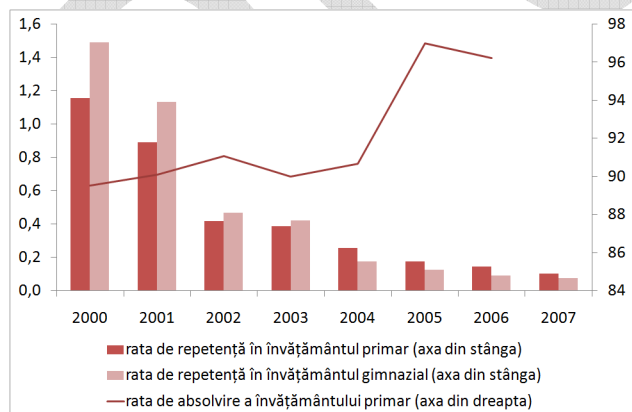
cuprinși în învățământul general¹¹. Conform SII, circa 35% dintre respondenți nu cred că copii cu dezabilități pot fi integrați în sistemul educațional, și doar 30% susțin pe deplin integrarea acestora. Acești copii studiază de obicei în școli speciale sau acasă și doar foarte rar în școli generale. Subiectul integrării acestor copii în școli generale este pe larg dezbătut, multe cadre didactice fiind în mod deschis ostile integrării acestora. Lipsa infrastructurii fizice necesare este o barieră în calea accesului la educație a copiilor cu dezabilități fizice.

Tabelul 7. Rata brută de înmatriculare, pe nivelul de studiu, reședință și gen (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Preșcolar									
Total	38.5	42.4	52.4	58.7	63.7	68.6	68.5	71.1	72.7
Masculin	39.8	43.1	52.5	57.7	64.5	69.1	69.0	71.5	73.2
Feminin	37.1	41.7	52.3	57.7	62.8	68.1	67.9	70.6	72.3
Urban	56.5	58.6	71.9	77.8	82.0	86.7	85.4	87.4	89.2
Rural	29.1	33.8	44.8	49.0	54.2	59.1	59.4	62.0	63.5
Primar									
Total	93.5	92.4	92.7	92.4	91.0	87.8	87.6	87.7	87.5
Masculin	99.4	99.7	99.7	100.1	98.6	97.2	95.2	95.0	94.4
Feminin	99.4	99.2	99.3	99.6	97.2	96.1	93.6	93.0	92.7
Urban	101.3	101.3	101.7	104.0	102.8	102.4	100.5	100.9	101.6
Rural	98.3	98.5	98.3	97.7	95.5	93.7	91.4	90.5	89.4
Gimnaziale									
Total	90.2	91.1	92.3	92.2	92.5	93.0	90.5	90.1	89.3
Masculin	89.7	90.5	91.6	91.5	92.5	92.5	90.9	90.3	89.8
Feminin	90.7	91.7	92.9	92.9	92.5	93.4	90.1	89.8	88.8
Urban	95.6	95.1	95.9	95.6	96.6	97.7	95.4	95.4	95.1
Rural	86.7	88.5	90.0	90.1	90.1	90.3	87.9	87.3	86.3
Populația cu vârsta cuprinsă între 16-18									
Total	62.4	66.7	69.2	71.0	75.4	75.9	79.7	76.7	80.2
Masculin	57.2	61.5	65.3	67.5	70.7	71.9	76.0	72.3	74.6
Feminin	67.8	72.2	73.1	74.5	79.9	79.9	83.5	81.1	86.0
Urban	72.9	76.5	77.7	80.6	84.0	84.1	87.2	87.2	89.7
Rural	55.2	60.2	63.7	65.4	70.4	71.3	75.4	71.0	73.1

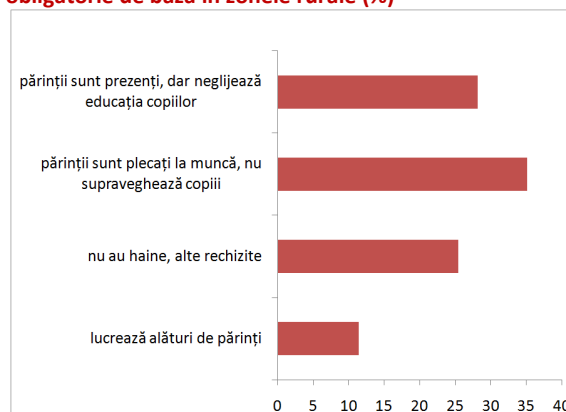
Sursa: NBS

Figura 16. Rata de absolvire și rata de repetiție (%)

Sursa: Trans MONEE și baza de date UNESCO

Figura 17. Motive pentru neînmatricularea în educația obligatorie de bază în zonele rurale (%)

Sursa: Institutul pentru Științe ale Educației, 2007

Rata de absolvire a studiilor primare s-a îmbunătățit începând cu 2005 și este relativ înaltă – 96.2% (Figura 16), ca urmare a micșorării ratei de abandon a studiilor primare de la circa 10% înainte de 2004 la 3-4% după acel an. Rata de repetiție în clasele primare și cele gimnaziale a scăzut semnificativ.

¹¹ Datele sunt din diferite surse: datele asupra copiilor cu dizabilități provin de la Casa Națională pentru Asigurări Sociale, iar numărul copiilor înmatriculați – de la Biroul Național de Statistică.

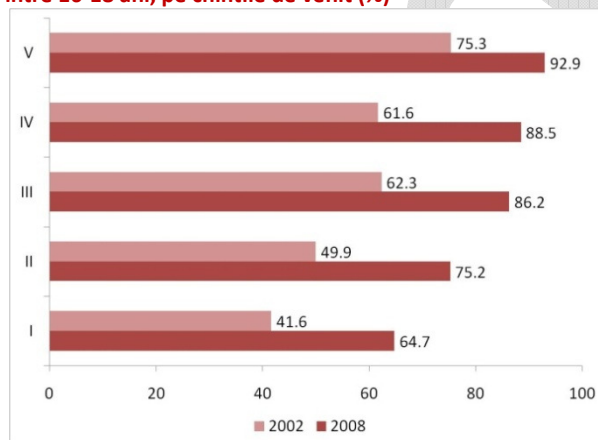
Acest declin nu ilustrează, totuși, o ameliorare esențială a performanțelor elevilor, ci doar o schimbare în legislație ce permite promovarea elevilor la următorul nivel chiar dacă au obținut notă insuficientă. Astfel, rata de repetiție a scăzut semnificativ începând cu 2005, inclusiv comparativ cu statele din Europa Centrală și de Est¹².

Conform tuturor surselor de informație disponibile, veniturile mici nu sunt considerate principala cauză a neînmatriculării în educația obligatorie de bază. Rezultatele sondajului aplicat de Institutul pentru Științe ale Educației pe cadrele didactice și directori de instituții școlare din 128 așezări rurale din Moldova¹³ specifică că principalul motiv pentru neînmatriculare (Figura 17) este nepăsarea și incompetența părinților, în special a celor emigrați. Posibil răspunsurile distorsionează nițel situația reală, întrucât eșantionul respondenților a inclus doar reprezentanții „ofertei educaționale”; partea „cererii” (părinții sau copiii), ce eventual ar fi putut înclina balanța în sensul costurilor mari ale studiilor, lipsește. În plus, în zonele rurale, există și o formă de neînmatriculare camuflată, când copii sunt oficial înmatriculați, dar au absolvit doar câteva clase.

Diviziunea rural – urban

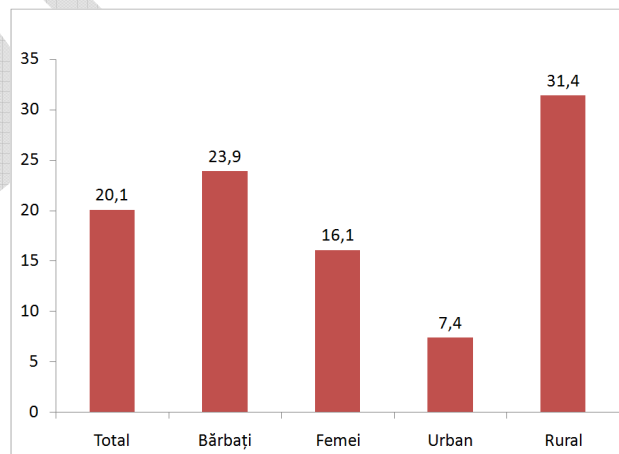
Disparitățile dintre rata de înmatriculare în mediul rural și urban se adâncesc și mai mult la nivelele superioare de studii. Deși nu există date dezagregate rural/urban privind ratele de înmatriculare, BNS furnizează date cu privire la înmatricularea populației cu vârsta cuprinsă între 16-18 ani, de obicei vârsta elevilor de la nivelul studiilor liceale. Conform acestora, rata de înmatriculare a populației din mediul urban este mult mai înaltă (89.7%) comparativ cu cea din mediul rural (73.1%) (Tabelul 7), diferențele crescând pe parcursul ultimei decenii. Concentrarea mare a gospodăriilor cu venituri mici în mediul rural pare să fie factorul determinant al ratei mici de înmatriculare (vezi în Figura 18 rata de înmatriculare după grupe de venit ale populației). La acest nivel de studii, diferențele de gen devin mult mai semnificative: rata de înmatriculare a fetelor este mai înaltă decât cea a băieților (vezi Tabelul 7). Din cauza resurselor financiare limitate pentru continuarea studiilor, băieții din familiile sărace preferă să intre cât mai devreme pe piața forței de muncă.

Figura 18. Rata înmatriculării populației cu vârsta cuprinsă între 16-18 ani, pe chintile de venit (%)

Sursa: BNS

Figura 19. Rata de abandon școlar timpuriu, 2008 (%)

Sursa: BNS

Decalajul a crescut mai mult pentru populația mai mare de 18 ani. Rata de abandon școlar timpuriu¹⁴ este de 5 ori mai mare în mediul rural comparativ cu cel urban (Figura 19) iar diferențele dintre grupuri au crescut în ultimii ani. SII identifică ca principal motiv de abandon școlar interesul scăzut față de studii din partea locuitorilor rurali.

¹² Baza de date UNESCO.

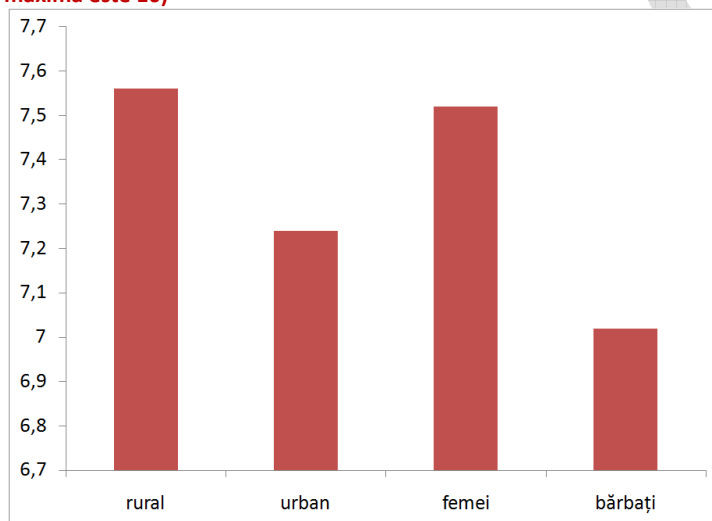
¹³ Institutul pentru Științe ale Educației, 2007, citat în „Raportul național de dezvoltare umană”, 2008, în curs de apariție.

¹⁴ Rata de abandon școlar timpuriu este calculat ca procent al populației de vârstă 18-24 ani care are cel mult studii gimnaziale și care nu este înrolată în educație sau instruire.

Este oare rata de înmatriculare mai înaltă la treptele superioare de învățământ a studenților din mediul urban o dovadă a rezultatelor mai bune din școala generală? Nu neapărat, în special pentru că rezultatele testelor finale de absolvire a învățământului secundar general (liceu) sunt mai bune în mediul rural comparativ cu cel urban (Figura 20). Acest lucru este surprinzător, dacă luăm în considerație că în mediul rural studenții din mediul rural provin în general din familii sărace și este mai dificil să studieze întrucât efectuează de obicei tot felul de munci prin gospodărie. Pe de altă parte, notele mari din mediul rural spun prea puține despre performanțele reale, întrucât sunt adesea explicate de relațiile de rudenie apropiate sau chiar prietenii apropiate între toți locuitorii comunităților mici (rude, prieteni, vecini); astfel, notele sunt adesea influențate de relația dintre elev și profesor. În plus, marea majoritate a profesorilor tind să acorde note în dependență de potențialul colegilor din clasă. Astfel, notele unor studenți mai puțin pregătiți dintr-o clasă slabă din mediul rural pot fi mai mari decât a elevilor cu cunoștințe mai bune dintr-o clasă foarte competitivă din mediul urban. Acest lucru a fost confirmat de focus-grup, alături de ipoteza că notele acordate de cadrele didactice nu sunt în mod necesar evaluarea rezultatelor, ci mai curând a efortului depus de elev ce poate fi mult mai vizibil pentru cadrele din mediul rural datorită conexiunii mai bune cu elevii proprii.

Pentru a asigura șanse egale de acces la treptele superioare de studii pentru studenții din mediile urbane și rurale, guvernul stabilește cote de înmatriculare la locurile cu finanțare bugetară în învățământul colegii și universitar pentru populația urbană și rurală (precum și pentru alte grupuri dezavantajate: cu dizabilități, orfani). Însă taxele de studii reprezintă doar o parte din cheltuieli, costurile vieții fiind mult mai înalte în mediul urban, ceea ce dezavantajează studenții din afara Chișinăului. Astfel, educația universitară nu este accesibilă pentru foarte mulți studenți din mediul rural.

Figura 20. Notele medii la examenul de Bacalaureat în 2008 (nota maximă este 10)

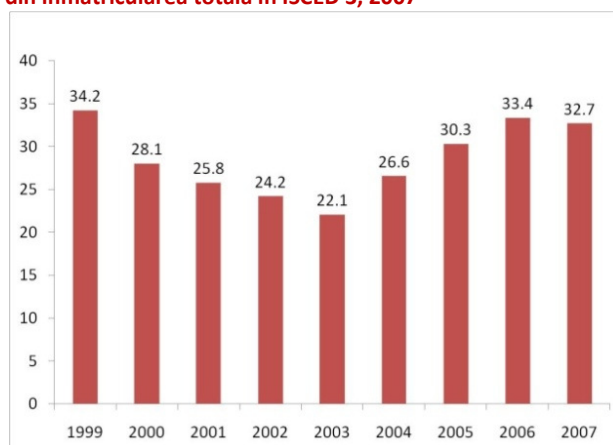
Sursa: Ministerul Educației și Tineretului, citat în Raportul național de dezvoltare umană 2008, în curs de apariție

Schimbarea preferințelor educaționale: studii superioare vs. profesionale

Preferințele studenților din mediul rural diferă față de cele din mediul urban în ceea ce privește treptele neobligatorii de studii. După cum arată datele cu privire la studiile populației după mediul de reședință, studiile profesionale sunt în mod obișnuit o opțiune pentru populația cu venituri mici ce nu poate plăti studiile universitare. Conform SII, 5 din 7 respondenți ce au absolvit școli profesionale au fost de acord cu afirmația că aceasta era cea mai economicoasă soluție și că nu își puteau permite altă opțiune. O altă explicație posibilă pentru acest fenomen este că studiile copiilor sunt influențate de cele ale părinților. Întrucât profilul educațional al populației rurale este în medie mai scăzut decât cel al populației urbane, este de așteptat ca ponderea studenților din mediul urban înmatriculați în învățământul superior să fie, de asemenea, mai mare comparativ cu mediul rural, iar ponderea studenților înmatriculați în învățământul profesional să fie mai mare pentru cei din mediul rural.

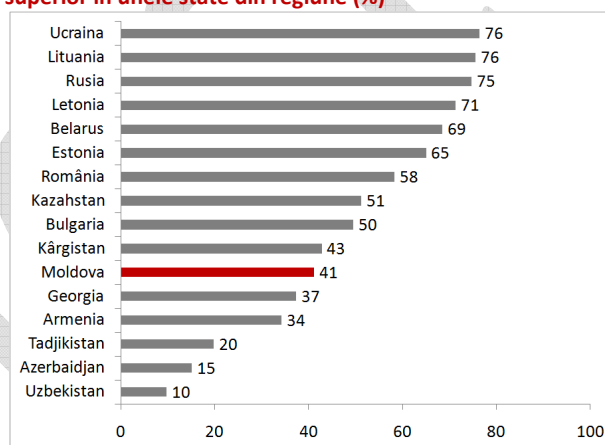
Pe parcursul perioadei de tranziție, cererea pentru educația profesională a scăzut dramatic. Numărul studenților înmatriculați în instituții profesionale este de cinci ori mai mic decât cel al studenților din învățământul superior, în timp ce în perioada sovietică acestea erau egale. Înmatricularea în învățământul profesional reprezintă în 2007 circa 32.7% din total studii secundare (Figura 21), iar majorarea din anul 2006 este rezultatul politicilor guvernamentale ce intenționau să majoreze rata de înmatriculare în studiile profesionale prin majorarea fondurilor publice destinate acestui tip de studii și stabilind în același timp limite pentru înmatricularea în învățământul superior. Această măsură intenționa să echilibreze piața forței de muncă întrucât cererea pentru studii profesionale a scăzut constant, iar angajatorii se plâng și în continuare de lipsa de muncitori calificați. Există și o necesitate reală de schimbare a programului de studii și a echipamentului depășit utilizat în școlile profesionale, precum și de îmbunătățire a condițiilor în care studenții învață și trăiesc pentru a face educația profesională mai atractivă. Până acum, această măsură nu a dat rezultatele scontate, și nici nu vor exista schimbări pozitive întrucât abordarea problemei este greșită. Moldova are nevoie de mai mulți studenți, atât în învățământul profesional, cât și în cel universitar, deci nu este necesară rebalansarea acestor două componente.

Figura 21. Înmatricularea în învățământul profesional ca % din înmatricularea totală în ISCED 3, 2007

Sursa: Baza de date UNESCO

Figura 22. Rata brută de înmatriculare în învățământul superior în unele state din regiune (%)

Sursa: World Development Indicators, 2007

În același timp, rata înmatriculării în învățământul superior a crescut pe parcursul ultimului deceniu existând câțiva factori fundamentali ce au contribuit la aceasta. Primul, după 2000, înmatricularea în bază de taxă de studii a fost practic nelimitată, ceea ce a majorat oportunitățile de înmatriculare. Înmatricularea la buget (fără taxă de studiu) a reprezentat între 20% și 25% din numărul total de studenți. Alte 80% dintre studenții înmatriculați în instituțiile superioare de învățământ plătesc taxă de studii, care a devenit mult mai accesibilă pentru multe familii datorită majorării fluxurilor migraționiste. Taxele de studii ce sunt sub 1000 USD pentru un an de studiu au devenit accesibile pentru majoritatea emigranților. Există însă un factor interesant legat de corelația dintre emigrație și investițiile în studii. Deși majoritatea emigranților provin din mediul rural, rata de înmatriculare în instituțiile de învățământ superior a crescut mai mult în cazul celor din mediul urban. Aceasta denotă faptul că remitențele sunt utilizate diferit. În mediul urban acestea reprezintă probabil o sursă suplimentară de venit și majorează înclinația populației de a investi în educație; în timp ce în mediul rural acestea pot fi singura sursă semnificativă de venit a gospodăriilor și sunt deci cheltuite pe produse alimentare și alte produse de bază.

Rata de înmatriculare în instituțiile superioare de învățământ este însă și în continuare mai mică comparativ cu statele din regiune (Figura 22). Și în pofida majorării ratei de înmatriculare la această treaptă, învățământul superior nu este încă accesibil pentru o bună parte din populație, nu doar din cauza taxelor pentru studii, ci și din cauza cheltuielilor suplimentare pe care le implică, chiar și în cazul înmatriculării în bază de buget.

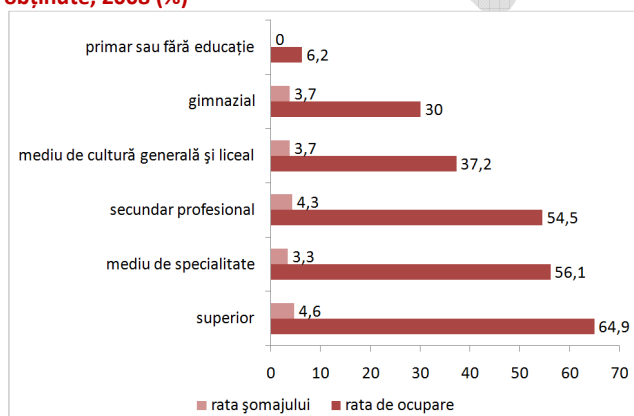
2.2. Motivații pentru educație

Oportunități mai bune

În pofida obstacolelor existente în sistemul educațional (micșorarea calității, majorarea costurilor), profilul educațional al populației s-a îmbunătățit pe parcursul ultimului deceniu datorită oportunităților „generale” mai bune pe care le oferă studiile. Circa 86.4% dintre respondenți SII au căzut de acord cu faptul că studiile sunt cheia către o viață mai bună. În primul rând, studiile mai înalte asigură mai multe oportunități pentru angajare, după cum sugerează creșterea ratei ocupării pentru nivelele de studii mai avansate (Figura 23).

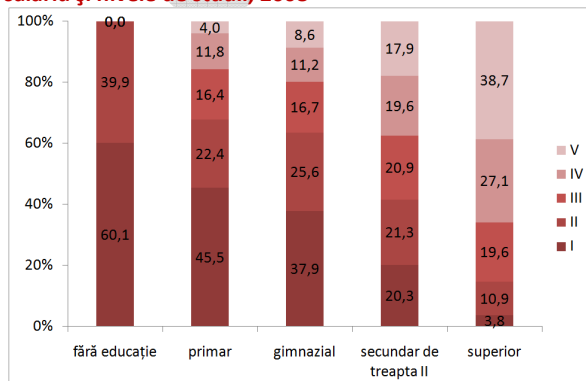
Studiile suplimentare asigură, de asemenea, servicii mai bine plătite. Cu această afirmație au fost de acord 57.1% dintre respondenții SII, fiind confirmată și de informația statistică privind distribuția salariilor și cheltuielilor populației pe chintile și nivelul de studii (Figura 24 și Figura 25). Analiza empirică a rentabilității studiilor pentru 2006 arată că rentabilitatea acestora este de 9.5% pentru un an suplimentar de studii, crescând comparativ cu 2003, indicând astfel că capitalul uman devine o constrângere majoră pentru Republica Moldova¹⁵. Prin urmare, riscul de sărăcie este înalt corelat cu nivelul studiilor obținute după cum arată datele privind ratele sărăciei după nivelul studiilor obținute de capul gospodăriei (Figura 26).

Figura 23. Rata ocupării și șomajului, pe nivele de studii obținute, 2008 (%)

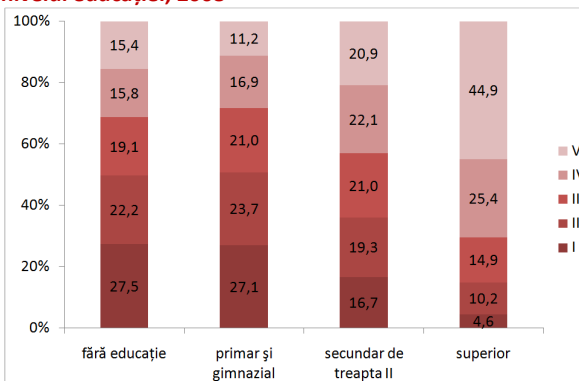
Sursa: BNS

Figura 24. Distribuția populației ocupate pe chintile de salariu și nivele de studii, 2008

Sursa: BNS

Figura 25. Distribuția populației pe chintile de consum și nivelul educației, 2008

Sursa: BNS

¹⁵ „Analiza constrângerilor. Raport final”, V. Bozu, D. Caragia și I. Gotisan, Millennium Challenge Corporation Moldova, 2007.

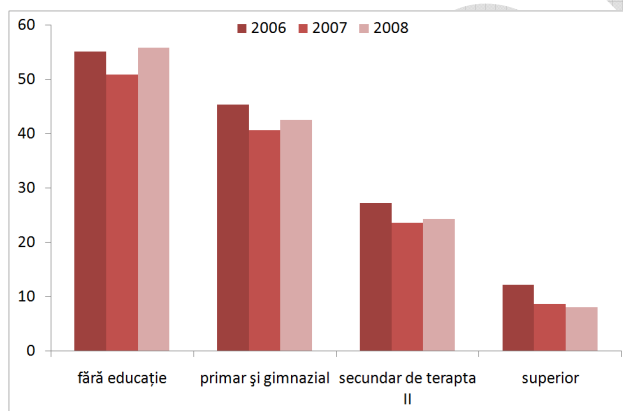
Accesibilitatea studiilor

În pofida percepției generale că studiile mai înalte oferă oportunități mai bune, acestea nu sunt accesibile pentru mulți cetățeni. Peste 86% dintre respondenții SII consideră că continuarea studiilor după educația de bază este prea costisitoare. Circa 21.2% dintre respondenți nu și-au continuat studiile la un nivel superior pentru că acestea erau prea costisitoare (Figura 27).

Populația urbană este mult mai înclinată spre investirea în educație. Acest lucru este confirmat de datele statistice, dar și de rezultatele SII. Conform sondajului, doar unul din cei 33 de respondenți din mediul urban intenționează să finiseze studiile la nivelul liceal, comparativ cu 2 respondenți din 19 în mediul rural. De asemenea, numărul elevilor ce intenționează să-și continue studiile la nivelul post-secundar este în creștere, ceea ce este parțial consecință a implementării procesului de la Bologna începând cu 2006.

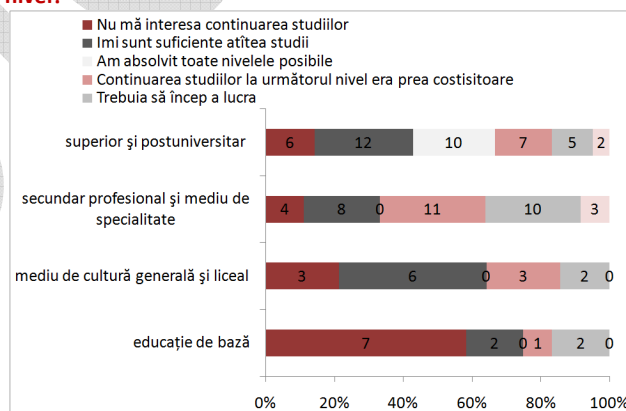
SII arată, de asemenea, că în pofida costurilor înalte ale studiilor, jumătate dintre respondenți vor să obțină studii suplimentare, în timp ce circa 70% dintre ei sunt dispuși să investească în medie 32% din venit în educație. Pentru educația propriilor copii, părinții sunt pregătiți să investească și mai mult – în medie 50% din venitul propriu. Populația din regiunile rurale este dispusă să investească mai mult în studiile copiilor decât populația urbană (în medie 48% vs.40%). Acest lucru nu înseamnă însă în mod necesar o valoare nominală mai mare a investiției și nici interesul sporit al populației rurale de a investi în educație. Este mai degrabă rezultatul veniturilor mici ale populației rurale raportate la cele ale populației urbane, în timp ce costul studiilor nu variază atât de mult, iar în unele cazuri costurile suportate de populația rurală ar putea fi chiar mai mari pentru nivelele superioare de studii, instituțiile respective existând doar în localitățile urbane. Un alt motiv al populației rurale de a investi în educația copiilor proprii este ca aceștia să aibă o viață mai bună decât a părinților.

Figura 26. Rata sărăciei, pe nivelul studiilor capului gospodăriei, 2008 (%)

Sursa: BNS

Figura 27. Distribuția răspunsurilor la întrebarea „De ce v-ați oprit la acest nivel de studii și nu ați continuat cu următorul nivel?”

Sursa: SII, 2009

Atractivitatea domeniilor de studiu

Un alt factor important ce alimentează cererea pentru studii, în special pentru studii universitare, este faptul că acestea nu sunt foarte solicitante ca efort intelectual, în special în unele domenii cum sunt științele sociale, business și drept, unde sunt deja înmatriculați majoritatea studenților (mai mult de 50%), în timp ce diploma în aceste domenii este socialmente apreciată similar sau chiar mai înalt comparativ cu cea obținută în științe și inginerie. Conform SII, 48% dintre respondenți cu studii superioare au absolvit științele sociale, business și drept, în timp ce absolvenții școlilor profesionale și colegiilor sunt specializați în inginerie, industrie și construcții (60%). În pofida interesului sporit pentru științe sociale, business și drept, SII nu a arătat că există garanții sigure că absolvenții își vor putea găsi un serviciu după aceea; 21% chiar au fost complet în dezacord cu această afirmație. Principalul motiv pentru alegerea acestui domeniu este interesul pentru acesta.

Chiar și așa, nu toată lumea este mulțumită de domeniul de studii absolvit. Circa 26% dintre absolvenții științelor sociale, businessului și dreptului ar alege alt domeniu de studiu pentru că acesta nu s-a ridicat la nivelul așteptărilor lor. Ponderea absolvenților domeniilor de inginerie, industrie și construcții ce nu ar alege același domeniu este chiar mai înalt – 40%. Aceștia sunt însă în majoritate absolvenții școlilor vocaționale și nu a învățământului universitar, iar insatisfacția este explicată de programul de studii învechit și impracticabilitatea cunoștințelor și abilităților dobândite. De fapt, ponderea absolvenților de științe sociale, business și drept ce au menționat că ceea ce au învățat în instituția de învățământ nu a fost suficient pentru începerea activității profesionale este chiar mai mare (52%). Cu toate acestea, 24.5% dintre respondenții ce ar schimba domeniul inițial de formare profesională ar alege științele sociale, businessul și dreptul, iar 46.9% ar alege științele umanitare și artele.

În același timp, majoritatea respondenților ce sunt încă încadrați în studii consideră că serviciul lor va fi relaționat cu domeniul de studiu (75%), iar studiile îi vor ajuta să-și găsească de lucru. Și aceasta în pofida percepției generale de abilități mediocre căpătate în cadrul instituțiilor de învățământ, cu excepția abilităților de comunicare și învățare care sunt evaluate înalt.

Circa 58% din rezidenții mediului urban ar alege același domeniu de studii pentru că este apropiat de necesitățile pieței forței de muncă și doar 27.5% dintre respondenții rurali au indicat același motiv. Există de asemenea diferențe de gen în înclinația spre același domeniu de formare profesională. Undeva 77% dintre respondenții bărbați ar alege același domeniu, în timp ce doar 66% dintre femeii ar face aceasta. Absolvenții bărbați evaluează de obicei studiile mai înalt, acest lucru putând fi pus pe seama efectelor angajării rapizi; absolvenții bărbați găsindu-și aparent un serviciu mai lesne, în special în grupul de vârstă 25-34 ani.

Astfel, cel mai frecvent motiv pentru alegerea unui domeniu de studiu este interesul personal și reputația bună a acestuia. Pentru mulți studenți de la inginerie, industrie sau construcții aceasta era de asemenea cea mai ieftină soluție, dar concluzia se referă în special la studenții școlilor profesionale și a colegiilor. Deci, mulți studenți aleg instituțiile de învățământ în corespundere cu interesul lor personal, fără a beneficia de orientare profesională, iar părinții sunt de obicei pregătiți să investească în educația copiilor lor fără a cunoaște situația de pe piața forței de muncă și ignorând faptul că aceasta s-a schimbat de la momentul când ei au absolvit.

Calitatea studiilor: motivantă sau descurajantă?

Calitatea joasă a studiilor poate fi un factor descurajant esențial pentru a investi în educație. În calitate de variabilă care sugerează acest lucru putem utiliza faptul că 30% dintre respondenții SII ce nu au fost de acord cu afirmația că calitatea studiilor secundare este înaltă și doar 30.1% ce au fost pe deplin de acord cu aceasta. Rezultatele PIRLS și TIMSS privind notele medii la matematică, științe și citire arată o situație ușor divergentă, dar ultimele date acoperă numai anii 2003 și 2006, Moldova nefiind parte a ultimelor rapoarte¹⁶ (Tabelul 8).

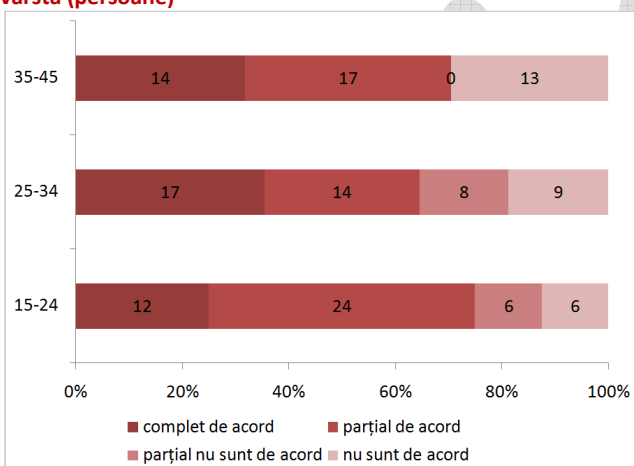
Tabelul 8. Performanțele elevilor în matematică, științe și citire, anul 2006

	Scorul mediu al rezultatelor la matematică (nota 8)	Scorul mediu al rezultatelor la științe (nota 8)	Scorul mediu al rezultatelor la citire (nota 4)
Media internațională	467	474	500
Moldova	460	472	500
Estonia	531	552	
Letonia	508	512	541
Federația Rusă	508	514	565
Lituania	502	519	537
Armenia	478	461	
România	476	470	489
Bulgaria	475	479	547

¹⁶ TIMSS & PIRLS International Study Center.

Este surprinzător că respondenții din mediul rural sunt mai mulțumiți de calitatea studiilor secundare, în pofida faptului că numeroase surse, inclusiv focus-grupul desfășurat, indică că calitatea studiilor în mediul rural este mai joasă. De asemenea, nivelul general de satisfacție de calitatea studiilor este mai înaltă în rândul grupului de vârstă 25-34 și mai mic în celelalte două grupuri (Figura 28). Aceasta denotă o înrăutățire a calității studiilor, întrucât respondenții cu vârsta cuprinsă între 15-25 ani ce au studiat mult mai recent sunt complet de acord cu afirmația că calitatea studiilor secundare este joasă. Ponderea respondenților din grupul de vârstă 35-45 ce sunt pe deplin satisfăcuți de calitatea studiilor este mai mică, întrucât aceștia sunt oameni ce au copii înmatriculați în învățământul secundar.

Figura 28. Distribuția răspunsurilor la întrebarea „Sunteți de acord că calitatea studiilor secundare este înaltă”, pe grupuri de vârstă (persoane)

Sursa: SII, 2009

Un alt indicator al calității studiilor este gradul de pregătire al absolvenților la intrarea pe piața forței de muncă. Datele colectate prin intermediul SII nu sunt tocmai optimiste, din această perspectivă. Astfel, absolvenții școlilor profesionale sunt la un nivel înalt sau mediu pregătiți în ceea ce privește flexibilitatea, sociabilitatea și independența, în timp ce abilitățile tehnice și cele de utilizare a tehnologiilor nu sunt evaluate înalt de către absolvenți. Cât privește studiile colegiale și unversitare, nivelul de flexibilitate, comunicare și independență este înalt în medie, iar abilitățile tehnice, de utilizare a tehnologiilor și cunoașterea limbilor străine sunt medii. Aceasta denotă rolul acestor instituții în crearea mediului în care studenții sunt pregătiți mai mult pentru „provocările vieții” și mai puțin sunt instruiți în privința cunoștințelor și abilităților căutate pe piața muncii.

2.3. Infrastructura educațională

Infrastructura școlară

Pe parcursul ultimului deceniu numărul elevilor înmatriculați în învățământul primar și secundar general a scăzut cu circa 30% ca rezultat al comprimării grupei de copii aflate la vârstă școlară. Această s-a reflectat consecutiv și asupra micșorării numărului de școli și cadre didactice (Tabelul 9). Conform

Ministerului Educației și Tineretului, în Republica Moldova există 116 școli cu mai puțin de 100 elevi și 414 școli cu 101-200 elevi. Astfel, la o capacitate de 115501 locuri, aceste instituții au doar 56355 elevi¹⁷. Pe de o parte, aceste școli consumă foarte multe resurse publice. Iar pe de altă parte, fără ele, elevii din comunitățile rurale mici vor fi dezavantajați și se vor crea astfel bariere suplimentare în calea accesului la educație. Deși distanța dintre localități din Moldova este mică, transportul inexistent sau de proastă calitate și infrastructura rutieră slab dezvoltată de cele mai multe ori nu permite transportul zilnic al elevilor dintr-o localitate în alta. În plus, primarii acestor comune mici sunt principalii oponenți ai închiderii școlilor, întrucât acesta ar fi un prim pas și spre lichidarea primăriei ca unitate administrativ-teritorială.

Tabelul 9. Numărul elevilor, cadrelor didactice și instituțiilor educaționale în învățământul primar și general secundar

	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Numărul de studenți (mii)	631.2	620.3	605.2	580.5	548.5	519.0	493.5	462.8	436.1
Numărul de cadre didactice (mii)	42.4	42.6	41.7	42.7	41.1	41.0		38.6	
Numărul instituțiilor educaționale	1573	1584	1587	1583	1577	1558	1546	1541	1526

Sursa: BNS

Mărimea medie a claselor și a numărului de elevi per cadru didactic a scăzut (Tabelul 10) ceea ce ar fi trebuit să condiționeze majorarea calității, dar aparent acesta nu este cazul. În primul rând, numărul elevilor s-a micșorat disproporționat în toată țara. Numărul mediu de elevi în clasă este mai mare în mediul rural (24 vs. 20 elevi în clasă în învățământul gimnazial și 23 vs. 18 elevi în clasă în învățământul liceal)¹⁸. Situația curentă este rezultatul nedorinței tinerilor absolvenți de a se întoarce să predea în regiunile rurale, unde calitatea vieții este deplorabilă. Există o diferență semnificativă între raioane. În municipiul Chișinău și Bălți numărul mediu de studenți depășește 25, iar în unele raioane acesta este mai mic de 25¹⁹. Legea învățământului stipulează că mărimea claselor în învățământul primar, gimnazial și liceal nu trebuie să depășească 20 elevi. Această prevedere nu este însă respectată în majoritatea școlilor, iar numărul elevilor în clasă poate trece de 35. Acest lucru se întâmplă în special în Chișinău în unele școli cu reputație bună. Indiferent de numărul elevilor în clasă, cadrele didactice utilizează aceleași metode de predare și nu sunt instruiți pentru a deveni mai eficienți când lucrează cu clase mari.

Pe de altă parte, Legea învățământului nu stipulează numărul minim de elevi în clasă, făcând referință numai la clasele primare din mediul rural ce pot avea alt număr de elevi și nu obligatoriu 20. Lipsa acestor stipulări permite existența claselor foarte mici ce generează cheltuieli publice pentru educație foarte mari în unele regiuni rurale. Motivul nu este în mod necesar numărul prea mic de elevi pentru a forma o clasă mai mare, ci și nedorința autorităților publice locale și a directorilor de școli de a concedia cadrele didactice întrucât acestea nu vor mai găsi ulterior de lucru. Astfel, pe parcursul interviurilor și a focus-grupurilor s-a descoperit că directorii de școli sunt în mare parte văzuți ca principalii responsabili pentru calitatea educației. Uneori aceștia mențin cadre didactice ce nu corespund criteriilor profesionale și obstrucționează angajarea unor tineri absolvenți ce sunt totuși dispuși să se întoarcă în mediul rural.

Tabelul 10. Mărimea medie a claselor și rata elevi per cadru didactic

	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Mărimea medie a claselor	23	23	22	22	22	21	21	20	19
Preșcolar	22	22	20	20	20	20	20	18	18
I-IV	23	22	22	21	20	20	19	18	18
V-IX	24	24	23	23	22	22	21	21	20
X-XII	22	22	23	23	22	22	21	20	20
Rata elevi per cadru	15		14	14	13	13	12	12	12

¹⁷ „Raportul național de dezvoltare umană 2008”, PNUD, în curs de apariție.

¹⁸ „Raportul național de dezvoltare umană 2008”, PNUD, în curs de apariție.

¹⁹ „Finanțarea educației în Moldova”, Veaceslav Ionita, LGI, 2009.

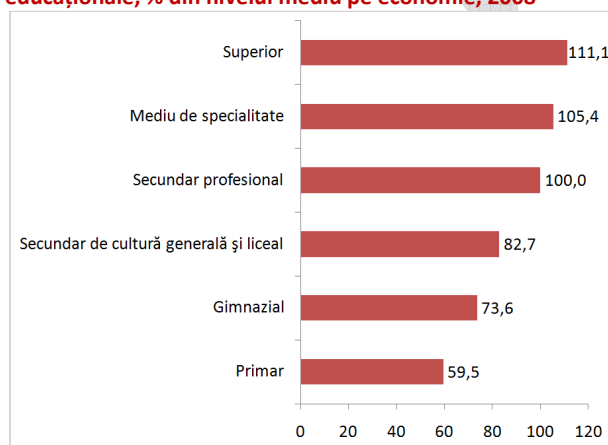
didactic									
I-IV	21	20	19	19	18	17	17	16	16
V-IX	14	13	13	12	12	12	12	11	11

Sursa: BNS

Cadrele didactice – principalul determinant al calității studiilor

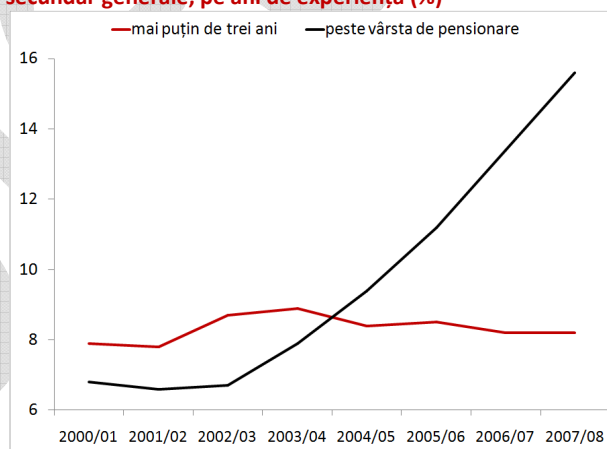
Micșorarea numărului de elevi nu este singura cauză a declinului numărului de cadre didactice. Salariile mici oferite de sectorul educațional, reprezentând 66% din salariul mediu pe economie (Figura 29) nu motivează tinerii să studieze și să lucreze în domeniu. Anual existau între 2 și 3 mii de locuri vacante în sistemul educațional (în 2003-2004). La moment, numărul elevilor a scăzut și nu mai există atât de multe locuri vacante. În viitorul apropiat însă, problema va ieși din nou la suprafață într-un mod mai acut întrucât, după cum arată statistica, numărul elevilor va crește, în timp ce numărul cadrelor didactice se află în scădere și există puțini tineri specialiști care intră în domeniu. Majoritatea cadrelor didactice (59%) au o experiență de muncă mai mare de 18 ani. Ponderea profesorilor trecuți de vârsta de pensionare se majorează continuu, iar ponderea proaspeților absolvenți scade (Figura 30). Ponderea profesorilor cu primul grad de calificare este relativ joasă (9.1%)²⁰.

Figura 29. Salariile cadrelor didactice, pe nivelele treptelor educaționale, % din nivelul mediu pe economie, 2008

Sursa: BNS

Figura 30. Ponderea profesorilor în studiile primare și secundar generale, pe ani de experiență (%)

Sursa: BNS

Guvernul a încercat să abordeze problema îmbătrânirii cadrelor didactice și a altor specialiști precum și fluctuația mare a profesorilor în mediul rural prin intermediul unui program ce oferea case gratuite și suport financiar pentru proaspeții absolvenți ai studiilor universitare și post-universitare, pentru ai ademeni în mediul rural²¹. Rezultatele programului nu sunt încă vizibile, întrucât perioada de implementare a fost scurtă. Există deja plângeri cu privire la program, întrucât beneficiarii trebuie să se întoarcă neapărat în mediul rural, în timp ce există orașe mici unde situația economică nu este cu nimic mai bună decât cea din sate. Pentru a revizui programul, este necesară o evaluare economică a municipalităților, precum și a necesarului de specialiști în unele locații.

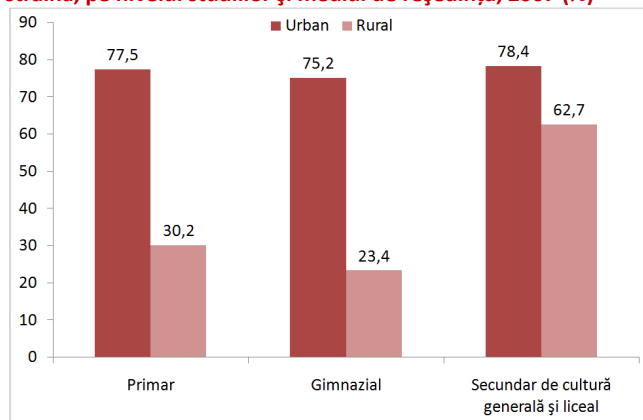
Ca rezultat, zonele rurale sunt dezavantajate semnificativ. Aproape 90% dintre respondenții SII cred că există unele zone (și se referă la cele rurale) ce sunt foarte dezavantajate. Acest lucru nu este reflectat doar de numărul elevilor în clasă sau per profesor, ci și de alte rezultate. Ca exemplu pot servi diferențele dintre cota elevilor ce studiază engleza ca limbă străină, engleza furnizând evident mai

²⁰ „Raportul național de dezvoltare umană 2008”, PNUD, în curs de apariție.

²¹ Hotărârea Guvernului nr. 1259 din 12.11.2008 cu privire la acordarea locuințelor gratuite pentru tinerii specialiști cu studii universitare și post-universitare repartizați în instituțiile publice în localitățile rurale.

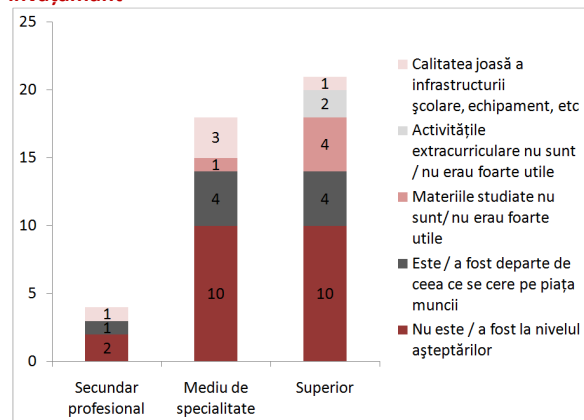
multe oportunități pentru studiile viitoare (Figura 31). Aceasta nu este decizia elevilor, ci mai curând posibilitatea școlilor.

Figura 31. Ponderea elevilor ce studiază engleza ca limbă străină, pe nivelul studiilor și mediul de reședință, 2007 (%)

Sursa: BNS

Figura 32. Motive pentru a nu alege aceeași instituție de învățământ

Sursa: SII, 2009

Opțiunile pentru educație

Calitatea studiilor în instituțiile secundare specializate și cele superioare de învățământ nu este satisfăcătoare. Circa 24% dintre absolvenți nu ar alege din nou aceeași instituție de învățământ în principal din cauza faptului că nu se ridică al nivelul așteptărilor lor (Figura 32). Cu toate acestea, cota persoanelor ce ar alege aceeași instituție este foarte mare – 76%. Iar pentru nivelele de studii gimnaziale și superioare este chiar mai înaltă - 93% și, respectiv, 87.5%. Acesta nu este însă un indicator perfect al calității, ci mai curând al opțiunilor limitate pe care le au la dispoziție elevii. Majoritatea acestora ar alege aceeași instituție dacă ar avea ocazia întrucât aceasta este văzută ca fiind capabilă să îi pregătească pentru provocările vieții, iar acest lucru este valabil atât pentru mediul urban, cât și pentru cel rural. Dar există diferențe importante între răspunsurile respondenților rurali și urbani cu privire la activitățile în afara programului școlar și mediului de studiu care sunt motive pentru alegerea aceleiași instituții pentru mediul urban și aproape neglijabil pentru mediul rural. Aceasta este dovada oportunităților de alegere diferite a copiilor din mediul rural și urban.

În acest context, majoritatea elevilor din mediul rural au fost complet de acord cu afirmația că au ales o anumită instituție pentru că era cea mai economicoasă soluție (74%) și pentru că nu existau alte opțiuni disponibile (61%). În ceea ce privește copiii din mediul urban, au existat și aici răspunsuri asemănătoare, dar acestea nu prevalează. Un alt aspect interesant este faptul că abilitățile cadrelor didactice nu au fost considerate a fi un motiv de a urma cursurile aceleiași instituții nici în mediul urban, nici în cel rural. Sunt posibile două explicații: fie elevii nu sunt mulțumiți de calitatea cadrelor didactice, fie aceștia percep cadrele didactice ca pe o constantă ce nu variază de la o instituție la alta.

În mod contrar, în școlile profesionale, calitatea cadrelor didactice este principalul motiv (menționat de 4 din 5 absolvenți) pentru alegerea aceleiași școli. Din cauza eșantionului mic este dificilă elaborarea unei concluzii clare privind absolvenții școlilor profesionale. Este însă clar că marea lor majoritate nu sunt de acord cu faptul că instituția îi pregătește pentru provocările vieții reale, că activitățile curriculare sau extra-curriculare sunt utile, ei indicând că studiile profesionale sunt sub nivelul așteptărilor și solicitărilor pieței forței de muncă.

Absolvenții colegiilor par cei mai puțin înclinați să aleagă aceeași instituție (60%). Principalul motiv este că colegiile se află sub nivelul așteptărilor. Jumătate dintre absolvenți nu ar alege din nou același

colegii, ci ar opta pentru studii superioare pentru că acestea oferă oportunități mai bune, după cum arată și datele statistice privind ocuparea. De fapt, marea majoritate a absolvenților ce nu ar alege aceeași instituție de învățământ ar opta pentru un nivel mai înalt, iar majoritatea dintre ei pentru studii superioare (18 din 28), cu o pondere mai mare în grupul de vârstă 25-34 ani și între rezidenții urbani.

În ceea ce privește studiile universitare și post-universitare, 77% dintre studenți sunt mulțumiți și ar alege aceeași instituție educațională. Principalul motiv este faptul că școlile îi pregătesc pentru provocările vieții, iar activitățile curriculare și extra-curriculare erau bune. Dar este un factor important ce trebuie luat în considerație. Oferta educațională în studiile universitare este limitată și multe domenii de studii sunt disponibile doar în câteva instituții. Astfel, dacă studenții sunt interesați într-un anumit domeniu de studii, ei pot avea o alegere limitată a instituțiilor educaționale, uneori doar una. În același timp, mediul de studiu sau cadrele didactice nu reprezintă stimulente pentru a reveni la aceeași instituție. Pentru circa 80% dintre cei ce nu ar alege aceeași instituție motivul este nivelul mai jos de studii decât cel așteptat.

Opinia generală este că insatisfacția cauzată de calitatea studiilor va crește pe termen mediu întrucât studenții înmatriculați recent nu vor fi capabili să-și găsească un serviciu bun sau să evolueze bine la locul de muncă. Astfel, instruirea adulților ar fi o opțiune viitoare, iar eforturile statului și a companiilor private vor fi direcționate spre recalificarea absolvenților actuali.

Acesta este un rezultat firesc, luând în considerare că în unele școli profesionale echipamentul este foarte vechi și neutilizat în întreprinderi; abilitățile practice ale absolvenților nu sunt utile pe piața forței de muncă. În universități și colegii numărul studenților per cadru didactic a crescut iar pentru unele domenii de formare profesională (științe sociale, business și drept) clasele sunt suprapopulate, astfel încât nu încap în sălile de curs. Această problemă nu a fost abordată corespunzător până acum, dar trebuie să constituie o prioritate pentru autorități în vederea ameliorării calității studiilor, forma stimulentele pentru a investi în educație și echilibra balanța dintre cererea și oferta existentă pe piața forței de muncă.

Mediul social și activitățile extra-școlare

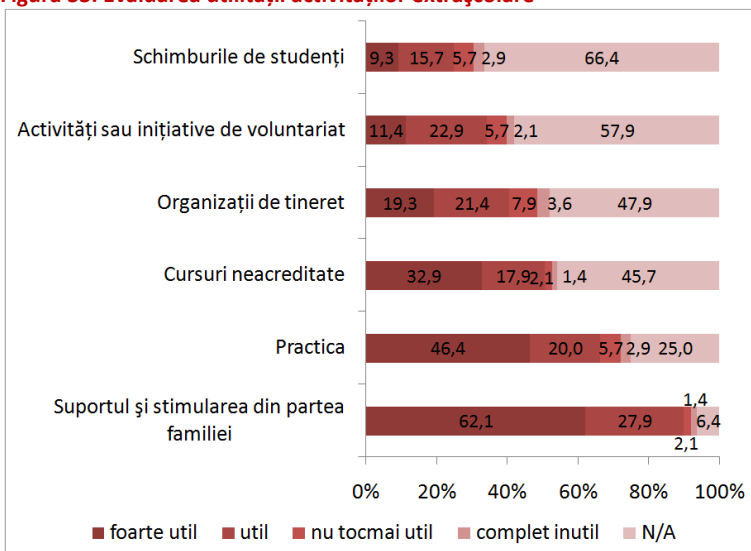
Diferențele dintre mediul rural și urban sunt determinate nu doar de discrepanțele în calitatea studiilor și eficiența profesională a cadrelor didactice, ci și de nivelul de informare în comunitate. Cu cât mai departe de Chișinău se află localitatea, cu atât este mai mic nivelul de acces la informație (media, internet, biblioteci).

Acestea generează deja unele fenomene cum sunt depopularea unor localități, care în opinia participanților la focus-grup va continua, odată cu intensificarea fenomenelor anti-sociale dacă nu vor fi luate măsuri urgente. Acestea ar putea include investiții în infrastructura rurală, majorarea salariilor cadrelor didactice, îmbunătățirea sistemului de calificare a cadrelor didactice și implementarea unui sistem solid de certificare a profesorilor.

Respondenții au apreciat înalt experiența câpătată în afara instituțiilor de învățământ (**Figura 33**). În general, respondenții din mediul urban au participat mai intens în astfel de activități. Acest lucru este confirmat de SII și focus-grup. Dar în același timp, respondenții din mediul rural care au beneficiat de o asemenea experiență o apreciază mai înalt. Posibil din cauza dificultăților și aprecierii înalte a acestor oportunități, sau prin comparare cu calitatea studiilor. Chiar dacă activitățile extra-curriculare sunt desfășurate în principal la nivele avansate de studii, când studenții sunt deja în mediul urban, integrarea studenților este dificilă și mulți dintre ei nu reușesc să se implice în viața socială, fiind concentrați pe studiile de bază mai mult comparativ cu studenții urbani.

Numărul participanților în astfel de activități a crescut, dacă analizăm după grupuri de vârstă. Astfel, numărul studenților ce au beneficiat de o astfel de experiență este mai mare în grupul de vârstă 15-24 ani și 25-34 ani comparativ cu 35-45 ani. Deși nu există nici o diferență între grupurile de vârstă 15-24 comparativ cu 25-34 ani, aceasta nu înseamnă neapărat înrăutățirea situației. Multe dintre aceste activități sunt desfășurate la nivele superioare de studii, în special la nivelul studiilor universitare, astfel mulți respondenți tineri vor avea încă ocazia să se implice.

Figura 33. Evaluarea utilității activităților extrașcolare

Sursa: SII, 2009

În medie, studenții de la științe sociale, business și drept sunt cei mai activi în afara activităților școlare și le evaluează înalt, întrucât marea lor majoritate absolvESC studiile universitare și au un curriculum mai lejer ce le permite implicarea în astfel de activități. Practica este însă evaluată mai înalt în rândul studenților și absolvenților altor domenii de formare profesională. Aceasta denotă că științele sociale sunt slabe în Moldova, studenții fiind învățați discipline generale și nu sunt pregătiți să intre pe piața forței de muncă. De asemenea, practica este apreciată înalt de către absolvenții colegiilor.

În timp ce respondenții-femei beneficiază de activitățile în organizații de tineret, cursuri necertificate și programe de schimburi de studenți, experiența bărbaților este legată mai mult de slujbe cu normă incompletă și muncă voluntară, ceea ce corespunde tendințelor generale de angajare mai timpurie a bărbaților comparativ cu femeile.

2.4. Investițiile în educație

Cheltuielile publice pentru educație

În ultimul deceniu cheltuielile publice pentru educație au crescut atât ca valoare absolută, cât și ca parte din PIB (Figura 34). Deși conform legii învățământului guvernul urma să cheltuiască pentru educație nu mai puțin de 7% din PIB anual (fără o explicație clară a pragului impus), câțiva ani ce au urmat crizei regionale din 1998 statul nu și-a putut îndeplini angajamentele asumate, deci a adus amendamente legii respective anulând astfel limita prestabilită. La moment, cheltuielile publice pentru educație ca și cotă din PIB în Moldova (8.2%) depășesc media statelor OECD (5.7% în 2006).

Cheltuielile publice medii per student s-au triplat (Tabelul 11). Cheltuielile publice per student sunt cele mai înalte în educația vocațională, însă aceasta inclusiv și din cauza cheltuirii ineficiente a resurselor. Veniturile suplimentare pentru studiile profesionale sunt de asemenea limitate, întrucât acestea reprezintă în mare parte opțiunea studenților ce provin din familii cu venituri mici ce nu sunt capabile să suporte taxele de studii. La polul opus se află cheltuielile publice per student înmatriculat în instituții superioare de învățământ. Acestea sunt mai mici decât în cazul învățământului profesional sau colegii; însă din cauza că resursele private ce intră în educația superioară sunt mari, cheltuielile totale sunt în realitate mult mai înalte.

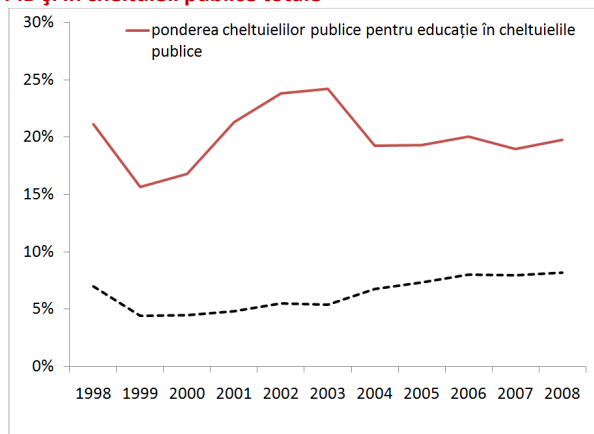
Tabelul 11. Cheltuieli medii pe student, pe trepte de învățământ (MDL)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Preșcolar	2388	2920	3647	4832	6410	7757
Primar și secundar general	1378	1669	2178	3220	3933	4032

Profesional	3708	3991	4432	6122	7267	9258
Colegii	2135	1527	3366	4333	4576	5393
Universități	1561	1403	1795	2100	2687	3267

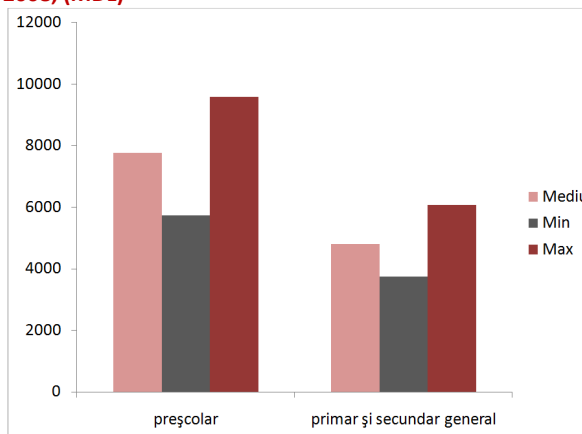
Sursa: calculele EG în baza datelor Ministerului Finanțelor

Figura 34. Cheltuieli publice pentru educație ca pondere în PIB și în cheltuieli publice totale

Sursa: BNS

Figura 35. Cheltuieli anuale per student la nivel național, 2008, (MDL)

Sursa: Calculele EG în baza datelor Ministerului Finanțelor

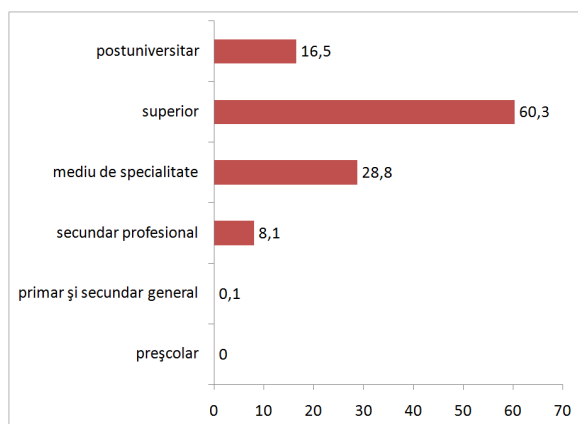
În pofida normelor stipulate privind cheltuielile per student în învățământul preșcolar, primar și secundar, sumele finale pe elev diferă între reședințele raionale și localitățile rurale adiacente. Acest lucru se întâmplă probabil din cauza diferențelor între norme (în cazul educației preșcolare), omisiunea unor factori importanți cum sunt mărimea claselor sau a școlii la stabilirea normativelor și capacitățile diferite ale autorităților publice locale de prim nivel de a contribui la finanțarea educației. Astfel, există diferențe semnificative între cheltuielile pe student la nivel național (Figura 35). Diferențele de finanțare sunt reflectate în principal în calitatea infrastructurii școlare, întrucât salariile sunt stabilite și plătite egal în toată țara. Posibilitățile de finanțare din partea autorităților publice locale sunt mult mai mici din cauza dependenței mari de transferurile Guvernamentale și veniturile proprii mici.

Cheltuielile private pentru educație

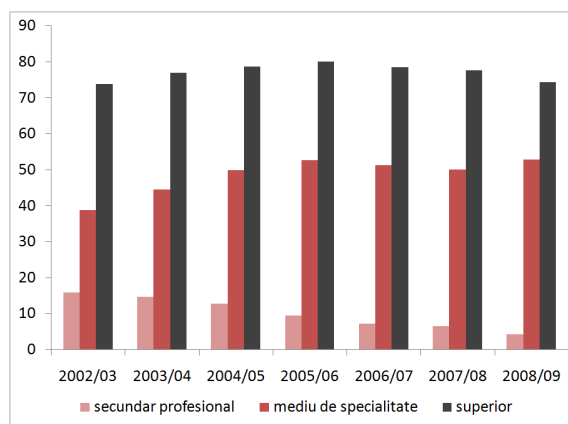
Cheltuielile publice per student au crescut în ultimul timp la toate nivelele. Chiar și așa însă, acestea sunt insuficiente pentru asigurarea unor salarii înalte pentru cadrele didactice, o infrastructură adecvată necesară procesului didactic în toate instituțiile de învățământ și, deci, pentru calitatea necesară a studiilor. Nu este surprinzător faptul că, pe lângă bugetul public, există și alte surse ce contribuie semnificativ la sistemul educațional. Mijloacele speciale colectate ca urmare a prestării serviciilor (taxele de studii), chiriile, granturile și donațiile valorează 12% din totalul finanțării sistemului educațional, variind de la un nivel la altul, înregistrând cea mai mică valoare în cazul educației obligatorii (Figura 36). Principala sursă a resurselor nepublice sunt taxele de studii, întrucât ponderea studenților în învățământul colegial și universitar ce achită taxe pentru studii este mare (Figura 37).

Figura 36. Ponderea mijloacelor speciale în total finanțare a educației, pe nivele de studii, 2008 (%)

Figura 37. Cota studenților ce plătesc taxe de studii, pe nivele de studii (%)

Sursa: Ministerul Finanțelor

Sursa: BNS

Cea mai mare parte a cheltuielilor la fiecare nivel de studii reprezintă salariile (Tabelul 12). În învățământul universitar, o bună parte din salarii reale sunt finanțate din mijloacele speciale ale instituției de învățământ, care în caz contrar ar fi foarte mici. Personalul auxiliar câștigă în medie mult mai puțin decât cadrele didactice, dar din cauza ponderii mari a acestora cheltuielile totale destinate salarizării sunt mari. Spre exemplu, în 2002, personalul auxiliar reprezenta 37% din angajații totali în școlile generale și 48% în școlile profesionale, comparativ cu media OECD ce constituie 27%. Rata este mare în școlile profesionale din cauza numărului mare a personalului auxiliar ce tutelează studenții în afara școlii, în principal în cămine²². De asemenea, mai bine de jumătate din investițiile capitale și curente în instituțiile universitare sunt finanțate din mijloace speciale. Acest lucru nu se referă doar la universitățile private, ci și la cele publice.

Tabelul 12. Structura cheltuielilor pentru educație, pe trepte de învățământ, 2008, (%)

	Preșcolar	Primar și secundar general	Secundar profesional	Colegii	Universitar	Post-universitar
Salariile personalului specializat (inclusiv al cadrelor didactice)	15.3	36.0	26.1	33.3	32.8	26.6
Salariile personalului auxiliar	21.1	15.2	12.3	14.7	17.1	12.0
Contribuțiile obligatorii de asistență medicală și socială	9.4	13.1	10.0	12.3	12.9	9.7
Utilități	12.0	8.6	10.0	7.6	7.5	6.3
Cărți și alte publicații	0.1	0.3	0.2	0.2	0.3	0.0
Alimentație	21.0	7.1	7.6	0.4	1.5	0.5
Investiții capitale și curente	10.7	9.3	1.7	5.1	12.4	11.1
Burse	0.0	0.0	18.9	14.8	10.1	26.8

Sursa: Ministerul Finanțelor

Bursele acordate studenților în dependență de rezultatele acestora (nota medie pe semestru), reprezintă o parte importantă a cheltuielilor finanțate în principal din resursele publice. Acestea au crescut, în special pentru studiile profesionale, întrucât politicile guvernamentale stimulau astfel înmatricularea la acest nivel de studii.

Cu excepția taxelor de studiu, incluse în mijloacele speciale și raportate la Ministerul Finanțelor, există o serie de alte plăți formale sau informale ce fac studiile mai scumpe și generează inechități în accesul la educație. Deși nu există date disponibile cu privire la plățile informale, opinia generală este că acestea sunt mai înalte în mediul urban. După cum rezultă din focus-grupuri, capacitatea financiară a

²² „Note pe politica educațională în Moldova: Analiza pentru susținerea îmbunătățirilor în calitate, echitate și eficiență”, Banca Mondială, 2005.

asociațiilor de părinți din mediul rural este mai mică. Ca o consecință, aceasta poate dezavantaja copii din familii urbane sărace sau crea bariere pentru copiii din medii rurale defavorizate care ar vrea să schimbe școala în favoarea uneia urbane pentru a obține studii mai calitative. Plățile formale includ plățile pentru chiria manualelor școlare și taxa de cazare în cămine. Nu toți studenții sunt însă asigurați cu cămine, ceea ce majorează costurile pentru studii în familiile din afara Chișinăului (Tabelul 13).

Tabelul 13. Ponderea studenților ce beneficiază de cămine, pe trepte de învățământ (%)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
secundar profesional	38.9	51.6	54.4	46.3	45.9	45.5
colegii	0.0	1.3	30.9	29.9	33.7	30.1
universitar	20.7	16.2	17.5	14.4	17.0	16.6

Sursa: Ministerul Finanțelor

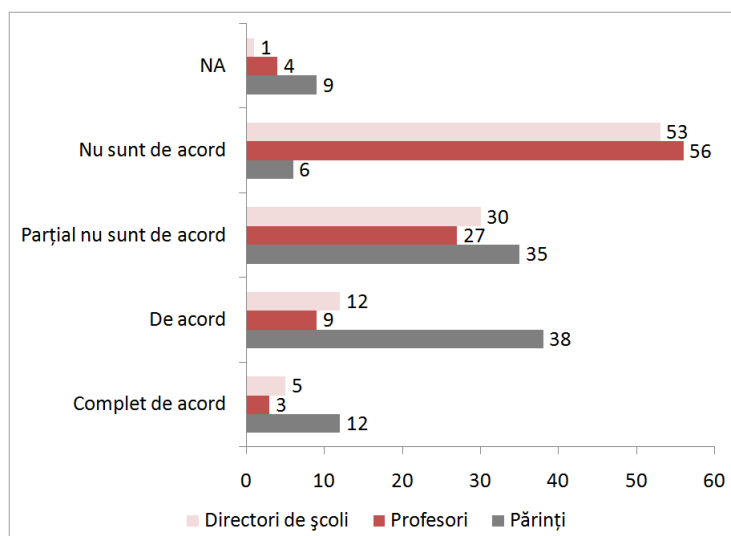
Mai mult decât atât, plățile informale pentru renovarea claselor, meditații și chiar mită pentru a obține o notă mai mare și/sau trecerea unui examen sunt un lucru comun în Moldova²³. Meditațiile suplimentare sunt o practică comună în toate școlile, iar cererea pentru ele este creată și menținută artificial de cadrele didactice pentru a-și majora veniturile. Astfel, în pofida luptei retorice împotriva corupției și eradicării activităților informale, sistemul curent de plăți formale și informale din sistemul educațional este convenabil pentru autorități, întrucât diminuează presiunile de majorare a salariilor cadrelor didactice, acestea fiind „majorate” din contul plăților informale.

Un sondaj elaborat în 2007 de Institutul de Politici Publice arată că cheltuielile pentru educația pre-universitară ca cotă din total cheltuieli ale gospodăriilor relevante este în medie 17%²⁴. Plățile suplimentare pentru nivelul secundar valorează 13.3% din finanțarea publică pentru această treaptă de studii. Astfel, copii din familii sărace au mai puține oportunități. Aceasta este opinia a 50% dintre părinți, 12% din profesori și 17% din directorii de școli (Figura 38).

Figura 38. Răspunsurile la întrebarea „Sunteți de acord cu afirmația că copii din familii sărace sunt dezavantajați pentru că nu își permit cheltuieli suplimentare pentru educație”

²³ Sondajul Sociologic „Plățile informale în sectorul educațional”, Institutul de Politici Publice, 2007

²⁴ Plățile informale în sectorul educațional preuniversitar și accesul egal la studii, Institutul de Politici Publice, 2007

Sursa: Plățile informale în sectorul educațional preuniversitar și accesul egal la studii, Institutul de Politici Publice, 2007

Deși plățile formale în școli creează inegalități și subminează accesul egal la educație, unii participanți la focus-grup le văd ca pe singurele metode ce ar îmbunătăți calitatea studiilor (și ei se referă la studiile secundare); instituțiile ce colectează bani de la elevi ar fi mai atente la calificarea cadrelor didactice, în timp ce în instituțiile publice ce activează doar pe baza resurselor publice calitatea studiilor și a calificarea profesorilor este joasă.

Constatări principale asupra formării capitalului uman în sectorul educațional

- Formarea capitalului uman începe chiar de la primele trepte ale sistemului educațional. În acest sens, copii din mediul rural sunt din start dezavantajați comparativ cu cei din mediul urban, ei demonstrând o rată de înmatriculare mult mai mică. Există trei bariere ce limitează accesul copiilor din mediul rural la studii: venitul mic al populației din mediul rural, lipsa școlilor sau distanța considerabilă până la acestea în unele localități rurale și activitățile de muncă în care sunt implicați copii la țară.
- În plus, sondajele sociologice atestă că lipsa de grijă și incompetența părinților ar reprezenta o altă barieră în accesarea educației, aceasta fiind în principal opinia cadrelor didactice. Acest fenomen este prezent în special în familiile emigranților, în care copii rămân fără supraveghere corespunzătoare; această situație este comună mai ales pentru localitățile rurale.
- O îngrijorare particulară este legată de grupul copiilor cu dizabilități ce nu sunt integrați în instituții educaționale generale, ci le frecventează pe cele speciale. Accesul acestora la educație este limitat de către alte familii, copii și cadre didactice, precum și de lipsa infrastructurii specifice de care au nevoie copiii cu dizabilități fizice. Aceste malpractici generează constrângeri pentru dezvoltarea capitalului uman pe care acești copii îl posedă. Conform unor relatări cazuale, copiii cu dizabilități din mediul rural sunt mult mai dezavantajați comparativ cu cei din orașe.
- Calitatea generală a studiilor scade și aceasta involuție nu este în mod neapărat ranversată de micșorarea numărului elevilor în clasă sau per profesor. Cauza majoră este calitatea și nivelul de pregătire a cadrelor didactice, care este îmbătrânit în general, dar mai ales în mediul rural. Aceasta rezultă în oportunități diferite pentru copiii din mediul rural și cel urban. Uneori, în mediul rural nu există profesori pentru toate materiile școlare. De exemplu, în sate, din cauza lipsei de cadre didactice specializate puțini elevi studiază engleza. În aceste localități accesul copiilor la activități extrașcolare este de asemenea limitat, ceea ce creează bariere pentru dezvoltarea capitalului uman al acestora.
- Deși discrepanțele din mediul rural și urban la etapa preșcolară s-au mai micșorat pe parcursul ultimului deceniu, acestea s-au extins în cazul studiilor primare și au rămas neschimbate pentru

nivelele mai superioare. Disparitățile dintre ratele de înmatriculare ale locuitorilor rurali și urbani se adâncesc odată cu creșterea nivelului educațional. Situația dată este explicată de costurile mari ale studiilor ce urmează după treptele obligatorii, costuri ce nu sunt suportabile pentru mulți studenți din mediul rural, fiind astfel limitat accesul și opțiunile acestora.

- Numărul studenților înmatriculați în școlile profesionale în perioada sovietică era egală cu numărul celor înmatriculați în universități. Pe parcursul perioadei de tranziție, cererea pentru studiile profesionale a scăzut drastic, reflectând calitatea joasă a abilităților obținute, precum și „prestigiul social” redus al acestora. Aceste instituții sunt preferate în special de copii veniți din mediul rural, ale căror opțiuni sunt mult mai limitate din cauza posibilităților financiare mai reduse, dar și din cauza corelației cu profilul educațional mai puțin avansat al părinților lor.
- Pe de altă parte, cererea pentru studii superioare a crescut rapid, nefiind însă urmată și de productivitate mai înaltă a muncii absolvenților și de o calitate mai înaltă a cunoștințelor căpătate. Deși rata de înmatriculare în instituțiile superioare de învățământ a crescut, mulți studenți au migrat peste hotare sau execută munci sub nivelul formării profesionale. Astfel, studiile nu duc implicit la formarea capitalului uman întrucât nu oferă cunoștințele și abilitățile necesare începerii activității de muncă.
- Studiile superioare rămân încă o opțiune preferată datorită șanselor mai mari de găsire a unui serviciu decent după absolvire, remunerării mai bune oferite, precum și „orizonturilor” mai largi pe care le deschid. Astfel, există așteptări pozitive vizavi de rentabilitatea studiilor superioare, ceea ce majorează cererea pentru astfel de studii.
- Din cauza lipsei de orientare profesională în școli, alegerea nivelului și domeniului de studiu nu coincide cu cererea de pe piața forței de muncă. Studenții preferă studiile superioare în special în domeniile științe sociale, business și drept, iar pe piața forței de muncă sunt foarte solicitați muncitorii calificați.
- După cum arată rezultatele SII, calitatea studiilor este de asemenea luată în considerare la alegerea instituției. Astfel, reputația instituției și domeniul de studiu reprezintă principalele criterii.
- Pentru un stat atât de sărac Moldova investește foarte multe resurse publice în educație (8.2% din PIB). În ciuda investițiilor publice (precum și a celor private) în educație, calitatea joasă a serviciilor educaționale rămâne o îngrijorare majoră pentru toate nivelurile de studii, valabilă în special pentru școlile profesionale și colegii, și mai puțin pentru unele universități. Un număr mare de respondenți ce dețin aceste studii au declarat că nu ar alege din nou același domeniu și instituție. Insatisfacția este explicată de programul de studii învechit, dotarea tehnologică depășită, interesul redus din partea cadrelor didactice, impracticabilitatea abilităților și cunoștințelor obținute și mediul social precar. Abilitățile obținute în școlile profesionale sunt adesea irelevante pentru piața forței de muncă, chiar și, sau mai curând, pentru domeniile „prestigioase” de studiu, mulți absolvenți sfârșind prin a emigra.
- Între timp, în cele mai populare domenii de studiu (economie, business și drept) clasele sunt de obicei suprapopulate, iar performanța medie a studenților este destul de mică.
- Mai mult decât atât, există păreri că insatisfacția cauzată de declinul calității se va intensifica în viitor, tot mai mulți noi absolvenți devenind incapabili să-și găsească serviciu sau să se descurce bine la serviciu.
- Plățile oficiale și neoficiale suplimentare pe care trebuie să le suporte părinții pentru educația copiilor proprii la diferite nivele de studii sunt o constrângere serioasă pentru accesul copiilor din familii sărace la studii. În același timp, efectul pozitiv al acestora asupra calității studiilor este mai mult decât dubios. Mărirea plăților influențează alegerea instituției educaționale, precum și nivelul de studiu. Astfel, opțiunile copiilor din familii sărace este foarte limitată.
- Discrepanțele dintre opțiunile și calitatea educației din mediul rural și urban se reflectă și în pregătirea acestora pentru piața forței de muncă. Așteptările privind pregătirea absolvenților din mediul urban sunt mai înalte comparativ cu cele din mediul rural, astfel, mai mulți studenți din mediul urban nu ar alege același domeniu de formare profesională sau instituție comparativ cu cei din mediul rural.

Capitolul 3. Formarea capitalului uman pentru prezent: educația și instruirea adulților

3.1. Instruirea adulților

În Republica Moldova, instruirea persoanelor adulte este efectuată de instituții specializate ce elaborează și utilizează programe educaționale în corespundere cu domeniile de specializare și normele metodologice stabilite de Ministerul Educației²⁵. Există câteva tipuri de asemenea instituții:

- Academia pentru Formare Profesională Continuă;
- Institutul de Formare Profesională Continuă;
- Centrele specializate sau facultățile de formare profesională continuă create pe lângă universități;
- Programe de calificare și recalificare a persoanelor cu studii secundare și universitare în cadrul universităților sau colegiilor;
- Programe de calificare și recalificare a angajaților desfășurate de instituțiile profesionale sau de către centrele de instruire a uniunilor comerciale;
- Cursurile corporative pentru îmbunătățirea calificării unor categorii de angajați organizate de către companii;
- Rețeaua națională de formare continuă la distanță bazată pe utilizarea aplicațiilor internet.

Instituțiile ce prestează servicii de instruire persoanelor adulte sunt orientate spre necesitățile profesionale ale angajaților și sunt concepute pentru a facilita accesul la studii. Astfel, grupul-țintă al acestora sunt cei ce sunt deja angajați în câmpul muncii și care tind să-și îmbunătățească calificarea profesională, șomerii, lucrătorii pe cont propriu, persoanele reîntoarse în câmpul muncii după un șomaj prelungit, emigranții reîntorși acasă, pensionarii, persoanele cu dizabilități și toți cei dispuși să-și îmbunătățească sau schimbe calificarea.

Focus-grupurile organizate au susținut ipoteza că activitatea acestor instituții este destul de inefficientă. Participanții au discutat aprins despre impactul limitat al acestora din moment ce baza tehnică necesară pentru asigurarea calității programelor de instruire este de multe ori învechită. În plus, barierele de ordin birocratic în modificarea programului de instruire le fac pe acestea rigide și irelevante pentru necesitățile curente ale pieței muncii. Ca rezultat, există o ofertă limitată de programe de instruire a adulților și care nu asigură re(calificarea) eficientă a forței de muncă.

Mulți participanți la focus-grupul desfășurat în mediul rural au afirmat că Guvernul nu contribuie cu nimic la instruirea adulților. Această funcție este îndeplinită frecvent de către sectorul privat și neguvernamental.

Conform SII, principalele abilități care le lipsesc angajaților pentru serviciul ideal sunt cunoștințele specifice necesare pentru o anumită poziție (35.4%) și abilități personale (27.7%). Aceasta înseamnă, de fapt, că principala constrângere pentru obținerea serviciului ideal constă în abilitățile tehnice deficitare. Aceasta explică parțial de ce cele mai multe companii ajustează programele de instruire tehnică a adulților pentru tinerii angajați, același sondaj arătând că cea mai mare parte dintre acești angajați au absolvit colegii (30.4%) și au meserii elementare (52.2%), în special în ramura construcțiilor și activităților agricole. Cea mai mare parte a angajaților ce au menționat că pentru serviciul ideal au nevoie de abilități personale de care duc lipsă au studii superioare sau post-universitare (77.8%) și sunt în principal profesioniști (33.3%). Putem observa deci că angajații cu studii superioare, ce activează în sectoare intensive în forță de muncă (ex. serviciile), se confruntă cu constrângeri diferite comparativ cu cei implicați în agricultură și construcții ce au, de altfel, un nivel educațional mai mic.

²⁵ Regulamentul cu privire la instruirea profesională continuă nr. 1224, 09.11. 2004.

SII arată că pentru marea majoritate a respondenților (57%) cea mai utilizată sursă pentru obținerea abilităților de care duc lipsă pentru serviciul ideal sunt furnizorii de servicii de instruire. O altă parte dintre angajați susține însă că poate obține aceste abilități la locul de muncă curent (27.8%). Acesta este un indicator al percepțiilor pozitive ale populației privind impactul și necesitatea programelor de instruire a adulților care sunt practic similare pentru toți angajații, fără să varieze în dependență de nivelul educațional. Există însă câteva diferențe în ceea ce privește ocuparea angajaților. Astfel, majoritatea respondenților ce execută ocupații elementare (în agricultură și construcții), profesioniștii și tehnicienii au menționat că obțin abilitățile lipsă de la furnizorii de servicii de instruire. În același timp, cea mai mare parte dintre respondenți clasificați ca fiind „legislatori, oficiali publici și manageri”, „funcționari” și „lucrători în sectorul serviciilor și lucrători în magazine și piețe” (conform clasificării ISCO) consideră că pot obține aceste abilități la actualul loc de muncă.

Cota femeilor ce au menționat că pot obține abilitățile de care duc lipsă de la furnizorii de servicii de instruire este mai mare decât în cazul bărbaților (62.5% comparativ cu 53.2%), în timp ce numărul bărbaților ce au menționat că pot obține abilitățile necesare la actualul loc de muncă este mai mare. În plus, femeile par să fie mai predispuse spre obținerea studiilor sau instruirii suplimentare (74% dintre respondenții femei comparativ cu 64.7% dintre bărbați). Același sondaj dezvăluie un aparent paradox legat de percepțiile populației rurale vizavi de instruirea persoanelor adulte. În timp ce 61.3% dintre respondenții din mediul rural au susținut că abilitățile de care duc lipsă pot fi obținute de la furnizorii de servicii de instruire (o cotă mai mare decât în capitală – 52.5%), 46.6% dintre ei nu vor să obțină studii sau instruire suplimentară (o parte mult mai mare comparativ cu capitală – 20.6%). Acest lucru confirmă faptul că, pe de o parte, populația rurală înțelege importanța studiilor și instruirii adulților, iar pe de alta nu și-o poate permite din punct de vedere financiar. Decalajul dintre veniturile mediului urban și rural este principalul motiv ce explică discrepanțele existente în accesarea studiilor sau instruirii suplimentare.

Este surprinzător că în timp ce majoritatea persoanelor angajate ar prefera să obțină studii sau instruire suplimentară (70.8%), șomerilor nu ar prefera acest lucru (63.6%). Pe de o parte, acest lucru poate fi explicat de faptul că nivelul educațional nu este constrângerea majoră pentru integrarea persoanelor pe piața forței de muncă. Spre exemplu, există foarte multe persoane aflate în șomaj din cauza salariilor de rezervă mari (emigranți reîntorși sau membrii familiilor emigranților). Pe de altă parte, mulți șomeri nu-și permit studii sau instruire suplimentară sau sunt sceptici cu privire la rezultatele acestora.

Cererea pentru programele de instruire a persoanelor adulte este înaltă și poate fi explicată de calitatea joasă a educației formale, precum și de lipsa de sinergie dintre oferta sistemului educațional și cerințele venite din partea angajatorilor. Astfel, majoritatea respondenților cărora le-ar plăcea să obțină studii sau instruire suplimentară sunt de asemenea dispuși și să plătească pentru asta (31.2% sunt dispuși să plătească integral și 43% - parțial). Sondajul arată că înclinația spre a investi în educație depinde de situația financiară personală. Astfel, majoritatea șomerilor (62.5%) și a populației inactive (50%), precum și a lucrătorilor pe cont propriu²⁶ (50%) au susținut că nu sunt dispuși să plătească pentru studii sau instruire suplimentară. În medie, respondenții sunt dispuși să investească în instruire suplimentară circa 23.6% din venitul propriu.

În pofida faptului că mulți angajatori nu sunt dornici să investească sume mari de bani în programele de instruire, majoritatea celor ce furnizează astfel de servicii au menționat că acestea sunt foarte importante pentru majorarea productivității angajaților și utilizarea mai eficientă a tehnologiilor. După cum menționează același sondaj, realizările obiectivelor de marketing ca urmare a programelor de instruire a adulților par mai puțin importante. Astfel, impactul în menținerea sau majorarea cotei de piață este mai puțin semnificativă.

Doar câteva companii din cele intervievate alocă fonduri pentru instruirea angajaților peste hotare. Acest lucru este de obicei relevant pentru companiile mari cu capital străin, iar instruirea este desfășurată în țara de origine a companiei.

²⁶Majoritatea lucrătorilor pe cont propriu sunt angajați în sectorul agricol.

Un alt exemplu ilustrativ este faptul că doar o singură companie din 24 - ce activează în sectorul bancar - a beneficiat de resursele donatorilor internaționali și nici una dintre companiile intervievate nu a primit suport financiar de la autoritățile publice. Cel mai frecvent motiv menționat de respondenți a fost lipsa de informații cu privire la granturile pentru programele de instruire, precum și lipsa speranței de a câștiga un concurs de granturi.

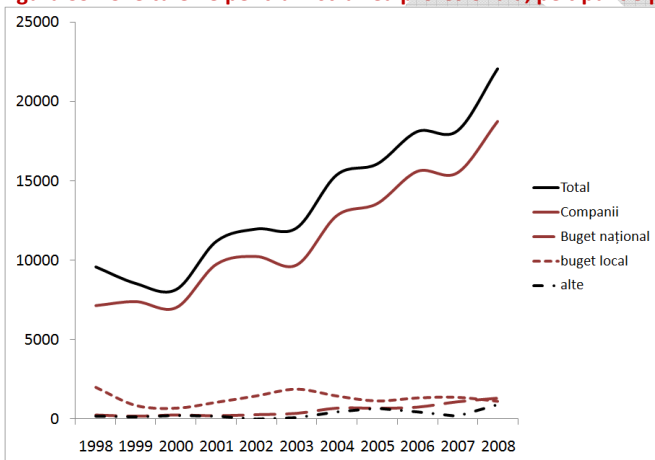
Administrațiile publice locale nu participă activ în calitate de furnizori de servicii de instruire. Un obstacol este autonomia fiscală limitată și bugetele locale foarte mici. Un altul este faptul că Legea cu privire la Administrațiile publice locale nu specifică responsabilitățile și funcțiile autorităților locale în furnizarea serviciilor de instruire pentru diferite categorii de populație. Bugetele locale alocă sume simbolice pentru sesiunile de instruire desfășurate doar pentru funcționarii publici ce activează în respectivele instituții, astfel la instruire nu pot participa persoane din afara instituției. Programele constau în antrenarea unor abilități generale, cum este lucrul cu computerul. Funcția de instruire a șomerilor la nivel local revine oficiilor regionale ale Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă (ANOFM). Pe de asupra, în multe cazuri administrația publică locală participă în calitate de beneficiar al programelor de instruire organizate de organizațiile internaționale și ONG-urile locale.

3.2. Implicarea sectorului privat în procesul de formare a abilităților

Cheltuielile publice și private pentru instruirea adulților

În ultimii zece ani, cheltuielile publice și private pentru instruirea adulților au crescut mai bine de două ori în termeni reali, sectorul privat jucând un rol dominant (Figura 39). După cum putem remarca, cheltuielile sectorului privat au cunoscut un avânt puternic în timp ce cele din bugetele publice locale abia de s-au dublat. Cheltuielile din bugetul de stat au crescut însă de asemenea robust, deși de la o bază foarte mică. Trebuie să menționăm că atât cheltuielile din bugetul de stat, cât și cele din bugetele locale sunt direcționate în principal pentru instruirea funcționarilor publici.

Figura 39. Cheltuielile pentru instruirea profesională, pe tipul de proprietate, 1998-2008 (prețurile anului 1998).

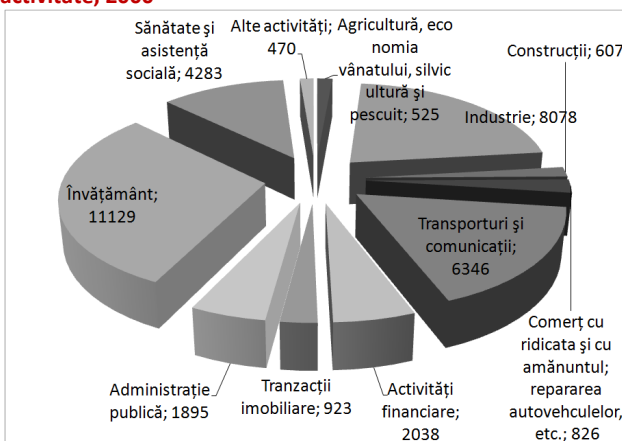
Sursa: BNS

În același timp, cheltuielile pentru instruire ale sectorului privat nu sunt distribuite egal între sectoare. În unele sectoare acestea au crescut considerabil în timp ce în altele au întârziat să crească (Figura 40 și Figura 41). Figurile menționate arată că cheltuielile pentru instruire au crescut puternic în sectorul serviciilor, industrie și administrație publică, dar s-au prăbușit în agricultură. După cum vom vedea mai jos, datele oficiale sunt susținute și de informația obținută în cadrul sondajului companiilor desfășurat ca parte a prezentei cercetări.

Astfel, datele sondajului arată că majoritatea companiilor instruiesc proprii angajați, confirmând indirect datele oficiale cu privire la creșterea spectaculoasă a cheltuielilor companiilor pentru instruire. Dar există o diferență clară între companiile urbane și cele rurale, ultimele fiind mai puțin dornice să ofere

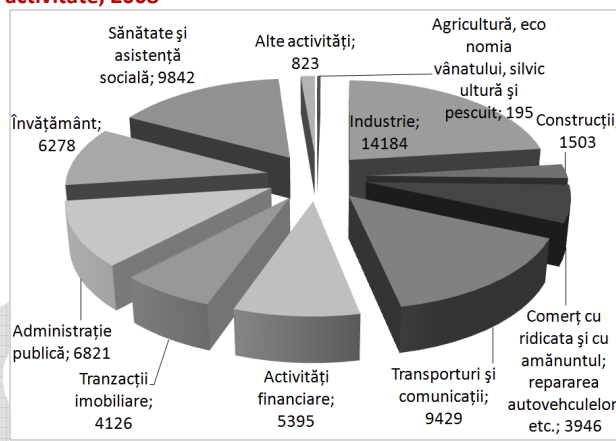
instruire angajaților. Această observație este în special valabilă pentru companiile ce activează în sectorul agricol.

Figura 40. Cheltuielile destinate instruirii, pe sector de activitate, 2000

Sursa: BNS

Figura 41. Cheltuielile destinate instruirii, pe sector de activitate, 2008

Sursa: BNS

Întreprinderile agricole: puțină atenție acordată instruirii

Nici una dintre cele 4 companii agricole intervievate nu instruește proprii angajați, deși două dintre ele au fost implicate în programe de instruire pe termen scurt desfășurate de donatori acum 3 sau 4 ani. Cele mai frecvent menționate motive pentru a nu organiza instruirii sunt „lipsa resurselor financiare” și „nu m-am gândit niciodată la asta”. În același timp, majoritatea acestor companii recunosc necesitățile de instruire (cum sunt abilitățile tehnice) ale propriilor angajați, precum și faptul că instruirea va aduce cu sine efecte pozitive asupra productivității muncii, utilizarea mai eficientă a tehnologiilor și menținerea sau creșterea cotei de piață. Nu este surprinzător că majoritatea companiilor sunt interesate de instruirea viitoare a angajaților. Trebuie să menționăm de asemenea că aceste companii au cunoștințe limitate despre oportunitățile de finanțare oferite de ONG-uri și organizații donatoare.

Întrucât aceste companii nu furnizează servicii de instruire, este rezonabil să ne întrebăm cum obțin angajații acestora abilitățile de care au nevoie. Majoritatea companiilor mizează, de fapt, pe angajarea muncitorilor cu experiență pentru a ajuta angajații mai puțin experimentați sau aplică tehnica „învățării prin lucru practic” (iar ținând cont de tehnologiile de producție simple utilizate de întreprinderile agricole moldovenești, este ușor de găsit lucrători cu experiență, deoarece populația este predominant rurală și cunoaște particularitățile lucrărilor agricole). În același timp, sondajul nu a descoperit nici un exemplu de emigrant reîntors acasă și angajat în sectorul agricol, ce poate fi de altfel ușor explicat de salariile mici plătite în sectorul agricol.

Au existat de asemenea câteva exemple de companii din mediul urban ce nu instruiesc angajații: o companie din domeniul textilelor și alta din sectorul tehnologiilor informaționale. În fiecare caz există explicații diferite pentru această stare de lucruri. Compania de textile execută doar operații simple, și acel transfer limitat de abilități de la angajații cu experiență către cei mai puțin experimentați pare să satisfacă pe deplin necesitățile companiei, și aceasta în pofida fluctuației mari a muncitorilor. Compania nu are, de altfel, nici planuri viitoare de instruire a angajaților.

Povestea companiei din sectorul tehnologiilor informaționale este diferită. Aceasta este relativ mică și duce lipsă de resursele necesare instruirii, deci autoinstruirea și tehnica „învățării prin lucru practic” sunt

principalele abordări ale companiei în vederea obținerii abilităților de care duce lipsă. În același timp, compania înțelege perfect necesitățile de instruire viitoare ale angajaților săi și este pregătită să investească în viitor.

Cu toate acestea, trebuie să menționăm că această companie este probabil o excepție, pentru că în general companiile din sectorul tehnologiilor informaționale investesc intensiv în resursele umane și mulți specialiști din domeniu sunt implicați în predare la universitățile relevante din Chișinău.

O concluzie evidentă este că ne putem aștepta ca interesul și investițiile în instruirea personalului să crească odată cu creșterea gradului de sofisticare tehnologică a companiilor. Tehnologiile avansate de producere necesită actualizarea mai frecventă a cunoștințelor tehnologice ale angajaților, adică o instruire mai frecventă și mai intensivă. În același timp, companiile puțin avansate din punct de vedere tehnologic în sectoarele textilelor și agriculturii nu necesită investiții atât de frecvente în instruire.

Cum satisfac companiile necesitățile de instruire ale angajaților?

Majoritatea companiilor ce instruiesc angajații proprii o fac „în oficiu”, considerând că acesta este cel eficient mod și cel mai accesibil din punct de vedere financiar. Mult mai puține companii asigură instruirea angajaților în afara companiei, în Moldova sau peste hotare. De fapt, doar 2 companii dintre cele chestionate au asigurat instruirea angajaților peste hotare. Acestea fie au capital străin (servicii financiare), fie lucrează direct pentru companii străine (textilele) și mizează pe suportul partenerilor străini în organizarea instruirii.

Cu toate acestea, instruirea furnizată de companiile din ambele categorii vizează în principal angajații noi și tineri care duc lipsă de abilitățile necesare pentru a începe lucrul. Deci, instruirea continuă lipsește deocamdată în majoritatea companiilor intervievate.

Companiile ce apelează la servicii de instruire externă, contractează cel mai frecvent universitățile locale și agențiile private de instruire. Există un aspect important și distinct al instruirilor externe ce trebuie menționat. Datele sondajului arată că companiile cu capital străin ce lucrează intens cu partenerii de peste hotare se bazează în principal pe agențiile private de instruire sau pe instructori individuali în locul instituțiilor publice de instruire. Această particularitate pare a fi o aluzie la abilitatea limitată a instituțiilor educaționale publice de a oferi instruire practică și modernă solicitată de respectivele companii. Aprecierea generală a calității instruirii este mai degrabă pozitivă, companiile fiind, în linii mari, mulțumite.

Un alt aspect important scos în evidență de această constatare este înclinația mai puternică a companiilor cu capital străin de a investi în instruirea angajaților. Acest detaliu, reflectă posibil atât valorile culturii corporative occidentale, precum și disponibilitatea resurselor financiare necesare investirii în instruirea calitativă a angajaților.

Revenind la calitatea instruirii, unele companii declară că nu au probleme în desfășurarea instruirii. Cu toate acestea, majoritatea companiilor se confruntă cu anumite probleme. Cele mai frecvent menționate sunt legate de lipsa resurselor financiare necesare pentru desfășurarea instruirii, precum și numărul relativ limitat de programe relevante de instruire. Multe companii au menționat că piața locală de servicii educaționale este subdezvoltată, atât în ceea ce privește desfășurarea instruirii, cât și în privința elaborării conținutului acestora. Unele companii întâmpină, de asemenea, dificultăți în convingerea angajaților în privința necesității instruirii și văd un impact limitat al acesteia în cazul persoanelor în etate. Aparent, mai multe informații cu privire la oportunitățile de instruire ar ajuta companiile să ofere mai multe șanse de instruire angajaților.

Pentru a „ademeni” angajații să participe la instruire (în cadrul sondajului, a existat un singur caz în care angajații nu căutau beneficii suplimentare), companiile oferă o serie de motivații. Cea mai frecvent menționată este oportunitatea de a participa la instruire din contul orelor de serviciu. În mult mai puține cazuri companiile asigură alimentarea sau ore libere pentru participanți, în timp ce argumentul de socializare sau locația excepțională de instruire sunt rar percepute ca motivații, valabile mai mult în cazul companiilor cu capital străin.

În ceea ce privește elaborarea programului de instruire, sondajul arată că doar companiile ce asigură instruirea angajaților peste hotare utilizează expertiza externă. Companiile ce instruiesc angajații la întreprindere sau în țară se bazează de obicei pe experiența proprie de elaborare a programelor de instruire. În afară de asta, majoritatea companiilor nu practică instruirea „în oficiu” a persoanelor ce nu sunt angajate la companie, nici măcar contra taxă.

În final, care sunt beneficiile pentru participanții la instruire? Toate companiile consideră că angajații devin mai productivi în procesul de producere al întreprinderii. Mai mult decât atât, majoritatea companiilor intervievate cred că persoanele instruite sunt mai bine pregătite pentru provocările pieței muncii autohtone și reușesc să-și majoreze veniturile. În final, chiar și după dobândirea abilităților, persoanele instruite nu planifică de obicei să emigreze – există doar un exemplu singular în care un angajat instruit a emigrat de la o companie de construcții din cauza impactului crizei financiare internaționale asupra sectorului de construcții moldovenesc.

3.3. Implicarea autorităților în instruirea adulților

Există o serie de documente guvernamentale ce susțin sau vizează instruirea adulților, variind de la vaste strategii naționale până la reglementări axate pe specificul instruirii adulților. Trebuie să menționăm că documentele strategice au fost adoptate mai recent, în timp ce regulamentele – mai devreme. În linii mari, o politică coerentă în instruirea adulților lipsește. Aparent, autoritățile publice văd companiile private ca fiind principalii actori responsabili de instruirea adulților și se resemnează la rolul de supraveghere și standardizare.

La nivel macro pot fi menționate următoarele documente relevante: Strategia Națională de Dezvoltare (2008-2011) și Strategia Națională privind Politicile de Ocupare a Forței de Muncă (2007-2015). În afara acestor strategii, Codul Muncii (2002) conține unele prevederi importante privind instruirea adulților.

Astfel, Strategia Națională de Dezvoltare stabilește în afară de obiectivele relevante privind creșterea calității educației profesionale și asigurarea accesului egal la serviciile educaționale în următoarele patru domenii prioritare: “Dezvoltarea resurselor umane, majorarea ocupării și promovarea incluziunii sociale”, specificând de asemenea “elaborarea și promovarea, împreună cu partenerii sociali, a politicilor naționale de formare profesională continuă, inclusiv asigurarea instruirii pe parcursul întregii vieți”.

Obiectivul corespunde întocmai cu cea de-a patra direcție de politici „Promovarea dezvoltării capitalului uman și instruirea pe parcursul întregii vieți” din Strategia Națională privind Politicile de Ocupare a Forței de Muncă adoptată doi ani mai devreme. Strategia prevede amendamente la cadrul normativ pentru a intensifica procesul de instruire a forței de muncă la locul de muncă sau în instituțiile educaționale înființate la nivel de ramură economică.

Codul Muncii (Titlul VIII) stipulează drepturile și obligațiile angajatorului și angajatului cu referință la instruirea profesională.

Conform Codului Muncii, angajatorul este obligat să:

- Furnizeze condițiile necesare și să faciliteze instruirea profesională și tehnică a angajaților ce sunt implicați în procesul de instruire la serviciu sau sunt instruiți/studiază la instituții educaționale, fără a abandona activitatea;
- În cadrul fiecărei entități/persoană juridică, angajatorul, de comun acord cu reprezentanții angajaților, elaborează și aprobă planuri anuale de dezvoltare profesională a angajaților.

Codul Muncii, stipulează de asemenea că cel puțin 2% din fondul total de salarii a întreprinderii trebuie să fie direcționat către instruirea profesională a angajaților, iar condițiile instruirii trebuie să fie stabilite prin intermediul unui contract sau acord colectiv de muncă. Această este o formulare ambiguă, care

permite multor companii să evite formarea acestor fonduri în cazul celor angajați pe contracte individuale de muncă. Dar mai există și alte câteva posibile explicații. În primul rând, multe companii mici nu dispun de suficiente resurse financiare pentru instruirea angajaților. În al doilea rând, percepția necesității de instruire continuă a angajaților își face cu greu loc în cultura corporativă moldovenească. În cel de-al treilea rând, lipsesc stimulentele fiscale pentru desfășurarea instruirilor, întrucât companiile nu pot deduce aceste cheltuieli în scopuri fiscale, astfel încât banii cheltuiți pentru instruirea angajaților sunt supuși impozitării.

Codul Muncii specifică de asemenea dreptul angajatului la instruire profesională, ce poate fi bazată legal pe un contract de instruire anexat la contractul de muncă. Dacă participarea la instruire are loc la inițiativa angajatului, angajatorul poate decide dacă să susțină sau nu financiar această participare.

Există de asemenea două regulamente importante privind instruirea profesională adulților:

- Privind organizarea instruirii profesionale continue;
- Privind organizarea instruirii profesionale a șomerilor.

Primul regulament vizează instituțiile ce au dreptul să organizeze instruirea profesională continuă (în interiorul sau exteriorul întreprinderii) și tipurile de instruire posibilă. Programul instruirii profesionale continue trebuie adaptat la cerințele metodologice al Ministerului Educației (ME), iar standardele de calificare sunt elaborate de furnizorii de servicii și aprobate de ministerele relevante. ME reglementează de asemenea conținutul minim al programelor de instruire. În același timp, standardele de calificare obținute ca rezultat al instruirii profesionale suplimentare sunt elaborate de furnizorii de servicii de instruire, luând în considerare necesitățile pieții forței de muncă și sunt aprobate de ministerele relevante.

Reglementările prevăd de asemenea următoarele surse de finanțare a instruirii profesionale continue: resursele mediului de afaceri (vezi prevederile Codului Muncii), resursele persoanelor instruite, Fondul de Șomaj, sponsorizări, donații, etc., venituri din cooperarea internațională, și alte surse legale permise de legislație.

La modul practic, implicarea autorităților este foarte limitată. Aceasta este concentrată în principal în stabilirea cadrului legal pentru organizarea și finanțarea instruirii adulților (care nici măcar nu este promovată corespunzător). Să menționăm că multe companii nu sunt mulțumite de actualele reglementări. Spre exemplu, acestea își doresc mai multă libertate în alegerea propriilor politici de instruire (conținutul, frecvența etc.)²⁷. Companiile menționează de asemenea că legislația națională nu oferă suficiente stimulente companiilor ce investesc mai mult de 2% (cele obligatorii) în instruirea angajaților proprii. Un alt obstacol al actualului cadru legislativ în domeniu este faptul că companiile nu sunt capabile să-și recupereze costurile instruirii angajaților dacă ultimii se concediază după instruire. Companiile²⁸ sugerează că o asemenea clauză ar trebui inclusă în „contractul de instruire”. În același timp, unele întreprinderi sunt interesate în obținerea dreptului de instruire și eliberare a certificatelor de competență pentru un anumit serviciu sub supravegherea strictă a statului, precum și să asigure recunoașterea acestora la nivel național²⁹.

Cât privește finanțarea cursurilor de instruire, după cum poate fi văzut în Figura 37 din subcapitolul precedent, cheltuielile guvernamentale pentru instruirea adulților au fost cu mult sub nivelul celor private și cel mai des au fost utilizate numai pentru instruirea funcționarilor publici. Într-o perspectivă de termen scurt, ținând cont de constrângerile instituționale și financiare existente, Guvernul ar trebui să se focuseze mai mult pe „liberalizarea pentru dezvoltare” a furnizorilor de servicii educaționale în Moldova, prin facilitarea utilizării depline a celor “2%” prin eliminarea limitărilor existente; furnizarea stimulentele suplimentare prin aducerea sistemului de certificare în rând cu necesitățile pieții forței de muncă; dezvoltarea unui sistem modern de garanții decât focusarea pe inputuri și reglementări. Următorul pas pe care ar trebui să-l facă Guvernul este modernizarea și finanțarea corespunzătoare a

²⁷ „Cartea Albă”, Asociația Investitorilor Străini, 2005.

²⁸ „Cartea Albă”, Asociația Investitorilor Străini, 2006.

²⁹ „Cartea Albă”, Asociația Investitorilor Străini, 2009.

capacităților de instruire publică a persoanelor și infrastructurii. Suportul donatorilor va fi binevenit în acest sens.

Cel de-al doilea regulament se focusează pe instruirea profesională a șomerilor, organizată de structurile Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM) și finanțată din Fondul de Șomaj prin contractarea instituțiilor educaționale sau de instruire a ME precum și a altor ministere, uniuni comerciale, entități economice publice și private, precum și unități comerciale și necomerciale. Aceste instruiți sunt adaptate necesităților și cerințelor pieței forței de muncă, stabilite de ANOFM prin diferite metode, cum ar fi sondajele în rândul companiilor, consultarea partenerilor sociali, etc. Începând cu 2008, ANOFM a început să elaboreze Previziuni pentru Piața Forței de Muncă pentru a amplifica impactul activităților proprii.

Activitățile de instruire profesională sunt susținute de cel mai mare buget în comparație cu alte politici active pe piața forței de muncă: circa 60% din totalul bugetului respectiv sau peste 9.5 mln MDL (aproximativ 575000€ sau 0.018% din PIB) în 2007. Această activitate pare să fie eficientă întrucât peste 70% dintre persoanele re(instruite) și-au găsit de lucru după finisarea instruirii. Aceste date foarte pozitive sunt susținute de asemenea de datele obținute în cadrul interviurilor cu reprezentanții oficiilor regionale ANOFM în Chișinău și Anenii Noi.

Programele ANOFM de re(instruire) profesională au drept categorie-țintă șomerii, fără a exista careva discriminări în bază de alte criterii, precum genul, etnia, vârsta, etc. Au existat însă câteva exemple de activități cu unele categorii specifice, precum victimele traficului de femei, implementate în unele proiecte comune cu organizațiile internaționale donatoare. În același timp, deși programele de instruire nu ținesc grupuri specifice, ANOFM desfășoară seminare de informare și orientare profesională pentru tineri. Conform reprezentanților agențiilor regionale, aceste activități subfinanțate sunt foarte importante întrucât tinerii sunt total nepregătiți pentru necesitățile pieței forței de muncă, existând deci o acută lipsă de orientare profesională la nivelul instituțiilor educaționale.

Instruirile sunt organizate regulat imediat ce se formează grupul necesar de persoane. În ultimii ani, între 9 și 10% dintre șomeri au fost implicați în astfel de activități. Durata sesiunilor de instruire desfășurate de ANOFM este de 2-6 luni și durează 3 ore pe zi.

ANOFM stabilește de asemenea conținutul programelor de instruire, oficiile regionale având și posibilitatea de a furniza servicii de instruire conform solicitărilor companiilor locale ce doresc să-și instruiască angajații.

Interviurile noastre arată că oficiile regionale ANOFM se bazează atât pe furnizorii publici, cât și pe cei privați de servicii educaționale, precum sunt universitățile, școlile profesionale, ONG-urile și donatori internaționali. Deși cel mai des se mizează pe furnizorii publici de servicii, calitatea acestor servicii este apreciată ca destul de modestă, deoarece standardele pe care le utilizează au fost elaborate încă în vremea sovietică și ei nu oferă studenților deprinderile necesare pentru a lucra cu tehnologiile moderne. Există o necesitate acută de modernizare a instituțiilor de instruire de stat și a programelor pe care le utilizează acestea.

Pentru a susține activitățile de re(instruire), ANOFM cooperează strâns cu donatorii internaționali, ONG-urile și instituțiile de micro-creditare, care oferă susținere variată pentru persoanele instruite: burse, instrumente, credite mai ieftine, etc.

Astfel, eficiența viitoare a programelor de re(instruire) va depinde în mare parte de progresul făcut în îmbunătățirea și modernizarea instituțiilor furnizoare de servicii educaționale, precum și de investițiile făcute în capacitățile personalului ANOFM.

Constatări principale asupra instruirii adulților

- Motivarea pentru programele de instruire a adulților este înaltă și poate fi explicată de calitatea joasă a studiilor formale, precum și de lipsa de sinergie dintre oferta forței de muncă pregătită de sistemul educațional și cerințele angajatorilor. Astfel, majoritatea respondenților ar vrea să obțină studii sau instruire suplimentară și sunt pregătiți și să achite pentru asta.
- În același timp, populația rurală întâmpină bariere serioase în accesarea programelor de instruire a adulților, cauzate în principal de incapacitatea financiară de plată a acestora.
- Deși extins, sistemul instituțiilor publice și private ce oferă servicii de instruire a adulților este văzut ca unul ineficient și incapabil să furnizeze serviciile relevante pentru piața forței de muncă. Principalele cauze ale acestei stări de lucruri este lipsa unei baze tehnice moderne pentru furnizarea serviciilor de instruire, barierele birocratice înalte în ceea ce privește adaptarea și modificarea curriculumului și lipsa de sinergie cu cererea pe piață.
- Este interesant că multe companii moldovenești nu pun mare preț pe instruirea propriilor angajați. Spre deosebire de acestea, companiile străine rezidente în Moldova sunt mult mai dornice să investească în angajații lor. Deși tentațiile moderate ale companiilor locale de a investi în angajați ar putea reflecta și nivelul relativ nesofisticat al echipamentului utilizat în unele sectoare economice, aceasta este și rezultatul unei culturi de afaceri încă subdezvoltate și a lipsei unei oferte atrăgătoare din partea furnizorilor de servicii de instruire. Dar situația nu este aceeași peste tot. Deși majoritatea antreprenorilor nu doresc să investească sume mari de bani în instruirea angajaților, cei care totuși investesc consideră că aceste programe sporesc productivitatea și eficiența angajaților în utilizarea tehnologiilor.
- Studiul arată că nu există politici active ale pieței forței de muncă în mediul rural. Autoritățile locale nu contribuie cu nimic la instruirea adulților din cauza situației financiare precare și stabilirea neclară a responsabilităților.
- Odată cu avansarea dotării și sofisticării tehnologice în multe activități economice, ne putem aștepta că companiile vor majora investițiile destinate instruirii angajaților. În același timp, producția cu un nivel redus de încorporare tehnologică nu necesită investiții atât de frecvente în instruirea angajaților, deoarece pentru moment factorii de succes în aceste sectoare sunt alții decât competența tehnologică a angajaților.
- Resursele guvernamentale destinate instruirii persoanelor adulte sunt foarte limitate, iar cele alocate sunt utilizate pentru instruirea funcționarilor publici, de care nu beneficiază și companiile private. Guvernul vede companiile private ca principalii actori responsabili de instruirea adulților, rezervându-și rolul de supraveghere și standardizare, ultima fiind în mare parte limitată la inputuri. Chiar și în acest caz, politicile guvernamentale sunt incoerente. Una dintre cele mai evidente bariere este faptul că cheltuielile pentru instruire nu sunt complet deductibile din punct de vedere fiscal. În același timp, regulamentele privind organizarea instruirii profesionale sunt percepute ca fiind greoaie.

Concluzii generale

Caracterul tumultuos al perioadei de tranziție în Moldova a influențat dezvoltarea capitalului uman în multe feluri. Astăzi capitalul uman în Moldova diferă semnificativ de cel de acum 20 de ani. În ce direcție înclină balanța: pozitivă sau negativă? Este capitalul uman utilizat mai intensiv sau mai puțin intensiv?

Unii indicatori cantitativi, cum ar fi nivelul mediului al studiilor populației, rata de alfabetizare, rata de înmatriculare la nivele de studii facultative, arată o îmbunătățire a situației, dar acestea nu reflectă întregul proces de formare a capitalului uman și nici nu sunt în stare să reflecte calitatea reală a acestuia. Spre deosebire de indicatorii cantitativi, o serie de indicatori calitativi relevanți, precum calitatea studiilor, ocupării și accesul la educație, sunt mai dificil de colectat. Informația colectată în cadrul sondajului aplicat în scopul efectuării acestui studiu, precum și din alte rapoarte, arată că, de fapt, tendințele de dezvoltare a capitalului uman în Moldova nu sunt atât de pozitive, iar în unele aspecte calitatea acestuia s-a înrăutățit.

Astfel, principalele concluzii privind starea capitalului uman și evoluția acestuia pe parcursul ultimului deceniu sunt:

- **Republica Moldova nu a avut niciodată o strategie clară de dezvoltare a capitalului uman, deși acesta a reprezentat una dintre cele mai valoroase resurse moștenite de la sistemul sovietic.** Anii '90 au fost marcați de fenomenul scurgerii de creieri. Acesta a început la un nivel relativ scăzut, dar s-a intensificat semnificativ pe parcursul deceniilor următoare. Datele privind emigrația indică că profilul emigranților a început să se schimbe, populația tânără și mai bine educată predominând tot mai mult. Această evoluție arată că Guvernul nu a reușit încă să găsească soluții ce ar oferi absolvenților oportunități noi și decente pe piața internă. Ca rezultat, emigrarea este văzută ca o „strategie de ieșire” pentru muncitorii „în exces”.
- Începând cu anul 2000 creșterea economică a avut un impact pozitiv asupra accesului la studii, iar rata de cuprindere în educație a populației a crescut. **Însă, în timp ce înmatricularea la nivelele facultative de studii a crescut, înmatricularea în treptele obligatorii de studii (primare și gimnaziale) a scăzut ușor.** Astfel, în pofida caracterului obligatoriu al studiilor primare și gimnaziale, acestea încă nu cuprind mulți copii din grupuri marginalizate, dintre care unii duc lipsă de orice studii. Aceștia provin de obicei din familii foarte sărace, uneori fiind copiii emigranților și care au rămas fără supraveghere sau copii cu dizabilități. Ultimii sunt cu greu integrați în școlile generale și frecventează adesea școlile speciale, studiază acasă sau sunt lipsiți de acces la sistemul educațional. Mai mult decât atât, politicile de stat nu abordează corespunzător această problemă, iar profesorii sunt adeseori printre principalii oponenți ai integrării acestor copii în școlile generale.
- **Moldova se confruntă cu problema inechității educației, reflectată în principal de discrepanțele dintre mediul rural și urban, nu și între sexe. Acestea se referă atât la opțiunile disponibile, cât și calitatea studiilor.** Studenții din mediul rural sunt mult mai limitați în alegerea „instituțiilor”, întrucât în localitate există de regulă o singură școală, iar infrastructura acesteia este mai slab dezvoltată decât cea a școlilor urbane din cauza capacităților mici ale autorităților locale de a contribui la menținerea, renovarea și dotarea acesteia. Mai mult decât atât, calitatea studiilor este mai inferioară în zonele rurale. Una dintre explicațiile posibile este îmbătrânirea cadrelor didactice și nedorința tinerilor specialiști de a activa în mediul rural, din cauza infrastructurii fizice și sociale deficitare. Întrucât directorii de școli au ultimul cuvânt în recrutarea personalului, aceștia frecvent obstrucționează angajarea proaspeților absolvenți, menținând în schimb angajații vârstnici, care nu sunt întotdeauna mai bine calificați. Astfel, nivelul cunoștințelor absolvenților din mediul rural și urban, la fel ca și oportunitățile pentru studiile viitoare, diferă din cauza acestor discrepanțe.

- **Calitatea studiilor de specialitate – profesionale, în colegii și universitare – este în scădere.** Informațiile cu privire la percepțiile angajaților și angajatorilor privind pregătirea absolvenților de a intra pe piața forței de muncă și nivelul abilităților la absolvire denotă o micșorarea a calității studiilor. De fapt, SII confirmă această percepție, arătând că evaluarea nivelului studiilor este mai rea anume pentru generațiile tinere. Abilitățile absolvenților școlilor profesionale sunt foarte mici și sunt frecvent nesolicitate pe piața forței de muncă, pentru că atât programul, cât și echipamentul de instruire sunt depășite. În același timp, opțiunile pentru studii vocaționale sunt limitate, numărul instituțiilor profesionale și de specializare micșorându-se în ultimul deceniu. Instituțiile educaționale superioare sunt orientate către domeniile „ușoare” de studiu, întrucât cererea pentru acestea este mai mare. Mai mult decât atât, instituțiile educaționale își înlesnesc criteriile de admitere pentru a atrage și menține o rată de înmatriculare mare a studenților în bază de contract. La rândul său, aceasta afectează în mod negativ calitatea capitalului uman.
- **În termeni relativi, Moldova cheltuiește mult pentru educație, dar aceste resurse nu sunt utilizate eficient. Costurile în creștere sunt acoperite de resursele private. Deși resursele private sunt necesare din cauza că cele publice nu sunt suficiente, acestea creează o serie de impedimente în calea studenților din păturile sociale sărace și, de fapt, pot submina și uneori calitatea studiilor la treapta educației de specializare și universitare. Cu toate acestea, populația confirmă că este nevoie de plăți suplimentare oficiale chiar și la etapa studiilor secundare pentru a plăti salariile cadrelor didactice, salarii ce sunt printre cele mai mici din economie, pentru ai putea motiva să predea și să-și sporească calificarea.** În majoritatea școlilor din mediul urban există fonduri în care sunt colectați bani de la părinți în diverse scopuri. De altfel, asemenea fonduri există și în mediul rural, dar sunt mai puțin răspândite, iar plățile sunt mai mici, cu efecte adverse asupra calității studiilor.
- **În pofida impactului pozitiv pe care le au remitențele asupra economiei și, parțial, asupra educației, acestea fiind frecvent investite și în studii, concluzia generală este că la moment, impactul net al emigrației asupra capitalului uman este negativ.** În primul rând, majoritatea emigranților nu își utilizează abilitățile, acceptând slujbe sub nivelul calificării deținute, deși această soluție este una eficientă din cauza discrepanțelor salariale mari. Noile abilități câpătate nu sunt întotdeauna utilizate la întoarcere în Moldova și în mod cert încă nu există un mecanism care să le recunoască. Un alt aspect este că cei care își găsesc un serviciu calificat peste hotare sunt foarte puțin tentați să mai revină acasă. În cele din urmă, copii crescuți fără supraveghere părintească, precum și înrăutățirea generală a situației sociale pe termen lung, de asemenea, au consecințe nefaste asupra capitalului uman.
- **Companiile sunt principalul factor ce asigură instruirea adulților.** Companiile private au jucat un rol crucial în promovarea instruirii adulților, în timp ce statul s-a limitat la asigurarea cadrului legal și finanțarea modestă a instruirii angajaților publici și șomerilor. În același timp, unele prevederi legislative cu vizează finanțarea privată a instruirii adulților sunt neclare și lipsesc stimulii fiscali ce ar facilita investițiile private în instruirea adulților. Întrucât necesitatea instruirii adulților va crește ca urmare a avansării producției economice de-a lungul lanțului valoric, un cadrul legal deschis și stimulator va deveni tot mai necesar.
- **Educația și studiile continuă să fie înalt apreciate în țară, fiind considerate un element important pentru susținerea dezvoltării strategice a capitalului uman.** În pofida obstacolelor, familiile se așteaptă că studiile vor îmbunătăți viața copiilor lor, existând dovezi clare că populația este pregătită să investească în propria sa educație. Atractivitatea studiilor este, de asemenea, legată și de impactul social al acestora, precum și de prestigiul pe care îl aduc.

Referințe

Hotărârea Guvernului nr. 1259 din 12/11/2008 cu privire la asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și postuniversitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii în instituțiile publice (bugetare) din sate (comune);

Plățile informale în educația preuniversitară și accesul egal la educație, Institutul de Politici Publice, 2007;

Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj, BNS, 2009;

Legea învățământului nr. 457 din 21.07.1995;

Migrația forței de Muncă și Remitențele în Moldova: S-a terminat creșterea?, M. Luecke, T. Omar Mahmoud, A. Steinmayr, OIM, 2009;

Analiza pieței muncii. Moldova: raport de țară, ETF, 2009.

Notă pe politica educațională în Moldova: analiză pentru promovarea îmbunătățirilor calității, echității și eficienței în sectorul educațional, Banca Mondială, 2005;

Raportul național de dezvoltare umană 2008, PNUD, în curs de apariție;

Raportul național de dezvoltare umană 2005, PNUD, 2005;

Regulamentul privind formarea profesională continuă nr. 1224 din 09.11.2004;

Sondaj sociologic "Plățile informale pentru studii", Institutul pentru Politici Publice, 2007;

Contribuția dezvoltării resurselor umane la politicile migraționiste în Moldova, ETF, 2008;

Analiza constrângerilor pentru creșterea economică, Raport final, V. Bozu, D. Caragia și I. Gotisan, Millennium Challenge Corporation Moldova, 2007

Finanțarea Educației în Moldova, V. Ionita, LGI, 2009;

Cartea Albă, Asociația Investitorilor Străini, 2005;

Cartea Albă, Asociația Investitorilor Străini, 2006;

Cartea Albă, Asociația Investitorilor Străini, 2009;

Project